

OKTATÁSI
HIVATAL

NAT
2020

10

Digitális kultúra tankönyv

DIGITÁLIS KULTÚRA 10.

OKTATÁSI HIVATAL

A kiadvány 2026. 08. 31-ig tankönyvi engedélyt kapott a TKV/97-7/2021 számú határozattal. A tankönyv megfelel a Kormány 5/2020 (I.31.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI.4.) Korm. rendelet módosításáról megnevezésű jogszabály alapján készült Kerettanterv a középiskola 10. évfolyama számára megnevezésű kerettanterv Digitális kultúra tantárgy előírásainak.

A tankönyvvé nyilvánítási eljárásban közreműködő szakértő: Györgyi Tamás

Tananyagfejlesztők: Abonyi-Tóth Andor, Farkas Csaba, Jeneiné Horváth Kinga, Reményi Zoltán, Tóth Tamás, Varga Péter

Kerettantervi szakértő: Siegler Gábor

Lektor: Farkasfalvy Judit

Szerkesztő: Pintér Gergely

Fedélterv: Slezák Ilona

Fotók: Shutterstock (Wachiwit, Twin Design, Mia2you)

© Oktatási Hivatal, 2020

ISBN 978-615-6256-39-3

Oktatási Hivatal

1055 Budapest, Szalay utca 10–14.

Telefon: (+36-1) 374-2100

E-mail: tankonyv@oh.gov.hu

A kiadásért felel: Brassói Sándor elnök

Raktári szám: OH-DIG10TA

Tankönyvkiadási osztályvezető: Horváth Zoltán Ákos

Műszaki szerkesztő: Kurucz Klára

Nyomdai előkészítés: Korda Ágnes

Terjedelem: 11,8 (A/5) ív, tömeg: 420 gramm

1. kiadás, 2024

Ez a tankönyv a Széchenyi 2020 Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program EFOP-3.2.2-VEKOP-15-2016-00001 számú, „A köznevelés tartalmi szabályozónak megfelelő tankönyvek, taneszközök fejlesztése és digitális tartalomfejlesztés” című projektje keretében készült. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Gyártás: Könyvtárellátó Nonprofit Kft.

Nyomtatta és kötötte:

Felelős vezető:

A nyomdai megrendelés

törzsszáma:

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Tartalom

Előszó	5
Táblázatkezelés	7
Problémamegoldás táblázatkezelővel	7
Egyenletek megoldása	9
Ferde hajítás	11
Betűk gyakorisága	13
Online kommunikáció	15
Az online kommunikáció szerepe	15
Digitális lábnyom	15
Viselkedés az online közösségen	15
Publikálás a világhálón	19
Ismétlés	19
Készítsünk dinamikus honlapot tartalomkezelő rendszerrel!	20
A honlap létrehozásának és publikálásának lépései	22
Gyakorlás	32
Projektek bemutatása és értékelése	34
Információs társadalom, e-világ	35
Az információs társadalom	35
Az e-szolgáltatások	35
Az információs társadalom problémái	38
Algoritmizálás és programozási nyelv használata	41
Eddig jutottunk eddig	41
Elemi adattípusok és elágazások	45
Ciklusok és listák	49
Szövegek, eljárások, függvények	53
Eljárások a gyakorlatban	57
Függvények a gyakorlatban	61
Variációk típusalgoritmusokra 1. – Történetek a taxisról meg a rókáról	67
Variációk típusalgoritmusokra 2. – Újabb történetek a taxisról meg a rókáról	71
Variációk típusalgoritmusokra 3.	75
Listákat tartalmazó listák – kétdimenziós adatszerkezet	81
Objektumok szótárból	85
Kétdimenziós listák és szótárak a gyakorlatban	89

Adatbázis-kezelés	91
Alapfogalmak	91
Vágjunk utat az adatdzsungelben!	93
Nem nyelvtanóra lesz, vagy mégis?	96
Vissza a netre!	99
Adatbázis-kezelési fogalmak	102
A digitális eszközök használata	105
Mielőtt elkezdenénk...	105
A modern digitális eszközök működése	107
A digitális eszközök főbb egységei	109
Operációs rendszerek	117
Alkalmazások telepítése	120

Digitális kultúra 10. okostankönyv:

Digitális kultúra 9–12. okosgyűjtemény:

Digitális kultúra 11–12. okosgyűjtemény (emelt szint):

Kedves Diákok!

Alig van olyan terület, kommunikáció, ügyintézés a környezetünkben, amely ne digitálisan történne. Láthatóan, vagy éppen elrejtve a szemünk elől, egyszerre adatokat szolgáltatunk, ugyanakkor nagy mennyiségű adat feldolgozásának eredményeit használjuk fel. Teljesen megváltozott az információszerzés módja, sebessége és felhasználási köre. Menetrendet már nem könyvben, sőt nem is offline elektronikus úton, hanem online, a világhálón keresünk. Az útvonaltervező alkalmazások a két pont közötti közlekedés feltételeit már régóta megadják, de a hálózatos alkalmazások a közlekedés pillanatnyi helyzetét is figyelembe veszik. Értenünk kell, hogy az ehhez szükséges forgalmi adatokat honnan gyűjtik a térinformatikai rendszerek, milyen feldolgozási elv szolgáltatja ezeket.

► Big Data: Adatfelhőben élünk...

A digitális kultúra tantárgy különböző témaíainak középpontjában az adat, az adatfeldolgozás és az adattovábbítás áll. Az eszközök hozzáértő alkalmazása mellett fontos, hogy felkészüljünk új problémák digitális eszközökkel történő megoldására. Megismerjük az informatika tudományterületét addig a szintig, hogy értsük a környezetünkben végbemenő folyamatokat, és ha szükséges, célszerűen be is tudunk avatkozni. Fontos szerepet kap a megváltozott kultúránk, az új eszközök felelősségteljes használata.

A tankönyv első részében folytatjuk az adatkezelés módszereinek megismerését, bővíjük a táblázatkezelési ismereteinket, nagyobb adatmennyiségekkel dolgozunk. Lényeges elvárás lesz az eredmények különböző szempontú és technikájú megjelenítése.

A második részben az online kommunikáció módszereit, az információs hálózatok alkalmazásának eszközeit, használatát tárgyaljuk. Az előzetes ismereteinket rendszerezük, bővítjük. Folytatjuk az előző évben már elkezdett *Publikálás a világhálón* című témát. A HTML-formátumú dokumentumok szerkezeti elemeinek, valamint a CSS-használat alapelveinek megismerése után a webes tartalomkezelő rendszerekkel és az ezekben való publikálással foglalkozunk.

A harmadik részben az informatikai eszközökkel és módszerekkel történő probléma-megoldással kapcsolatos ismereteinket bővítjük. A strukturált programozás alapfogalmait, módszereit a problémák megoldásához használjuk. Ehhez a Python alkalmazzuk a gyakorlatban, de fontos hangsúlyoznunk, hogy a választott nyelv csupán egy eszköz, amelyet most vagy később más elterjedt nyelv(ek) válthatnak fel.

A táblázatkezelés és a programozás után az adatkezelés alapfogalmaival, az adatbázis-kezelés eszközeivel kezdünk el foglalkozni, amit a következő évben fogunk folytatni.

Könyvünk utolsó fejezetében az informatikai eszközök használatáról olvashatunk. Ezt a részt ne önállóan dolgozzuk fel, hanem tartalmi elemeit kisebb részletekben a többi téma-kör tárgyalásakor megjelenő fogalmakhoz kapcsolva lapozzunk a fejezethez!

A tankönyv szerves részét képezik az elérhető elektronikus anyagok, fájlok, amelyek a <https://www.tankonyvkatalogus.hu/site/kiadvany/OH-DIG10TA> oldalról tölthetők le.

Jó munkát, a tankönyv eredményes használatát kívánják a szerzők!

Problémamegoldás táblázatkezelővel

Ebben a fejezetben arra mutatunk be példákat, hogyan használhatjuk a táblázatkezelő programot más tantárgyakban, például földrajz-, matematika-, fizika- vagy nyelvtanórán.

Az Európai Unió országai

Első példánkban az Európai Unió adatait elemezzük a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján. A 2019-es adatokat a könyv weblapjáról elérhető [eu.xlsx](#) fájl tartalmazza. A táblázat oszlopai rendre a tagország nevét, az EU-ba való belépés évét, területét, népességét, GDP-jét, a születéskor várható élettartamot, a főváros nevét és a főváros lakóinak számát tartalmazza. A mértékegységeket a táblázat első sorában tüntettük fel.

	A Ország	B Belépés	C Terület ezer km ²	D Népesség millió fő	E Néps. fő/km ²	F GDP mrd €	G GDP egy főre (€)	H Sz.v.é. év	I Főváros	J Főv. nép. ezer fő
1										
2	Ausztria	1995	83,88	8,88		398,68		81,80	Bécs	1 915,30
3	Belgium	alapító	30,53	11,50		473,09		81,70	Brüsszel	2 065,30
4	Bulgária	2007	110,37	6,98		60,68		75,00	Szófia	1 276,90
5	Ciprus	2004	9,25	0,88		21,94		82,90	Nicosia	269,50
6	Csehország	2004	78,87	10,67		220,20		79,10	Prága	1 298,80
7	Dánia	1973	42,92	5,81		310,94		81,00	Koppenhága	1 333,90

- ▶ Az Európai Unió tagországainak adatai a KSH alapján
(Forrás: https://www.ksh.hu/stadat_eves_7)

Határozzuk meg az E oszlop celláiban, hogy mekkora az egyes országok népsűrűsége! A népsűrűséget a népesség és a terület hányadosa adja, ez például Ausztria esetén D2/C2 lenne. Mivel a népesség millió főben, a terület pedig ezer km²-ben van megadva, a hányadost még szorozni kell 1000-rel is, így az =D2/C2*1000 képlet került az E2-es cellába. Hasonló módon a G2-es cellában az egy főre jutó GDP-t €-ban kifejezve az =F2/D2*1000 képpel kapjuk. (Érdemes megvizsgálnunk ezeket az értékeket: jelentős eltéréseket találunk az egyes tagországok között.)

Az L2:N17 tartományban további kérdésekre keresünk választ. Például az M2:M4 tartomány celláiban meghatározzuk az uniós területet és népességét, ebből pedig kiszámoljuk a népsűrűségét:

M2 : =SZUM(C2:C28)

M3 : =SZUM(D2:D28)

M4 : =M3/M2*1000

L	M	N
1		
2	EU területe	4 131,93 ezer km ²
3	EU népessége	447,27 millió fő
4	EU átlagos népsűrűsége	108,25 fő/km ²
5		
6	Legnagyobb GDP	3 435,21 mrd €
7	GDP-je a legnagyobb	Németország
8		
9	Magyarországnál nagyobb a...	
10	területe	10
11	területe és népessége	8
12	területe, népessége és GDP-je	8
13		
14	1 főre jutó GDP	
15	teljes EU	31 139,07 €
16	alapítók	37 493,69 €
17	2000 után belépők	14 601,41 €

- ▶ További kérdések és a válaszok

Melyik ország GDP-je a legnagyobb az Unióban? Határozzuk meg először a legnagyobb GDP értékét! A legnagyobb GDP-t az M6-os cellában az =MAX (F2 : F28) képlet adja. Azt, hogy ez melyik országhoz tartozik, meghatározhatjuk például az INDEX...HOL.VAN függvényekkel, így az M7-es cellában a következő képlet szerepel:

```
=INDEX (A2 : A28 ; HOL . VAN (M6 ; F2 : F28 ; 0 ) )
```

Vajon hol helyezkedik el Magyarország az unió 27 tagországa között? Hány nálunk „nagyobb” uniós tagállam van? Pontosabban hány olyan ország van, melynek hazánkénál nagyobb a területe; nagyobb a területe és a népessége; illetve nagyobb a területe, a népessége és a nemzeti jövedelme is? A három kérdésre a válaszokat például a DARABTELI és DARABHATÖBB függvényel kapjuk az M10-es, M11-es és M12-es cellákban:

```
=DARABTELI (C2 : C28 ; ">" & C19)  
=DARABHATÖBB (C2 : C28 ; ">" & C19 ; D2 : D28 ; ">" & D19)  
=DARABHATÖBB (C2 : C28 ; ">" & C19 ; D2 : D28 ; ">" & D19 ; F2 : F28 ; ">" & F19)
```

Az Európai Unió 1 főre jutó GDP-jét a népsűrűség számításához hasonlóan határozhatjuk meg az M15-ös cellában:

```
=SZUM (F2 : F28) / SZUM (D2 : D28) *1000 .
```

Kicsit összetettebb a feladat, ha az egy főre jutó GDP-t szeretnénk meghatározni az alapító országok esetén, illetve a 2000 után belépő országokban külön-külön is. Ezúttal feltételez összegzést kell végeznünk, amit például a SZUMHATÖBB függvény segítségével készíthetünk, így a két képlet az M16-os és M17-es cellákban:

```
=SZUMHATÖBB (F2 : F28 ; B2 : B28 ; "alapító") /  
           SZUMHATÖBB (D2 : D28 ; B2 : B28 ; "alapító") *1000  
=SZUMHATÖBB (F2 : F28 ; B2 : B28 ; ">" & 2000) /  
           SZUMHATÖBB (D2 : D28 ; B2 : B28 ; ">" & 2000) *1000
```

Feladatok

1. Milyen következtetéseket vonhatunk le a kapott adatokból? Hazánk az EU többi országához képest nagy vagy kicsi? Jóval fejlettebbek-e az alapítók, mint a 2000 után belépők?
2. Határozzuk meg az M19-es cellában, hogy melyik ország fővárosa a legnépesebb!
3. Képlet alkalmazásával tegyük a K oszlopba egy „+” jelet, ha az adott országban az egy főre jutó GDP az uniós átlagnál nagyobb, egyébként pedig egy „-” jelet!
4. Határozzuk meg képlettel az M21-es cellában, hogy hány olyan ország van, amelyben az egy főre jutó GDP nagyobb az uniós átlagnál! Hány ember él ezekben az országokban? A választ az M22-es cellában jelenítsük meg!
5. Vajon van-e kapcsolat az egy főre jutó GDP és a születéskor várható élettartam között? Hogyan tudnánk erre a kérdésre a táblázatkezelő eszközeinek felhasználásával választ adni?

Egyenletek megoldása

Másodfokú egyenlet megoldása

Mint matematikaórán tanultuk, az $ax^2 + bx + c = 0$ ($a \neq 0$) másodfokú egyenlet megoldása a $D = b^2 - 4ac$ diszkriminánstól függ. Ha $D < 0$, akkor nincs valós megoldás, ha $D = 0$, akkor egy valós megoldás van, ha pedig $D > 0$, akkor kettő. Ez utóbbi esetben a két valós megoldást az $x_{1,2} = \frac{-b \pm \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a}$ megoldóképlet adja. Először ezt a megoldóképletet használjuk fel az egyenlet megoldására a táblázatkezelő program segítségével.

Hozzuk létre a táblázat munkalapján az alábbi ábrán látható feliratokat az 1. sorban, továbbá az A és D oszlopokban!

Ha feltételezzük, hogy a felhasználó olyan együtthatókat választott, amelyek két valós megoldást adnak, akkor például az E2 és E3 cellákba kerülő képletek:

$$E2: =B3*B3-4*B2*B4, \quad E3: =(-B3+GYÖK(E2)) / (2*B2)$$

Hogyan tudnánk a képleteket úgy továbbfejleszteni, hogy azok akkor is helyesen működjenek, ha a diszkrimináns negatív? Mivel ebben az esetben a GYÖK() függvény hibát jelez, lehetőségünk van a HAHIBA(kif1, kif2) hibakezelő függvény alkalmazására. Ha a kif1 kifejezés hibátlanul működik, akkor ez a függvény annak eredményét írja a cellába, egyébként pedig a kif2 értékét. Így az E2-es cellába kerülő képlet:

$$=HAHIBA((-B3+GYÖK(E2)) / (2*B2); "Nincs valós megoldás!")$$

	A	B	C	D	E	F		A	B	C	D	E	F
1	Az $ax^2+bx+c=0$ alakú egyenlet megoldása						1	Az $ax^2+bx+c=0$ alakú egyenlet megoldása					
2	a=	3		D=	76		2	a=	3		D=	-44	
3	b=	4		x ₁ =	0,7863		3	b=	4		x ₁ =	Nincs valós megoldás!	
4	c=	-5		x ₂ =	-2,1196		4	c=	5		x ₂ =	Nincs valós megoldás!	

► Másodfokú egyenlet megoldása

Egyenletek grafikus megoldása

Matematikaórán elhangzott, hogy algebrai úton legfeljebb negyedfokú egyenletek oldhatók meg, ugyanakkor már a harmadfokú egyenletek megoldóképletének alkalmazása helyett is gyakran gyorsabbak a közelítő megoldások.

Ebben a példában a $-0,5x^3 + 0,8x^2 - 0,6x + 1 = 0$ harmadfokú egyenletet fogjuk megoldani. Értéktáblázattal határozzuk meg az $f(x) = -0,5x^3 + 0,8x^2 - 0,6x + 1$ függvény értékeit -1 és +2 között 0,2 tizedenként, majd ábrázoljuk az adatokat pontdiagramon!

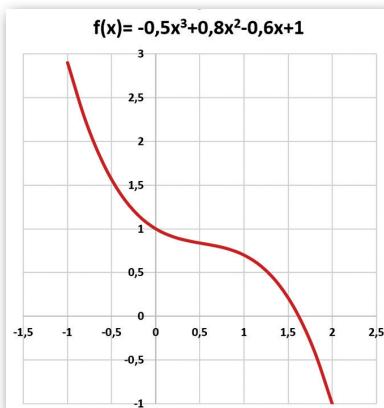
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q
1	x	-1,00	-0,80	-0,60	-0,40	-0,20	0,00	0,20	0,40	0,60	0,80	1,00	1,20	1,40	1,60	1,80	2,00
2	f(x)	2,90	2,25	1,76	1,40	1,16	1,00	0,91	0,86	0,82	0,78	0,70	0,57	0,36	0,04	-0,40	-1,00

► Az $f(x) = -0,5x^3 + 0,8x^2 - 0,6x + 1$ függvény értékei -1 és 2 között 0,2-es lépésközzel, 2 tizedesjegy pontossággal

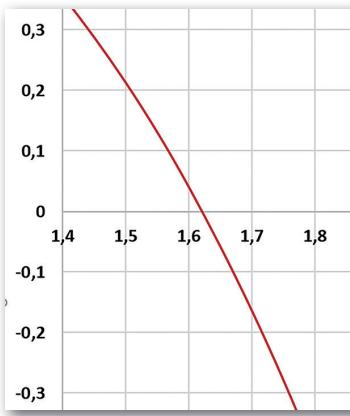
Az ábrán a B2-es cellába a képlet került:

$$=-0,5*B1*B1*B1+0,8*B1*B1-0,6*B1+1$$

Az értéktábla alapján úgy tűnik, hogy az egyenlet gyöke 1,6 és 1,8 közé esik, erről a grafikonon is meggyőződhetünk. Ha a grafikonon csökkentjük a tengelyeken a lépésközöt, akkor pontosabb eredményt is leolvashatunk: a gyök 1,62 körül van.

► A függvény grafikonja

► Csökkentettük a tengelyen a lépésközöt (Microsoft Excel)

Tengely formázása

Tengely beállításai Szöveg

Tengely beállításai

Határok

Minimum	1,4
Maximum	2,0

Egyésg

Fő lépték	0,1
Kis lépték	0,01

Egyenletek megoldása célértékkereséssel

A gyökre becslést kaphatunk a táblázatkezelő program célértékkeresés funkciójával is. Ezt például az *Adatok > Lehetőségelemzés > Célértékkeresés* (illetve az *Eszköözök > Célértékkeresés*) menüponttal érhetjük el.

Használatához adjuk meg a vizsgált képletet tartalmazó cellát (B2), a várt eredményt (0), illetve azt a cellát, amely a változót tartalmazza (B1)! A táblázatkezelő program a változót tartalmazó cella módszeres változtatásával megpróbálja elérni a kért eredményt.

Esetünkben az egyenlet gyöke $x = 1,6209$ körül van, ekkor a függvényérték már csak kb. 0,00003-del tér el zérustól.

Célérték keresése ? X

Célcella:	B2
Célérték:	0
Módosuló cella:	\$B\$1

OK **Mégse**

	A	B
1	x	1,620886178
2	f(x)	0,000031458

► Célértékkeresés

Feladatok

- Bővítsük tovább a másodfokú egyenletet megoldó munkalap képleteit úgy, hogy az jelezze azt is, ha csak egyetlen megoldás van!
- Ábrázoljuk közös koordináta-rendszerben a következő függvényeket! Milyen kapcsolatot láthatunk az egyes függvények grafikonjai között?
 $f(x) = x^2$ $g(x) = -x^2$ $h(x) = (x - 2)^2$ $i(x) = x^2 - 2$ $j(x) = -(x - 2)^2 - 2$
- Keressük meg célértékkereséssel a következő egyenletek gyökeit:
  - $x^3 - 3x^2 + x - 3 = 0$
  - $x^4 - x^3 - 7x^2 + x + 6 = 0$

Ferde hajítás

A ferde hajítás a fizika egyik érdekes és rendkívül gyakorlatias problémája: milyen pályán mozog egy elrúgott focilabda vagy egy kilőtt ágyúgolyó? Feladatunk az, hogy meghatározzuk a ferdén elhajított test x és y koordinátáit a mozgás során. Készítsük el a táblázatot a minta és a leírás alapján!

Kezdetben legyen a test az origóban ($x = 0$ és $y = 0$), és hajítsuk el úgy, hogy kezdősebessége vízszintesen 6 m/s , függőlegesen pedig 8 m/s legyen! (Pitagorasz téTELÉVEL könnyen ellenőrizhetjük, hogy a test kezdősebessége 10 m/s .) Ezeket az adatokat táblázatunk A5:E6 tartományának celláiban találjuk.

A továbbiakban választunk egy viszonylag rövid Δt időközt (például $\Delta t = 0,1 \text{ s}$), és felbontjuk a mozgás időtartamát Δt időegységekre. minden időegység végén megadjuk a test helyének és sebességének vízszintes és függőleges komponensét az időegység elején kapott értékekből a fizika szabályainak alkalmazásával. Az időegység értékét táblázatunk B2-es cellájában rögzítettük.

Ha (egyelőre) eltekintünk a légellenállástól, a test vízszintes sebessége komponense nem változik, vagyis az első időegység végén megegyezik az időegység elején kapott értékkel, így a B7-es cella tartalma a

$$=B6$$

képlet lesz.

A test vízszintes irányú elmozdulásának meghatározása – gondolva arra, hogy később figyelembe szeretnénk venni a közegellenállást is – a következőképpen történik. először meghatározzuk a test átlagsebességét az adott időegységre vonatkozóan: $(B6+B7)/2$. Majd ebből a $\Delta s = v_{\text{átl}} \Delta t$ képlet alkalmazásával kiszámoljuk a vízszintes irányú elmozdulást: $(B6+B7)/2 * \$B\$2$, és ezt hozzáadjuk az időegység elején kapott értékhez. így a D7-es cellába a következő képlet kerül:

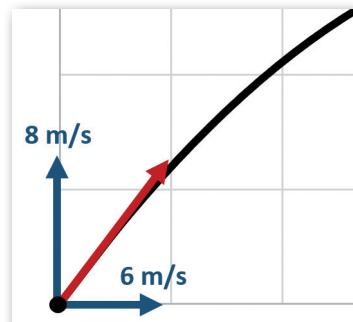
$$=D6 + (B6+B7) / 2 * \$B\$2$$

A függőleges komponens vizsgálata (ha eltekintünk a légellenállástól) csak annival bonyolultabb, hogy figyelembe kell venni a Föld tömegvonzását is.

A nehézségi gyorsulás (g) értékét a B1-es cellában rögzítjük (így később a számításokat más bolygóra is elvégezhetjük).

A test függőleges sebessége Δt időegység alatt $g \Delta t$ -vel csökken, így a C7-es cellába a következő képlet került:

$$=C6 - \$B\$1 * \$B\$2$$

► Az x és y komponenst külön vizsgáljuk

	A	B	C	D	E
1	$g =$	10 m/s ²			
2	$\Delta t =$	0,1 s			
3	$k =$				
4					
5	Idő	v_x	v_y	x	y
6	0,0	6,00	8,00	0,00	0,00
7	0,1	6,00	7,00	0,60	0,75
8	0,2	6,00	6,00	1,20	1,40
9	0,3	6,00	5,00	1,80	1,95
10	0,4	6,00	4,00	2,40	2,40
11	0,5	6,00	3,00	3,00	2,75
12	0,6	6,00	2,00	3,60	3,00
13	0,7	6,00	1,00	4,20	3,15
14	0,8	6,00	0,00	4,80	3,20
15	0,9	6,00	-1,00	5,40	3,15
16	1,0	6,00	-2,00	6,00	3,00

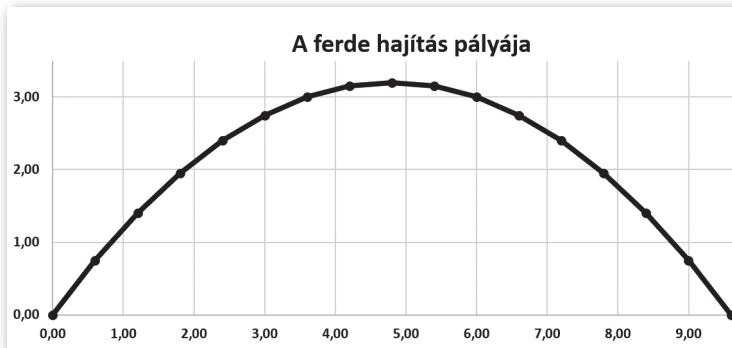
► A ferde hajítást végző test pályájának és sebességének x és y irányú komponensei

Végül a test y koordinátáját a korábban használt $\Delta s = v_{\text{átl}} \Delta t$ képlet alkalmazásával az E7-es cellában a

$$=E6+(C6+C7)/2*\$B\$2$$

képlettel kapjuk.

Az eredményt látványosabbá tehetjük, ha a mozgás során a koordinátákat pontdiagramon ábrázoljuk.

► A test koordinátáinak megjelenítése pontdiagramon

Feladatok

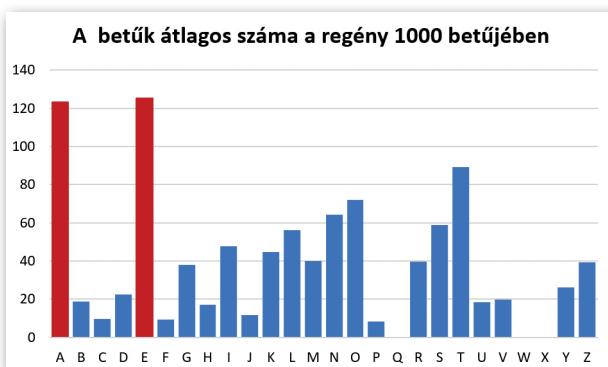
1. A képletek kialakítása során nem vettük figyelembe, hogy ha a test visszaér a felszínre ($x = 0$), akkor nem tud „lejjebb esni”. Hogyan kell módosítanunk ennek figyelembevételéhez a képleteket?
2. Hogyan mozogna a ferdén elhajított test a Holdon ($g = 1,64 \text{ m/s}^2$), a Napon ($g = 274 \text{ m/s}^2$), illetve egy olyan helyen, ahol nincs nagy tömegű test a közelben ($g = 0 \text{ m/s}^2$)?
3. A légellenállás kis sebességek esetén a sebességgel egyenesen arányos, az arányossági tényező a test alakjától és felületétől függ. Példánkban ezt az arányossági tényezőt a B3-as cella tartalmazza, értéke legyen például 0,4. Hogyan változik a test pályája, ha a légellenállást is figyelembe vesszük?

Betűk gyakorisága

A betűk gyakorisága a magyar nyelvben

Először meghatározzuk az egyes betűk gyakoriságát egy magyar nyelvű szövegben. Töltsük le a könyv weboldaláról a *legyjo.txt* szöveges állományt, amely Móricz Zsigmond *Légy jó mindhalálig!* című regényének ékezetmentes változatát tartalmazza szóközök, számok és írásjelek nélkül.

Másoljuk be az A2-es cellától kezdve a szöveget a táblázatkezelő munkalapjára! A többi feliratot a minta szerint készítsük el! (A fájlban a 405 589 karakter mindegyike külön sorban szerepel.)

► A magyar nyelvben a két leggyakoribb betű az A és az E

Vegyük fel az ábécé betűit ékezetek nélkül a D2:D27 tartományban, majd határozzuk meg a gyakoriságukat! A *DARABELI* függvényt alkalmazva az E2-es cellában szereplő képlet: =DARABELI (\$A\$1:\$A\$405590; D2).

A mintát könnyebb összehasonlítani egy másik szöveggel, ha a betűk darabszáma helyett azt adjuk meg, hogy az adott betű átlagosan hányszor fordul elő a szöveg 1000 karakterében. Például az F2-es cellában: =E2 / SZUM (\$E\$2:\$E\$27) * 1000.

Az eredményt szemléltessük oszlopdiagramon!

Titkosítás más betűk behelyettesítésével

A titkosírások egyik régi technikája, amikor az ábécé egyes betűit az ábécé más betűivel helyettesítik. Egy ilyen titkosításhoz tartozó kódtablát látunk az ábrán a D2:D27;G2:G27 nem összefüggő tartományban.

A kódtabla alkalmazása a B oszlopban történhet például az INDEX...HOL.VAN függvény-párossal, így a B2-es cellába a következő másolható képlet írható:

=INDEX (\$G\$2:\$G\$27; HOL.VAN (A2; \$D\$2:\$D\$27; 0))

A titkosított szöveget a B oszlopból a vágólapon át könnyen áthelyezhetjük egy editorba (például a Notepad++), ahol a Csere funkcióval a sortörések eltávolíthatók.

	A	B	C	D	E	F	G
1	nyílt	títk		betű	db	k	kulcs
2	M	N		A	49960	123	T
3	O	C		B	7631	19	A
4	R	U		C	3854	10	B
5	I	P		D	9072	22	L
6	C	B		E	50786	125	Z
7	Z	J		F	3789	9	K
8	Z	J		G	15357	38	E
9	S	V		H	6923	17	O
10	I	P		I	19363	48	P
11	G	E		J	4736	12	R
12	M	N		K	18173	45	G
13	O	C		L	22754	56	M
14	N	W		M	16213	40	N
15	D	L		N	26123	64	W
16	L	M		O	29220	72	C
17	E	Z		P	3393	8	I
18	G	E		Q	7	0	Q
19	Y	F		R	16107	40	U
20	J	R		S	23872	59	V
21	O	C		T	36219	89	S
22	M	N		U	7458	18	X
23	I	P		V	8018	20	H
24	N	W		W	4	0	D
25	D	L		X	7	0	Y
26	H	O		Y	10620	26	F
27	A	T		Z	15930	39	J

► A betűk száma

A betűhelyettesítéssel kapott titkos szöveg feltörése

Vajon mennyire megbízható ez az eljárás? Matematikailag könnyen látható, hogy egy 26 betűs ábécé esetén az A betű 26-féleképpen helyettesíthető, a B 25-féleképpen, és így tovább, vagyis a lehetséges kódtáblák száma:

$$26! \approx 400\,000\,000\,000\,000\,000\,000\,000\,000.$$

Valamennyi eset kipróbalása a középkorban lehetetlen volt. Azonban már a 11. században felismerték, hogy az így titkosított szöveg a betűgyakoriság vizsgálatával megfejtethető.

Töltsük be a könyv weblapjáról letölthető *titkos.txt* fájlt, és tartalmát illessük a munkalap A oszlopába! Az előző példának megfelelően határozzuk meg, hogy az egyes betűk átlagosan hányszor fordulnak elő a szöveg 1000 karakterében! Az ábrán látható, hogy a G oszlopba felvettük az előző mintánál kapott megfelelő adatokat is.

Hasonlítsuk össze a mostani szövegben, illetve az előző példában végzett számításokat, vagyis az F és G oszlopok adatait! Az előző példa oszlopdiagramjáról leolvasható, hogy egy magyar nyelvű szövegben a leggyakoribb betű az A és az E. Így kialakulhat az a sejtésünk, hogy a titkos szövegben az A és E betű megfelelője az O és az S betű lehet. Vezessük át ezt a B oszlopba!

Tovább vizsgálva a szöveget, feltűnhet, hogy a vélhetőleg E betűvel kezdődő szövegrészek esetén a titkos szövegben az első három betű gyakran az SHQ betűhármas. Mivel a magyarban gyakori az EGY határozatlan névelő, feltételezhetjük, hogy az EGY betűcsoporthoz az SHQ, vagyis a G-nek a H, míg a Q-nak az S betű felel meg... Az eljárást lépésről lépéstre folytatva lassan visszafejthetjük a kódoláskor használt betűcseréket, és így megjelenik a B oszlopban a titkosított szöveg, Molnár Ferenc Pál utcai fiúk című regénye...

	A	B	C	D	E	F	G
1	L	I			db _{sz}	k _{sz}	k _m
2	V	H		A	4691	22	123
3	O	A		B	4368	20	19
4	N	R		C	12860	60	10
5	M	O		D	0	0	22
6	W	M		E	19943	93	125
7	C	N		F	11470	53	9
8	S	E		G	12382	57	38
9	H	G		H	7739	36	17
10	Q	Y		I	2238	10	48
11	S	E		J	73	0	12
12	A	D		K	4437	21	45
13	S	E		L	8814	41	56
14	H	G		M	16072	75	40
15	Q	Y		N	8384	39	64
16	F	K		O	27369	127	72
17	M	O		P	8214	38	8
18	N	R		Q	4665	22	0
19	S	E		R	2471	11	40
20	U	P		S	27453	127	59
21	U	P		T	2128	10	89
22	O	A		U	2040	9	18
23	K	B		V	3677	17	20
24	K	B		W	8102	38	0
25	O	A		X	11845	55	0
26	C	N		Y	3974	18	26
27	O	A		Z	4	0	39

► Titkos szöveg visszafejtése

Feladatok

- Egy érdekes titkosítási eljárás, amikor az A-t Z-vel, B-t Y-nal... cseréljük és fordítva. Írunk be egy közmanodást karakterenként (ékezetek, szóközök és egyéb írásjelek nélkül) az A oszlopba, és rejtjezzük ezzel az eljárással!
- Töltsük le Mikszáth Kálmán *Gavallérok* című regényének szövegét a Magyar Elektronikus Könyvtárból! Távolítsuk el a szóközöket, számokat és egyéb írásjeleket, valamint az ékezeteket, majd a betűket cseréljük le nagybetűre, és tördejük új sorba! Rejtjezzük a kapott szöveget az 1. feladatban leírt eljárással!

Az online kommunikáció szerepe

A tavalyi évben megismerkedtünk az online kommunikáció legfontosabb eszközeivel. Ezek az eszközök átalakították a minden nap életünket. Segíthetik a közösségi életünket, alkalmasak információszerzésre. Egyre több hivatalos ügyet intézünk az online térben. Tanulás-hoz sok esetben online formában használunk tananyagokat, videókat, a kötelező olvasmányok jó része akár elektronikus formában is elolvasható. Időnk egyre nagyobb részt töltjük online környezetben, ezért érdemes átgondolnunk, milyen szabályokat kell betartanunk, milyen veszélyforrásokra érdemes odafigyelnünk.

Digitális lábnyom

Az online kommunikáció során sok olyan tevékenységet végzünk, amelynek eredménye valamelyen formában mentésre kerül. Vannak olyanok, amelyeket a saját gépünkön tárolunk el, vagy amelyeket online tárhelyre mi magunk helyezünk el, és olyanok is, amelyeket a meglátogatott webhelyek, közösségi oldalak tárolnak rólunk automatikusan.

A feltöltött képeink, videóink, bejegyzéseink a portálokon megőrződnek, de más adatokat is tárolhatnak rólunk a rendszerek. Ilyenek lehetnek a közösségi oldalakon folytatott tevékenységeink, reagálások, kattintások, megjelölések, a megtekintett videók, a kiadott kereséseink. Akár azt is tárolhatják a rendszerek, hogy mikor melyik pontján tartózkodunk a világnak, megfigyelhetik a szokásainkat, például, hogy mikor jelentkezünk be, vagy mikor megyünk aludni. Ezek az adatok sokat elárulnak rólunk. Egy-egy meggondolatlanul elhelyezett tartalom, akár sok évvel később

felbukkanva kellemetlenségeket okozhat. Az online világban való tevékenységünk során keletkezett, különböző szervereken megtalálható adatok összességét nevezzük *digitális lábnyomnak*. Digitális lábnyomunkat a közösségi oldalak használata és a nem megfelelő biztonsági beállítások nagymértékben növelhetik. Érdemes figyelnünk a digitális lábnyomunk karbantartására. Nézzük át az általunk létrehozott tartalmakat, a rólunk tárolt információkat! Távolítsuk el időről időre a már nem használtakat, és tekintsük át a biztonsági beállításokat! Az általunk elhelyezett tartalmak legyenek olyanok, amelyeket később is vállalhatunk, és amelyek nem okoznak kárt, ha esetleg más birtokába kerülnek. Fontoljuk meg, kinek mihez adunk hozzáférést, korlátozzuk a tartalmak láthatóságát! Óvatosan fogadjunk valakit az ismerőseink közé!

Ki láthatja, hogy mit osztasz meg? • Körülbelül 5 hónapja	Hogyan tudod biztonságban tartani a fiókodat?	Hogyan találhatnak meg téged az emberek a Facebookon?	A Facebookon található adataid beállításai
--	---	---	--

► Adatvédelmi beállítások a Facebookon

A felkeresett weboldalak gyakran helyeznek el kis méretű, adatokat tartalmazó fájlokat a számítógépünkön, amelyeket a webszerver és a böngészőprogramok közötti kommunikáció során használnak. Az ilyen adatfájlt **sütinék (cookie)** nevezik. Szerepük elsősorban az, hogy webhely szolgáltatásait kényelmesebb, testreszabottabb formában vehessük igénybe. A sütek legnagyobb része nem veszélyes, de adatokat tárolnak rólunk, ezért érdekes időnként a feleslegeseket törölni.

Feladatok

- Nézzünk utána, mit tárolnak rólunk az egyes közösségi oldalak! Keressük meg a biztonsági beállításokat, és tekintsük át!
- Az alábbi részlet az Instagram biztonsággal kapcsolatos tanácsaiból származik. Keressünk olyan konkrét helyzeteket, amelyekkel szemben az alább javasolt beállítások megvédhetnek bennünket! Beszéljük meg csoportokban!

- Fontos tisztában lenned azzal, hogy fiód nyilvános vagy privát fiók-e. Ha a **bejegyzéseidet privátra állítod be**, ahhoz, hogy valaki megnéhesse bejegyzéseidet, követőidet vagy követési listádat, követési kérést kell küldenie számorra.
- Ha valaki megfélemlít, kérj segítséget egy olyan családtaguktól vagy tanárodktól, akiben megbízol. Lehetséges van arra is, hogy **eltávolíts egy hozzászólást**, amelyet egy általad megosztott fényképhez írtak, illetve hogy **jelentsd a megfélemlést vagy a zaklatást** a Súgóközponton keresztül.
- Ügyelj arra, hogy csak olyan fényképeket és videókat tegyél közlé, amelyek szélesebb közönség (szüleid, tanárid vagy munkáltatóid) előtt sem okoznak kellemetlenséget számodra.
- Soha ne egyezz bele olyasmibe, illetve olyan tartalom megosztásába, amely kellemetlen számodra.

► Biztonsági tippek – Instagram

Viselkedés az online közösségen

A digitális világ használata során be kell tartanunk bizonyos írott és íratlan szabályokat. Ezek a szabályok több forrásból származhatnak. Egy részüket a különböző oldalak használatbavételével, az ott történő regisztrációval elfogadjuk. Ritkán olvassuk végig ezt a szabályrendszert, de ettől függetlenül érvénybe lép, amikor elkezdjük használni az oldal szolgáltatásait.

Az online kommunikáció illemszabályait összefoglaló néven *netikettnek* nevezzük. Az illemszabályok sokfajta helyzetre vonatkozhatnak, és az új kommunikációs formák elterjedésével egyre bővülnek.

Az online kommunikáció során be kell tartanunk a törvényeket. Nem sérthetjük például mások személyiségi jogait, az adatvédelmi szabályokat vagy a szerzői jogokat.

Az online kommunikáció a fogyatékkal élők számára sokszor könnyebb kapcsolattartást ad másokkal. Az online térben nagyobb körből választhatják meg a kommunikáció eszközeit és formáit. Tovább javítják helyzetüket a különböző szoftverekbe beépített kisegítő lehetőségek, például a nagyító, a virtuális billentyűzet vagy a szövegfelolvasás. Fontos, hogy az egyes helyzetekben rájuk is gondoljunk.

Az online kommunikáció során fennáll annak a veszélye, hogy *online zaklatás (cyberbullying)* valamilyen formáját szenvedjük el. Online zaklatásnak tekintjük, ha valakit az online kommunikációs felületen visszatérően megaláznak, nevetséges sé tesznek, fenyegetnek. Az online bántalmazás elől nehezebb elmenekülni, és általában nyilvánosság előtt történik. A bántalmazás elkövetőit bátrabbá teszi, hogy az online térben könnyebb elrejtőzni.

Fontos figyelnünk arra, hogy az online térben is viselkedjünk úgy másokkal szemben, ahogyan szeretnénk, ha viselkednének velünk. Tudnunk kell, hogy mindenki más a türröképessége. A másik fél érzelmait az online kommunikáció során kevésbé érzékeljük, ezért sokkal óvatosabban kell megnyilvánulnunk. Az online zaklatást nem kell eltűrni! Ha meg-történik velünk, kérjünk segítséget olyan felnőttől, akiben megbízunk!

Kérdések, feladatok

- Nézzük meg a Tudatosabb internethasználat – Digitális Jólét Program (digitalisoletprogram.hu) oldalon található *Online zaklatás* című kisfilmet. Beszéljük meg a következő kérdéseket a filmmel kapcsolatban:
  - Mi jellemző a filmben látott zaklatási helyzetre?
  - Milyen következményekkel járhat a kialakult helyzet a zaklatottra nézve?
  - Hogyan lehetne a helyzetet feloldani?
  - Kitől kérhet segítséget a bántalmazás elszenvedője?

- 2.** Az online zaklatásnak több formája is ismert.

Csoportmunkában keressük meg, milyen online bántalmazási formát jelentenek az alábbi kifejezések! Párosítsuk a fogalmakat a hozzájuk tartozó leírással! Keressünk konkrét példákat a megvalósulásukra!

1 Zaklatás	A Befeketítésre alkalmas pletykák terjesztése valakiről
2 Lejáratás	B Az online közösségből való kirekesztés
3 Lángháború	C Visszatérő támadó, sértő üzenetek küldése
4 Kibeszélés	D Valaki másnak a nevében való posztolás, üzenetküldés
5 Kiközösítés	E Személyes adatok, képek kicsalása, átverés útján történő meg szerzése, majd megosztása
6 Identitáslopás	F Személyes információk, titkok megosztása
7 Becsapás	G Dühös, trágár, téma ába nem illő viták folytatása online felületen
8 Befeketítés	H Valótlan hírek, fotók terjesztése, amelyek lejáratják a másikat

- 3.** Keressünk olyan lehetőségeket, amelyek segíthetik a fogyatékkal élők online kommunikációját! Milyen beállításokat tehetünk az operációs rendszerben, a kommunikációhoz használt programokban (például böngésző), amellyel megkönyíthetjük a munkájukat?

Ajánlott olvasnivaló:

http://dl-sulinet.educatio.hu/download/hirmagazin/cikkek/biztonsagosinternet/www_HU.pdf

Korábbi tanulmányainkban statikus honlapokat készítettünk, egy egyszerű kód szerkesztő alkalmazás használatával. A honlap tartalmi elemeit (például bekezdések, címsorok stb.) a megfelelő HTML-címkékben (tagekben) helyeztük el, a weboldal megjelenését pedig stíluslapok segítségével állítottuk be. A továbbiakban azonban ismerkedünk meg, hogy hogyan készíthetünk dinamikus weboldalakat, de először ismételjük át a korábban tanultakat!

Ismétlés

Gyakorlófeladatok segítségével elevenítsük fel, hogy melyek a leggyakrabban használt HTML-címkék, és hogy hogyan tudunk stíluslappal alapvető formázásokat beállítani!

Feladatok, kérdések

1. Mit jelölnek az alábbi HTML-címkék?
`<a>, <strong>, <i>, <br>, <p>, <h1>, <h2>, <b>, <img>, <figure>`
2. Milyen stílusbeállításokra alkalmasak az alábbi tulajdonságok?
`font-family, color, border, text-align, background-color`
3. A letölthető állományok között találunk egy *honlap_gyakorlas* nevű mappát. Nyissuk meg a feladatleírást, és a mellékelt állományok felhasználásával készítsük el a statikus honlapot!

Készítsünk dinamikus honlapot tartalomkezelő rendszerrel!

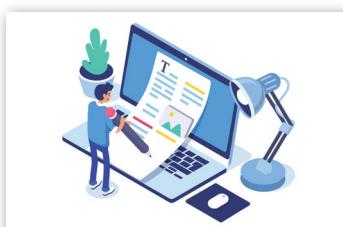
A dinamikus honlapokon egy (webkiszolgálón futó) alkalmazás állítja elő azt a kódot, amelyet a böngészőprogram megjelenít. Ez lehetővé teszi, hogy egy oldalon belül több, különböző forrásból származó tartalom is megjelenhessen. Például egy blog esetén nemcsak a konkrét cikkeket tartalmazhatja az oldal, hanem a közösségi oldalakon beküldött hozzászólásokat, egy hashtag alapján leszűrt képeket, és így tovább. Emellett az oldalak egységesen jelennek meg: minden oldalon azonosak lesznek a fejlécek, a menüstruktúra, illetve a láblelcben is ugyanazok az információk szerepelnek.

A dinamikus honlapokat gyakran portáloknak nevezik. Ha egy dinamikus honlapot szeretnénk készíteni, akkor érdemes CMS-t (*Content Management System*), vagyis *tartalomkezelő rendszert* használnunk. A kifejezetten webes tartalmak előállítására, illetve adminisztrálására szolgáló rendszereket WCMS-nek nevezik, amelyben a *W a web* (világháló) szóra utal.

A webes tartalomkezelő rendszerek funkciói

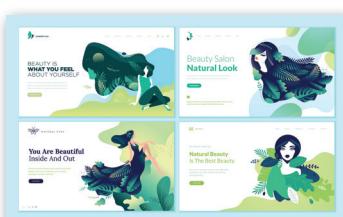
A webes tartalomkezelő rendszerek általánosságban a következő funkciókat biztosítják:

Egyszerű szerkeszthetőség: A szöveges tartalmakat egy egyszerű, vizuális szerkesztőfelület használatával tudjuk megformázni, mintha csak egy szövegszerkesztő alkalmazást használnánk. A beillesztett képeket átméretezhetjük, sőt egyes rendszerekben haladóbb szerkesztési funkciók (felesleges területek levágása, elforgatás, tükrözés stb.) is elérhetők.

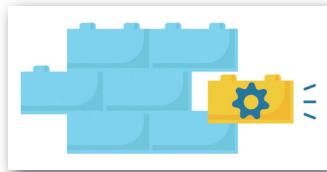

Tartalomkezelés: Lehetőség van a különböző tartalmak elmentésére és újból szerkesztésére. Ha már elérte a kívánt készültségi szintet az oldalunk, akkor publikálhatjuk azt. Az oldal csak ekkor válik ténylegesen elérhetővé a nagyobb közönség számára. A publikálást visszavonhatjuk, az idejétmúlt cikkeket pedig archiválhatjuk. Természetesen az egyes tartalmakat törölhetjük is, ha már nincs rájuk szükség.

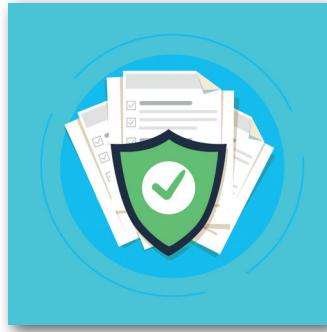

Témák (sablonok), oldalelrendezések használata: az oldal kinézetét a különböző téma vagy sablonok kiválasztásával mi magunk határozhatjuk meg, ezenfelül többféle oldalelrendezést használhatunk a különböző jellegű tartalmak publikálásához. Ez az elrendezés határozza meg, hogy milyen legyen az oldal felépítése, például hogy hány hasábból álljon.

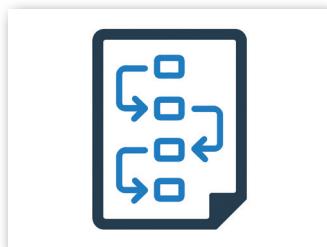
Bővíthető funkcionálitás: A rendszerekhez tartoz(hat)nak olyan beépülő modulok (*plug-in*), amelyeket telepítve újabb és újabb funkciók érhetők el. Például telepíthetünk olyan képgalériát, amely minden eszközön jól használható, rezponzív módon teszi lehetővé a képek, fotók nézegetését, lapozását.

Jogosultságkezelés: A rendszer felhasználóihoz különböző jogosultságokat lehet hozzárendelni. Elképzelhető, hogy egy szerzőnek csak egy tartalmi egység (oldal, bejegyzés) elkészítésére és elmentésére van jog, de azt publikálni nem tudja, mert ahhoz már szerkesztői jogosultságra lenne szüksége. A legtöbb jog a adminisztrátornak van, aki akár testre szabhatja az oldal kinézetét, vagy olyan modulokat telepíthet, amelyekkel a rendszer tudása bővíthető. Szintén ő az, aki a különböző felhasználókat felveheti a rendszerbe, vagy beállíthatja azt is, hogy szabadon lehessen regisztrálni az oldalra egy adott jogosultsággal, például olvasóként.

Munkafolyamatok menedzselése: Egy online újság esetén a szerkesztő (illetve a főszerkesztő) dönti el, hogy mikor mely cikkek legyenek publikálva. Az újságíró megírja a cikket, elmenti a rendszerben, amiről a szerkesztő értesítést kap. A szerkesztő visszaküldheti a cikket módosításra, vagy akár ő maga módosíthatja a cikket a publikálás előtt. Vagyis a rendszerben egyszerre több felhasználó tevékenykedik, eltérő szerepekkel. Emiatt fontos, hogy a rendszer jól támogassa a munkafolyamatokat.

Együttműködés: A rendszerek különböző jellegű együttműködést is lehetővé tehetnek a felhasználók között. Elképzelhető, hogy ugyanazt a tartalmat többen állítják elő, egymással összedolgozva.

Verziókezelés: Fontos elvárás, hogy a tartalmak módosításai jól visszakövethetők legyenek. Emiatt a módosítások után új dokumentumverziók jönnek létre, lehetővé téve, hogy a korábbi változatokat vissza lehessen állítani, például egy véletlenül bekövetkezett törlés vagy felülírás miatt.

Többnyelvűség: A rendszerek biztosíthatják azt, hogy többnyelvű tartalmat állítsunk elő, vagyis hogy a portálnak legyen például magyar, angol és német nyelvű változata is. Ilyen esetben a tartalom feltöltésekor a különböző nyelvi változatokat is fel kell tölni.

Milyen rendszert válasszunk?

Rengeteg WCMS érhető el a világhálón, ezért először is ki kell választanunk az igényeinknek leginkább megfelelőt. Attól függően, hogy milyen jellegű portált szeretnénk indítani (személyes vagy tematikus weboldal, blog, webáruház), más-más rendszert érdekes választani. Szempont lehet még a rendszer használhatósága, testreszabhatósága, elterjedtsége, korszerűsége, megbízhatósága, ára, a bővíthetőség mértéke, az elérhető támogatás jellege és mértéke (például kézikönyvek, fórumok rendelkezésre állása) és így tovább.

Sok olyan rendszer létezik, amelyet akár telepíthetnénk a saját webkiszolgálónakra (webszerverünkre) (Drupal, Wordpress, Joomla stb.), de ehhez és a későbbi adminisztrálásához is megfelelő szakértelemre van szükség. Például gondoskodnunk kell a rendszer megfelelő beállításáról, a rendszeres frissítésről annak érdekében, hogy az oldalunk biztonságosan és megbízhatóan üzemelhessen.

Emellett vannak olyan szolgáltatások is, amelyek online érhetők el. Ebben az esetben regisztrálnunk kell magunkat az oldalon. A szolgáltatásoknak több szintük lehet, amelyeket eltérő áron kínálnak, de elképzelhető, hogy egy bizonyos alapszolgáltatást ingyenesen használhatunk. Az alapszolgáltatások legtöbbször kevesebb funkcionálitást és/vagy tárhe lyet biztosítanak, mint a fizetős szolgáltatások.

Az online rendszerek előnye, hogy a környezetet központilag állítják be, és így is frissítik, nekünk tényleg csak a leglényegesebb dolgokra, a tartalom előállítására és publikálására kell koncentrálnunk.

A célunk az, hogy minél egyszerűbben, telepítés nélkül próbálhassuk ki a rendszer lehetségeit, és hozhassuk létre a honlapunkat, ezért a továbbiakban online elérhető szolgáltatásokkal foglalkozunk.

A honlap létrehozásának és publikálásának lépései

A következőkben bemutatjuk azokat az általános lépéseket, amelyeket a portálunk létrehozása és publikálása során követhetünk.

1. Tartalom létrehozása, összegyűjtése, navigáció megtervezése

Mielőtt a portált létrehoznánk, össze kell gyűjtenünk a publikálandó tartalmat. Ennek során meg kell határoznunk a következőket.

Mi legyen a weboldal elnevezése?

A megadott név jelenik meg az oldalcímben (<title>), illetve sok esetben az oldal fejlécében is. Fontos, hogy a szöveg rövid legyen, és utaljon a weboldal tartalmára. Lényeges szerepe van abban is, hogy ha valaki egy webes keresőprogramban rákeres egy kulcsszóra, akkor az oldalunk hányadikként fog megjelenni a találati listában.

Mi legyen a tartalom?

Egy weblap más jellegű médium, mint egy kiadvány. Erre már a tartalom megfogalmazásakor figyelnünk kell. A weblap látogatója nem feltétlenül olvassa el a weboldal teljes tartalmát, hanem pásztázik a szemével. Ez azt jelenti, hogy olyan kulcsszavakat, tartalmi

elemeket keres, amely alapján eldöntheti, hogy számára hasznos-e, érdekes-e az adott oldal. Ezért a szöveget minél lényegre törőbben kell megfogalmaznunk, és ki kell emelnünk a legfontosabb kulcsszavakat, gondolatokat.

Ügyeljünk arra, hogy címsorokkal tagoljuk a tartalmat az oldalon, mégpedig logikus módon! Az egyes címsornak csak kettes alcímsorai lehetnek, azoknak hármas szintű alcímsorai, és így tovább. Alakítsuk ki a bekezdéseket, ahol pedig lehet, használunk listákat a könnyebb áttekinthetőség érdekében!

Egy nyomtatott kiadványban nem helyezhetünk el videót vagy hangállományt, de egy weblapon igen. Használjuk ki a multimédiás elemekben rejlő lehetőségeket, de ne essünk túlzásokba sem!

A web lényege, hogy az oldalak különböző erőforrásokra hivatkozhatnak. Ahol érdemes, állítsunk be olyan hivatkozásokat, amelyek követésével további hasznos információkhoz juthatnak a látogatók! Linkeljük be az oldal elkészítése során felhasznált forrásokat is!

Hogyan tagoljuk a tartalmat, hogyan lehessen navigálni?

Ha csak egyetlen oldalból álló, hosszú tartalmat készíténénk, akkor azt kényelmetlenül lehetne használni, illetve az oldal betöltése is lassú lehet. Érdemes a tartalmat kissébb egységekre bontani, és megtervezni a menüstruktúrát. Törekedjünk arra, hogy minél kevesebb menüpontunk legyen! **Almenüket** tervezhetünk, de nem érdemes sokszintű struktúrát használni. Lehetőleg csak egy almenüsint legyen a könnyebb kezelhetőség érdekében, vagyis a főmenünek lehet egy almenüje, de az almenünek lehetőleg ne állítsunk be újabb almenüt, csak akkor, ha egyébként sok (mondjuk hétnél több) menüpont lenne az adott szinten.

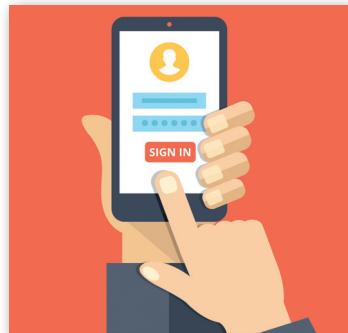
Ha olyan oldalt szeretnénk készíteni, amelyre gyakran kerülnek fel hírek, cikkek, bejegyzések, akkor inkább **blog** jellegű oldalban kell gondolkodnunk. Ezek a rendszerek megküllönböztetik az **oldalakat** (amelyek a menüben jelennek meg) a **bejegyzésekkel**, amelyek jellemzően már a kezdőlapon elérhetők. A bejegyzéseknek jellemzően csak a címük és bevezetőjük látszik a kezdőlapon, a teljes bejegyzések kattintással érhetők el. A bejegyzések különböző **kategóriákba** sorolhatók, illetve akár **címkéket** is hozzájuk lehet rendelni. A bejegyzések az egyes kategóriák, illetve a címkék szerint is szűrhetők. Ha például egy utazással kapcsolatos blogot készítünk, az egyes országok lehetnek kategóriák, így könnyen szűrhetünk egy-egy országra vonatkozó bejegyzésekre. De például elláthatjuk a bejegyzést a 'tengerpart' címkével is, amelyre szűrve majd a különböző országok tengerparti helyszíneit ismerhetik meg a látogatók. Amikor a híreket (cikkeket) publikáljuk, akkor a megfelelő kategóriákat és címkéket is érdemes beállítanunk.

Természetesen egy portál megtervezésekor akár a megjelenésre (arculatra), az oldalak elvárt elrendezésére (layout) is kitérhetnénk, de ennek megvalósításához már nagyobb szaktudás szükséges, és az ingyenesen elérhető rendszerekben jellemzően nem is tudnánk megvalósítani a tervezeteket. Viszont az elérhető sémák és elrendezések közül kiválaszthatjuk majd azt, amely számunkra a legmegfelelőbb.

Esettanulmány: Példánkban a Holdról szóló weboldalt fogunk összeállítani, melynek során megismerkedünk a rendszer lehetőségeivel. Hogy a következőkben a tartalom publikálására koncentrálhassunk, a tartalmi egységeket mi már összegyűjtöttük, és meghatároztuk a struktúrát is. A könyvhöz tartozó letölthető állományok között a *hold_honlap* mappában találjuk a honlap összeállításához szükséges dokumentumokat és képeket.

2. Regisztráció

Azt, hogy a továbbiakban milyen rendszerben kell/lehet dolgoznunk, a tanárunkkal egyeztetve kell meghatároz-nunk. Elképzelhető, hogy az adott intézmény rendelkezik egy WCMS-sel, amelyhez hozzáférést tud biztosítani a diákok számára, de online elérhető, ingyenes szolgáltatásokat is használhatunk. A szolgáltatás használatához rendelkez-nünk kell azonosítóval. Online szolgáltatás esetén jellem-zően saját magunkat kell regisztrálnunk. Az alábbi táblázatban két, magyar nyelven is elérhető, népszerű online rendszer adatait találjuk.

WCMS neve és elérhetősége	Jellemzők	Felület nyelve
Google Sites https://sites.google.com/	Használatához Google-azonosítóval kell rendelkeznünk.	Magyar, angol és más nyelveken is elérhető.
Webnode https://www.webnode.hu/	Tetszőleges e-mail-címmel regisztrálhatunk.	Magyar, angol és más nyelveken is elérhető.

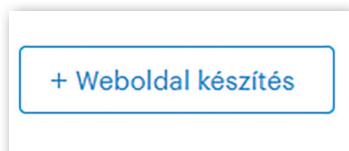
A következőkben bemutatjuk, hogy a regisztráció után milyen teendőink vannak a portálunk elindításáig. Ezen lépések sorrendje csak ajánlott, esetenként el lehet tőlük térdni. Előfordulhat, hogy maga a rendszer is megköti az egyes lépések sorrendjét. Lehetséges például, hogy egy adott rendszerben a honlap létrehozása után közvetlenül tudunk csak témát választani, utólag ezt nem változtathatjuk meg. Ezért ennek figyelembevételével kell a folyamatot végigvinnünk.

3. Új webhely létrehozása, alapinformációk megadása

Sikeres regisztráció után egy új webhelyet kell készítenünk a megfelelő ikon/gomb megnyomásával.

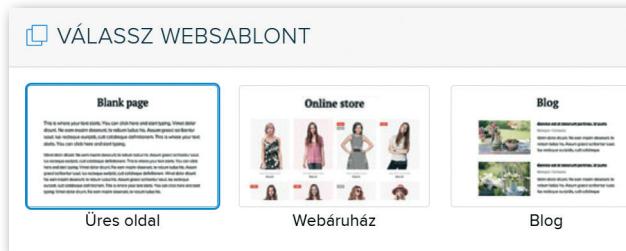

► Új webhely készítése ikon
(Google Sites)

► Új weboldal készítése gomb
(Webnode)

Ezek után rendszerint meg kell adnunk a honlapunkra vonatkozó **alapinformációkat**. Egyes rendszerekben ki kell választanunk, hogy milyen jellegű oldalt szeretnénk létrehozni (például személyes honlap, webáruház, blog stb.).

- A Webnode az új oldal létrehozásakor a sablonra is rákérdez

Másrészt meg kell adnunk, hogy mi legyen a weboldal neve. A mi esetünkben ez az „Érdekkességek a Holdról” szöveg lesz.

- A webhely nevének (Érdekkességek a Holdról) és az oldal címének (A Hold) megadása a Google Sites rendszerben

- A Weboldal nevének megadása (Webnode)

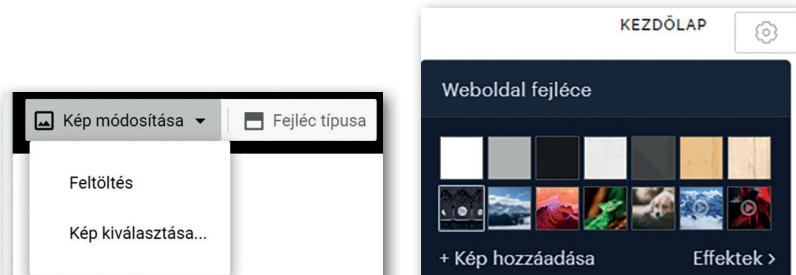
4. Téma (sablon, smink) kiválasztása

Fontos, hogy olyan témát (sablont) válasszunk ki, amely illik a honlap témajához. Feltétlenül ellenőrizzük le azt is, hogy az adott témát használva helyesen jelennek-e meg a magyar ékezetes betűk, mert sajnos nem biztos, hogy a témahoz csatolt alapértelmezett betűcsalád támogatja ezt.

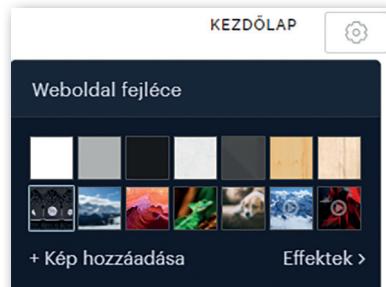
- Google Site-témák

- Webnode-sablonok

Szintén fontos szempont a téma kiválasztásánál a reszponzivitás biztosítása. Méretezzük át a böngészőprogramot, illetve teszteljük az oldalt mobileszközökön is, hogy meggyőződjünk az oldal megfelelő használhatóságáról! Vizsgáljuk meg azt is, hogy milyen testreszabási lehetőségeink vannak! Elképzelhető, hogy kicserélhetjük a fejléc képét, megváltoztathjuk a színvilágot, vagy akár a betűtípusat.

► Fejléc testreszabása (Google Sites)

► Fejléc testreszabása (Webnode)

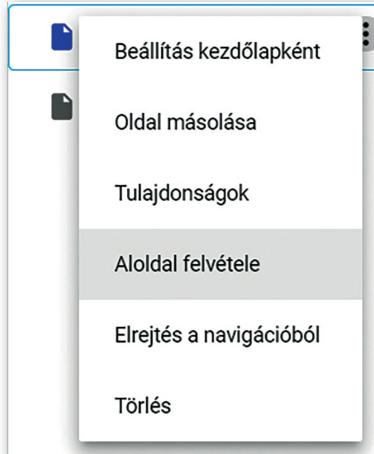
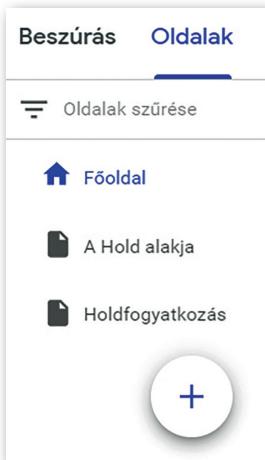

► Megjelenés beállításai (Webnode)

Minél inkább egyedivé varázsoljuk az oldalt, annál kevésbé fog visszaköszönni ugyanaz az arculat a látogatók számára. Arra viszont vigyázzunk, hogy a tartalom minden jól olvasható legyen, vagyis ügyeljünk a megfelelő kontrasztarányra a háttér és előtér között!

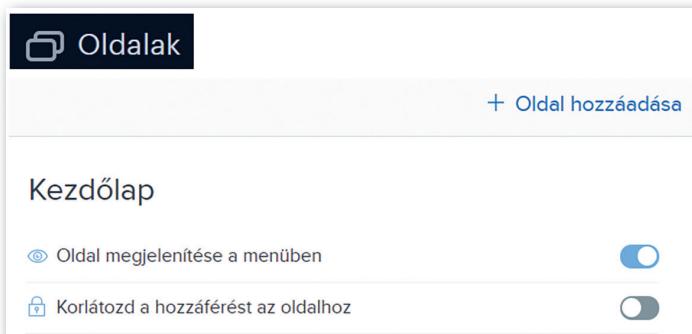
5. Oldalstruktúra meghatározása, oldalak létrehozása

A honlap megtervezésének része az oldalstruktúra meghatározása. Ez kétféle módszerrel történhet a gyakorlatban. Egyrészt kialakítjuk a teljes oldalszerkezetet, majd megkezdhetjük annak tartalommal való feltöltését. A másik módszer, hogy egy-egy oldal tartalmi feltöltése után határozzuk meg, hogy az adott oldal hova kerüljön a menürendszerben. Utóbbi módszernek előnye lehet, hogy publikáláskor nem jelennek meg olyan menüpontok, amelyek még nincsenek feltöltve tartalommal.

- ▶ A Google Sites oldalon a + ikonra kattintva tudunk új oldalt létrehozni

- ▶ Aloldal létrehozására is van lehetőség az almenüben

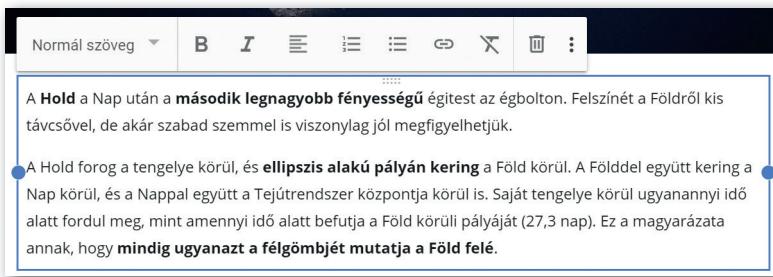

- ▶ Oldalak megtekintése és új oldal létrehozása (Webnode)

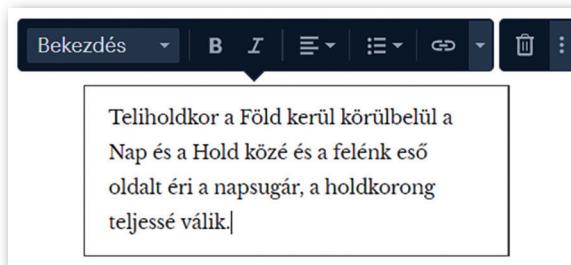
6. Tartalom feltöltése, elrendezés kiválasztása, előnézet

Tartalom feltöltése

Az összegyűjtött tartalmat fel kell töltenünk a tartalomkezelő rendszerbe. A szövegeket váglapon keresztül illeszthetjük be a szerkesztőablakra, majd ezt követően elvégezhetjük az alapvető formázásokat.

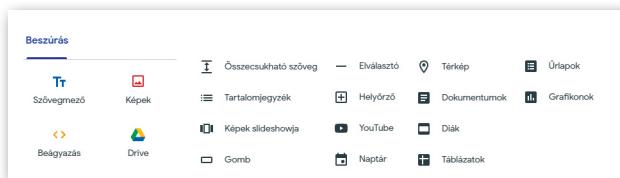
- ▶ Szövegszerkesztési lehetőségek a Google Sites alkalmazásban

- Szövegszerkesztő eszköztár a Webnode alkalmazásban

Képek beillesztése

Szintén fel kell töltenünk a **képeket**, és be kell illesztenünk azokat az oldalakra. A speciális elemek (például YouTube-videó, Google-térkép) beágyazására is lehetőséget adnak a kor-szerű WCMS-ek.

- Az oldalra beszúrható elemek a Google Sites oldalán

- Az oldalra beilleszthető elemek (Webnode)

Képgaléria

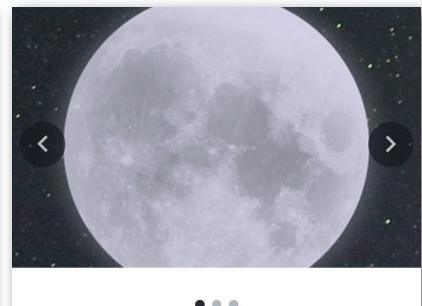
Képekből akár egy lapozható galériát is összeállíthatunk.

A forgóállványoknak legalább két képet kell tartalmaznia.

Mégse Frissítés

- Galéria szerkesztése a Google Sites alkalmazásban. A + jel megnyomásával bővíthető a galéria

- A böngészőben megjelenő képgaléria, jobbra és balra lapozási lehetőséggel

HTML-kód beillesztése

Szintén lehetőség van HTML-kód beillesztésére. Így akár korábban már elkészített HTML-kód-részletet is beilleszthetünk az oldalra, vagy esetleg olyan beágyazókódot is használhatunk, amellyel speciális elemet tudunk az oldalba illeszteni.

Tipp! A <https://www.slideshare.net/>, illetve <https://prezi.com/> oldalon érdekes prezentációkat találhatunk a legkülönbözőbb témaikban, akár magyar nyelven is. Az egyes prezentációkat akár be is ágyazhatjuk az oldalunkra a beágyazókód segítségével. Ez a legtöbb esetben egy `<iframe>` tag segítségével megadott, beágyazott keretet hoz létre az oldalunkon. A prezentációk kiválasztásánál fontos, hogy éljünk a forráskritikával, és valóban csak olyan prezentációkat használjunk fel, amelyek megbízhatóságát ellenőriztük.

Az idézés során használhatjuk a következő sablont:

Szerző neve (dátum):

Hivatkozott anyag címe

Az anyag webcíme

(Utolsó letöltés: dátum)

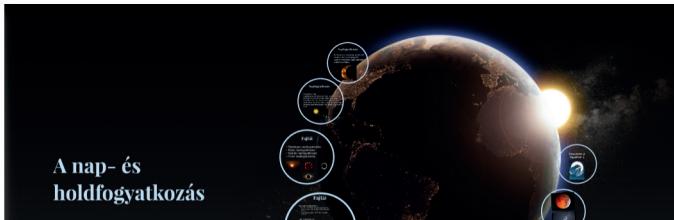
Horváth János (2020):

Érdekességek a Holdról

<http://tiny.cc/erdekeshold>

(Utolsó letöltés: 2020. 09. 18.)

Ha a szerző neve nem ismert, akkor az idézett anyag címével kezdjük a leírást!

Beágyazva az internetről

```
<iframe src="https://prezi.com/embed/ed3ijgc5_r5s/" id="iframe_container" frameborder="0" webkitallowfullscreen="" mozallowfullscreen="" allowfullscreen="" allow="autoplay; fullscreen" height="315" width="560"></iframe>
```

Illessze be a beágyazandó webhely HTML-kódját.

Mégse Tovább

► Prezi-beágyazókód, mögötte az eredménnyel

Tipp! Ezzel a módszerrel akár a fejezet elején megoldott gyakorlófeladat kódját is lehetne helyezni az oldalon. Így olyan stílusok beállítását is elvégezhetjük, amelyeket a WCMS szerkesztője nem támogat. Például megjeleníthetünk adott színnel, háttérszínnel és szegéllyel rendelkező szöveget. Ekkor az adott elemnél használjuk a `style` paramétert, és abban soroljuk fel a tulajdonság-érték párokat!

Beágyazva az internetről

```
<h1 style="color:red;background-color:lightyellow;">Fontos  
információk!</h1>
```

Írasson be a beágyazandó webhely HTML-kódját.

Mégse

Tovább

Fontos információk!

- ▶ Beágyazott kód és annak eredménye az oldalon

Elrendezés kiválasztása

A tartalomkezelő rendszerek különböző elrendezéseket kínálnak fel a tartalom elrendezésére. A fejlett funkcionálitással ellátott felületeken egy oldalon belül akár több szakaszt is létrehozhatunk, amelyekben különböző elrendezéseket használhatunk.

- ▶ Elrendezéssablonok a Google Sites portálon

Telihold

Fogyó hold

Növő hold

Teliholdkor a Föld kerül körülbelül a Nap és a Hold közé és a felénk eső oldalt éri a napsugár, a holdkorong teljessé válik.

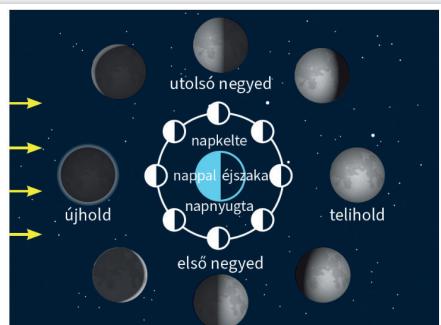
C betűre emlékeztet, vagyis csökken.

(Az északi féltékén, a déli féltékén fordítva)

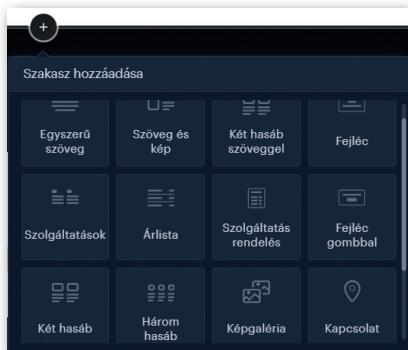
D betűre emlékeztet, vagyis dagad.

(Az északi féltékén, a déli féltékén fordítva)

- ▶ Hárrom kép címmel és magyarázattal

- ▶ Két kisebb és egy nagyobb kép elhelyezése a sablonban

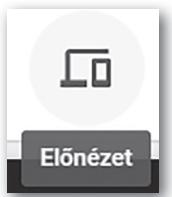

- Szakaszon belüli elrendezések a Webnode alkalmazásban

A szakaszokat legtöbbször fogd és vidd módszerrel is áthelyezhetjük az oldalon belül, illetve törölhetjük is őket, ha már nincs rájuk szükségünk.

Előnézet

A tartalomkezelő rendszerek lehetőséget biztosítanak arra, hogy az oldal előnézetét megtekinthessük, így publikálás előtt is ellenőrizhetjük, hogyan fog kinézni az adott oldal.

- Előnézet ikon (Google Sites)

A Hold a Nap után a **második legnagyobb fényességű** égitest az égbolton. Felszíne a Földről kis távcsővel, de akár szabad szemmel is viszonylag jól megfigyelhetjük.

ⓘ A Hold forog a tengelye körül, és **ellipszis alakú pályán kering** a Föld körül. Földdel együtt kering a Nap körül, és a Nappal együtt a Tejúrendszer központjában.

- Az oldal előnézete telefon, táblagép és nagyképernyős megjelenítésre szolgáló ikonokkal (Google Sites)

A TE CÍMED

Itt kezdődhet a szöveged. Kattints ide, és kezdheted is az írást. Ipsum quia dolor sit amet consectetur adipisci

Dolorem ipsum quia dolor sit amet consectetur adipisci velit sed quia non numquam eius modi tempora incidunt ut labore et dolore magnam aliquam quaerat voluptatem ut enim ad minima veniam quis nostrum exercitationem ullam corporis suscipit laboriosam nisi ut aliquid ex ea commodi consequatur quis autem vel eum.

MÁSODIK CÍMSOR

Itt kezdődhet a szöveged. Kattints ide, és kezdheted is az írást. Consequuntur magni dolores eos qui ratione voluptatem sequi nesciunt neque porro quisquam est.

- Szöveg és kép, illetve két hasáb elrendezés egymás alatt (Webnode)

7. Oldal publikálása

Amíg nem publikáljuk a weboldalt, az csak számunkra érhető el. Ha egy oldal elérte azt a készültségi szintet, amikor már a nagyközönség is láthatja, akkor érdemes közzétennünk (publikálnunk) azt. Az oldal publikálását később visszavonhatjuk.

Közzététel az interneten

Internetcím
a-hold

Ezen a helyen jelenik meg a tényleges webcím

Egyéni URL
Az egyéni URL-címekkel (www.sajatdomain.com) mások egyszerűbben látogathatnak el a webhelyére. [KEZELÉS](#)

Ki tekintheti meg a webhelyemet?
Bárki [KEZELÉS](#)

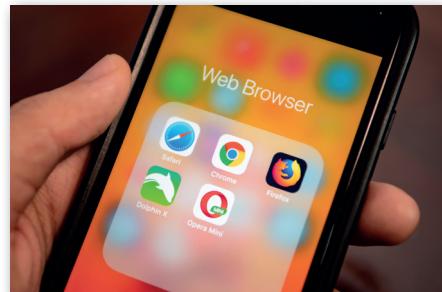
Keresés a beállításokban
 A saját webhely elrejtésének kérése a nyilvános keresőmotorokban [További információ](#)

[Mégse](#) [Közzététel](#)

► Közzététel a Google Sites portálon

8. Oldal tesztelése, javítása

Nagyon fontos, hogy az oldalt a publikálás után is teszteljük. Tekintsük meg több böngészőprogrammal az oldalt, vizsgáljuk meg, hogy kisebb és nagyobb felbontásban hogyan jelenik meg! Teszteljük az oldalt okostelefonon is! Ha esetleg problémát tapasztalunk a megjelenítésben, válasszunk más témát és/vagy oldalelrendezést, vagy próbáljuk más módon formázni a tartalmat, például próbálkozzunk egyszerűbb formázásokkal!

Gyakorlás

Itt az idő, hogy a korábban bemutatott folyamatot önállóan is végigvígyük a tartalom össze-
gyűjtésén keresztül egészen a publikálásig.

Feladatok

Válasszunk egyet a következő téma közül (vagy egyeztessünk egy szabadon választottat a tanárunkkal), és készítsük el a honlapot a webes tartalomkezelő rendszerben!

- Bakancslista – a dolgok, amelyeket meg szeretnék tenni az életemben
- Híres magyar találmányok
- Mémek, amelyeket szeretek
- Álmaim autói
- Mi történt a nagyvilágban azon a napon, amikor megszülettem?

- Népszerű összeesküvés-elméletek
- A természet csodái
- Élet a Földön kívül
- Kedvenc
  - hobbm
  - könyvem
  - íróm/költőm
  - színészem
  - filmem
  - zenéim/előadóim
  - festőm/festményeim
  - történelmi személyiségeim
  - tudósom
  - sportágam/sportolóm
  - kirándulóhelyeim
  - koncertem, amelyen részt vettetem
  - színházi előadás / kiállítás, amit láttam
  - állatfajaim
  - helyem, ahol már jártam
  - ételeim
  - kütyüim

Elvárások:

- Előre gyűjtsük össze a tartalmat, és tervezzük meg a navigációt! A kezdőlapon kívül legalább két további oldalból álljon a honlap!
- Módosítsuk úgy a sablont, hogy minél inkább utaljon a választott téma!
- A tartalmakat tagoljuk megfelelően, próbáljuk kihasználni minél jobban a szerkesztőfelületen elérhető funkciókat!
- Publikáljuk és teszteljük a munkánkat! A honlap címét osszuk meg a többiekkel, és nézzük meg az ő munkáikat is!
- Adjunk rövid visszajelzést a többiek munkájáról!

Projektmunka

Ha már magabiztosak vagyunk a rendszer használatában, próbáljuk ki azt is, hogy egymással együtt dolgozva, hogyan készíthetünk komplexebb honlapokat! Szerveződjünk három-négy fős csoportokba, és készítsünk egy portált az alábbi témaik egyikében vagy a tanárunkkal egyeztetett más témaiban!

- Más tantárgyakhoz kapcsolódó honlap készítése:
  - Tanultunk valami érdekeset egy másik tantárgyból? Dolgozzuk fel a témakört egy honlap formájában!
- Az iskolai élethez kapcsolódó honlap készítése:
  - Mutassuk meg, milyen lenne az általunk elképzelt iskolai honlap!
  - Nincs még honlapja a diákönkormányzatnak? Nosza, készítsük el!
  - Az osztály szervezett egy remek programot (például gólyabált) az iskolában? Készítünk hozzá honlapot!
  - A Digitális Témahét programjait érdemes lenne külön honlapon bemutatni? Tervezzük meg, és töltük fel tényleges vagy demótartalommal!
- Az osztályélethez kapcsolódó honlap fejlesztése:
  - Jól sikerült a legutolsó osztálykirándulás? Állítsunk neki emléket! Mutassuk be a helyszíneket, töltük fel a fotókat és videókat! Már megvan, hogy hova utazunk idén? Készítsük el a honlapot a helyszínek bemutatásával!
  - Jó lenne egy olyan honlap, amely az egész osztályt bemutatja, és folyamatosan frissülne egészen a ballagásig? Itt az ideje lerakni az alapjait!
- Nonprofit szervezet segítése:
  - A közösségi szolgálatot egy szímpatikus, fontos szerepet ellátó helyen teljesítettük, amelynek még nincs honlapja, de nagy szükség lenne rá, hogy többen rátaláljanak? Gyűjtsük össze a szükséges információkat, és lepjük meg a látogatókat egy igazán szép és tartalmas honlapjal!

A munka során akár eltérő rendszereket is használhatnak a csoportok, majd megoszthatják egymással a használatuk során szerzett tapasztalataikat.

Projektek bemutatása és értékelése

Az elkészült munkákat mutassuk is be társainknak! A bemutató során térijünk ki a következőkre:

- Milyen szempontok szerint történt a tartalom meghatározása, a struktúra kialakítása?
- Milyen multimédiás tartalmak érhetők el?
- Hogyan sikerült egyedivé tenni az oldalt?
- Hogyan sikerült együtt dolgozni a rendszer által biztosított funkciókkal? Milyen funkció tette volna még hatékonyabbá a munkát?
- Kinek melyik részfeladat volt a kedvence a honlap tervezési és megvalósítási folyamatában?

Információs társadalom, e-világ

Az információs társadalom

Gyakran halljuk azt, hogy **információs társadalomban** élünk. Mit jelent ez? Milyen jellemzők alapján nevezhetjük így napjaink társadalmát?

Az utóbbi évtizedekben a technikai változások nagy hatással vannak életünk minden területére. A telekommunikációs technológiák gyors fejlődése és elterjedése jelentősen átalakította az életvitelünket, a tanulási formáinkat, a munkavégzésünket. A tudáshoz, az információhoz sokkal könnyebben férünk hozzá, mint korábban bármikor. Ezáltal megismerhetünk olyan helyeket, ahol soha nem jártunk, olyan embereket, akikkel személyesen nem találkoztunk, részt vehetünk olyan eseményeken, vállalkozásokban, amelyek online zajlanak. Egyre több hivatalos és magánjellegű ügyünket intézhetjük hálózaton keresztül, személyes jelenlét nélkül. A társadalom szereplői szempontjából egyre lényegesebbé vált az információ birtoklása, annak minél gyorsabb megszerzése. Fontosabbá válik a tudás, az élethosszig tartó tanulás. Egyre több olyan szakma alakul ki, ahol elengedhetetlen az új kommunikációs technológiák ismerete, rendszeres használata. Aki nem tud lépést tartani a technikai fejlődés miatt megváltozott világgal, hátrányos helyzetbe kerül. Éppen ezért elengedhetetlen, hogy az ezekkel kapcsolatos kihívásokra, változásokra felkészüljünk, eligazodjunk az új eszközök, új lehetőségek között, megfelelően használjuk őket.

A napjainkban is alakuló információs társadalom résztvevőit **digitális állampolgárok**nak nevezhetjük. A digitális állampolgár rendelkezik azokkal a kompetenciákkal, amelyek az információs társadalomban való hatékony részvételhez szükségesek. Digitális állampolgárként végezhetünk olyan értékteremtő tevékenységet, amellyel szíkebb és tágabb környezetünket szolgáljuk. Szükséges, hogy az online térben is betartsuk az etikai szabályokat, figyelembe vegyük az egyéni és közösségi jogokat.

Az e-szolgáltatások

Az információs társadalom életünk egyre több területére gyakorol hatást. Az átalakuló társadalom lehetőségei és igényei mentén születtek meg a megszokott szolgáltatások új formái, az **e-szolgáltatások**. Egyre szélesebb körben használhatunk ilyen szolgáltatásokat. Nemcsak kapcsolatot tarthatunk a hálózaton keresztül, de intézhetjük bevásárlásainkat, banki ügyeinket, kezelhetjük telefon-, villany- és egyéb szolgáltatásainkat. Egyre több közigazgatással, egészségügygyel és oktatással kapcsolatos szolgáltatást vehetünk igénybe. A rendszerek megfelelő működtetéséhez elengedhetetlen az ügyfelek pontos azonosítása. A magyar állam által fenntartott ügyfélazonosító és -beléptető portál az **Ügyfélkapu**, amelyet a www.magyarorszag.hu címen keresztül érhetünk el. Az ügyek széles skáláját intézhetjük a portálon való bejelentkezést, azonosítást követően, az adóbevallástól a felsőoktatási felvételiig. Egyes államok (például Észtország) már a teljes közigazgatási rendszerüket

az online térbe helyezték át. Az állampolgárok minden hivatalos ügyet intézhetnek ezen a portálon.

A szolgáltatásokkal párhuzamosan az azonosításra szolgáló módszerek is folyamatosan fejlődnek. Sok helyen használjuk még a bejelentkezés legegyszerűbb formáját, amely a belépési név és a hozzá tartozó jelszó megadását jelenti, de sok egyéb, biztonságosabb lehetőség is rendelkezésünkre áll már. A közigazgatás által kialakított egyik legfontosabb ilyen azonosító eszköz az **elektronikus személyi igazolvány** vagy **e-személyi**. Az e-személyi nemcsak a hagyományos értelemben vett okmány, hanem a rajta található elektronikus tárolóelem segítségével egyéb személyes adatainkat is tárolja. Ezeket az adatokat az arra jogosult szervezetek megfelelő olvasókulcs segítségével ki tudják olvasni, ezáltal az ügyintézésnél akár személyes jelenlét nélkül is igazolhatjuk magunkat, de sok esetben a személyes ügyintézést is gördülékenyebben teheti. Az e-személyi igazolvány képes tárolni elektronikus aláírásunkat is.

► Elektronikus tárolóelemet jelző ábra az e-személyi igazolvánnyon

Feladatok

1. Keressük fel az Ügyfélkaput (www.magyarorszag.hu)! Tekintsük át, milyen ügyeket intézhetnek az állampolgárok erről az oldalról kiindulva!
2. Nézzünk utána, milyen szolgáltatásokat vehetünk igénybe, vagy tehetünk könnyebbé elektronikus személyazonosító igazolvánnyunk segítségével!
3. Alkossunk két-három fő csoportot! Az alábbi e-szolgáltatásokat osszuk fel a csoportok között:
  - a. e-kereskedelem
  - b. e-egészségügy, e-recept (előjegyzés, beatalók, leletek kezelése online)
  - c. e-közigazgatás (bejelentkezés időpontra, okmányirodai szolgáltatások, adózás, egyéb hivatalos ügyek intézési lehetőségei)
  - d. e-bank (banki műveletek online bankban, online fizetés, e-pénztárca)
  - e. e-napló szolgáltatásai, online ügyintézés, oktatási szolgáltatások
  - f. kultúra, közlekedés e-szolgáltatásai
  - g. közmű, távközlési és biztosító cégek e-szolgáltatásai, az e-számla-kezelés lehetőségei

A csoport feladata, hogy tanulmányozza a kapott szolgáltatást.

Csoportonként töltök ki a következő oldali táblázatot, majd közösen beszéljük meg, hasonlítsuk össze a szolgáltatásokat!

A csoport témaja:	
Milyen előnyei és hátrányai lehetnek a szolgáltatásnak az ügyfél és a szolgáltató szempontjából?	
Előnyök	Hátrányok
Hogyan könnyíti meg az e-szolgáltatás igénybevétele az ügyintézést?	
Van-e olyan lehetőség, amely csak így vehető igénybe, hagyományos formában nem? Mi az?	
Milyen veszélyforrások lehetnek, hogyan lehet ezeket mérsékelni?	
Vannak-e személyes tapasztalataink ezzel az e-szolgáltatással kapcsolatban? Ha igen, melyek azok?	
Milyen fejlődési, fejlesztési lehetőségeket tudunk elkövetni a szolgáltatással kapcsolatban?	

- Milyen további fejlődési lehetőségek várhatók az e-szolgáltatások körében? Hogyan képzelhetjük el a jövőt? Nézzünk utána, más országokban milyen lehetőségek vannak!
4. Milyen hatással lehetnek az e-szolgáltatások a globális társadalmi problémák (környezetvédelem, ökológiai lábnyom, esélyegyenlőség, gazdaság teljesítőképessége stb.) megoldására?

Az információs társadalom problémái

Az információs társadalom térhódításával egyre több területen nyílnak meg új, hasznos lehetőségek, de meg kell birkóznunk a gyors és folyamatos változással. Olyan új problémákkal, veszélyekkel kell szembenéznünk, amelyek ezelőtt nem léteztek, vagy nem voltak számottevők.

Digitális személyazonosságunk sok tényezőből tevődik össze. Az online kommunikáció tananyagában már beszélünk arról, hogy tevékenységeink nyomot hagynak maguk után a hálózaton, és ezek utólag hosszú idő után is követhetők. Ezt nevezzük digitális lábnyomnak. Érdemes ennek tudatában kezelní a feltöltött anyagainkat, megnyilvánulásainkat. Online személyiségünkhez sok profilt is hozzárendelünk, amelyekkel a különböző szolgáltatások igénybevételekor be kell jelentkeznünk.

Mindannyian tapasztaljuk azt a jelenséget, hogy a különböző weboldalakon elindított információkereséseknek nyoma marad. Ha valamilyen témaban kerestünk, a megjelenő hirdetések ehhez a témahoz kapcsolódnak, akkor is, ha a keresőoldalról már kiléptünk. Ennek a jelenségnek az okát érdemes egy kicsit megvizsgálnunk. Az egyes weboldalak

gyakran figyelembe veszik a megfigyelt böngészési szokásainkat. Ilyenek az elvégzett keresések, az, hogy milyen linkekre, képekre kattintottunk, miket kedveltünk, és mi volt a tartózkodási helyünk. Ezek alapján változik a számunkra megjelenített tartalom. Ez lehet hasznos, ha például vásárolni kívánunk valamit, de lehet káros is, ha például csak azok a vélemények jelennek meg a hírfolyamunkban, amelyek a sajátunkhoz hasonlóak. A fent említett jelenséget **szűrőbuboréknek** vagy **véleménybuboréknek** nevezünk.

Feladat

Tekintsük meg az alábbi videót:

https://www.ted.com/talks/eli_pariser_beware_online_filter_bubbles

Vitassuk meg a látottakat, beszéljük meg, milyen szempontból veszélyes ez a jelenség!

A világhálón a közösségi oldalakon sok esetben nem az emberek valódi személyiségét ismerhetjük meg. A személyes kontaktus hiánya lehetőséget ad arra, hogy ne a valódi tulajdonságait mutassa valaki. Az anonimitás eredményezheti, hogy olyan megnyilvánulásokat is vállalunk, amelyeket személyazonosságunk ismeretében nem tennénk meg.

Az interneten gyakran találkozhatunk olyan információkkal, amelyeknek hitelessége megkérdezhető. A valóságalapot nélkülöző, sokszor szenzációként megjelenő híreket **álhíreknek** (fake news) nevezzük. Léteznek olyan, magukat hírportálként feltüntető oldalak, amelyek azért hoznak létre ilyen bejegyzéseket, hogy minél többen rákattintsanak, és ezzel növeljék a saját látogatottságukat, bevételüket. Lehet az oldal célja valamelyen politikai vagy más társadalmi jellegű megtévesztés. Az ilyen megtévesztő hírek másik típusa

e-mailen vagy más üzenetközvetítő platform segítségével terjed, esetleg kártékony programrészett is tartalmazhat. Ezeket nevezük **hoaxnak**.

A megtévesztő tartalmak egy másik csoportjának az a célja, hogy valamilyen fontos adatunkat megszerezze, vagyis az **adathalászat**. Az ilyen átverő tartalmú üzenetek, weboldalak egy-egy szolgáltató weboldalának, hivatalos üzeneteinek megtévesztő utánzatai, amelyekben fontos adataink, például bankszámlaszám, PIN-kód, jelszó megadását kérik tőlünk. Az átverést nem minden esetben lehet könnyen észrevenni, legyünk figyelmesek, óvatosak!

Kérdések, feladatok

- Hogyan vehetjük észre egy hírről, hogy álhír? Milyen jelek lehetnek, amelyek alapján erre gyanakodhatunk? Keressük fel az alhirdadasz.hu oldalt, ahol segítséget kaphatunk a kérdések megválaszolásához!
- Az alábbi ábrán egy hamis tartalmú oldal látható. Milyen jelek segíthetnek abban, hogy felismerjük az átverési szándékot?

Kedves Magyar Telekom Ügyfél, gratulálunk!

Az Magyar Telekom az évfordulóját ünnepli a következő 7 napban (Június.28 -> Július.5), ezzel megköszönve hűségedet, amiért minket választottál internet-szolgáltatónak.

Minden nap 10 szerencsés nyertest választunk ki, akik olyan exkluzív ajándékot kapnak, mint egy ingyenes Apple iPhone 11 Pro, Samsung Galaxy S20 Ultra 5G vagy Apple Watch, amiért minket választották. A Te IP címedet (81.182.137.58) kisorsoltuk!

A nyeremény megszerzéséhez csak töltsd ki alul a névtelen kérdőívet. Ne habozz! 8 felhasználó már megkaptá ezt a meghívót, és összesen 2 nyeremény szerezhető még meg.

Elégedett vagy az Magyar Telekom-al?

Nagyon elégedett   Elégedett   Elégedetlen

Az informatikai eszközökkel végzett kommunikáció során nem csak a kapott információk hitelességével kell foglalkoznunk. Saját adataink között is vannak olyanok, amelyek védelmére oda kell figyelnünk. Azokat az adatokat, amelyek alapján azonosítani lehet azt a személyt, akire az adatok vonatkoznak, ránézve következtetéseket lehet levonni, **személyes adatnak** nevezünk. A természetes személyek személyes adatainak védelme, a magánélet sérthetetlensége alkotmányos alapjog. Ezt Magyarország Alaptörvénye és az Európai Unió Alapjogi Chartája is szabályozza. Az információs társadalom a személyes adatok védelmét is jelentősen átalakította. Adataink, köztük a személyes adatok, az online környezetben sokkal sebezhetőbb

bek, könnyebben hozzáférhetők lettek. Ez az oka, hogy szükségessé vált az adatvédelmi szabályok átalakítása. Az Európai Unió 2016-ban alkotta meg új rendeletét a természetes személyek személyes adatainak védelméről (angolul: General Data Protection Regulation, rövidítve: **GDPR**). A rendeletet 2018 májusától kell alkalmazni. Az online kommunikáció során is tekintettel kell lenni ennek rendelkezéseire. Hatásait a minden nap tevékenységeink közben gyakran tapasztaljuk.

A törvényi védelem mellett magunknak is tennünk kell azért, hogy személyes adatainkat biztonságban tartsuk. Az *Online kommunikáció* című fejezetben már beszélünk a közösségi portálok adatvédelmi beállításairól. Online tevékenységünk során egyre több és több helyre kell bejelentkeznünk. A különböző regisztrációkat gyakran összekötjük e-mail-fiókkal vagy közösségi portálon lévő profilunkkal, ezért egy-egy regisztráció feltörése több adatunkhoz is elvezethet. A bejelentkezéshez használt jelszavainkra fontos odafigyelnünk. Nem célszerű több helyen ugyanazt a jelszót használni, kevésbé biztonságos jelszavakat választani, mert ez is sérülékenyé teheti az adatainkat. Sok bejelentkezéssel kapcsolatosan kérhetjük a **többfaktoros azonosítást**. Ilyenkor a jelszavunk megadása mellett más típusú azonosítót is kér tőlünk a rendszer (például ujjlenyomat, kulcskártya). Azzal a lehetőséggel is gyakran élhetünk, hogy ezt csak abban az esetben kérje tőlünk a portál, ha a körülmények megkívánják. Ilyen lehetőséggel rendelkezik például a Google és a Facebook is. Ha ismeretlen eszközről vagy szokatlan helyről próbálunk bejelentkezni, egy megbízhatónak beállított eszközünkre megerősítő kódot küld, és csak ennek megadásával tudjuk befejezni a bejelentkezést.

Összefoglalva: az információs társadalom világa sok szempontból kitárta előttünk az ajtót, sok értelemben eddig nem tapasztalt szabadságot, új lehetőségeket hozott az életünkbe. Ennek megvannak az előnyei, de szembe kell néznünk az általa okozott nehézségekkel, veszélyekkel, igyekeznünk kell kiküszöbölni azokat. Érdemes körültekintően, megfontoltan viselkednünk az online térben.

Kérdések, feladatok

1. Milyen ismérvei vannak a jó jelszónak? Milyen stratégiát választhatunk annak érdekében, hogy a jelszavaink biztonságosak legyenek, de mégse okozzon gondot a számottartásuk? Beszéljük meg közösen, ha szükséges, nézzünk utána!
2. Hogyan, milyen helyzetekben találkozhatunk a GDPR-rendeletnek megfelelő adatkezeléssel? Milyen jeleit vehetjük észre?

Eddig jutottunk eddig

Könyünk előző kötetében belekóstoltunk a programozásba, és elég sok minden megtaláltunk – először ezeket ismételjük át.

Mindenhol programok

Tudjuk már, hogy a háztartási gépektől kezdve az autókon és a repülőgépeken keresztül a robotokig mindenütt van számítógép, és ahol számítógépek, ott programok is vannak. A digitáliskultúra-órákon a bennünket jobban érdeklő, hagyományos értelemben vett számítógépek (laptopok, asztali gépek, szerverek) és mobilesközök a bekapcsolásukkor egy fő programot indítanak el, az operációs rendszert.

A többi program elindítása, futásuk közben az eszköz erőforrásaihoz (perifériák, háttértárok, memória, processzor) való hozzáférés szabályozása és a programok megállítása az operációs rendszer feladata. A programok egy része automatikusan indul, más részüket a felhasználó indítja el.

Kérdések

1. Milyen operációs rendszer fut a számítógépeden és milyen a mobilesközeiden?
2. Milyen háttértár van a számítógépedben, milyen a mobilesközeidben?

A programok elindításukig csak a háttértáron találhatók meg. Elindításkor a memoriába tölti őket a számítógép, és a processzor megkezdi a végrehajtásukat. A programot tartalmazó fájl természetesen megmarad a háttértáron ilyenkor is. A programok elindítása történhet az ikonjukra való kattintással, az ikon ujjunkkal történő megérintésével, de minden program elindítható a számítógép parancssorából is.

Nyissuk meg a számítógépünk parancssorát, és indítsunk el innen egy szövegszerkesztőt, egy képszerkesztőt, egy böngészőprogramot!

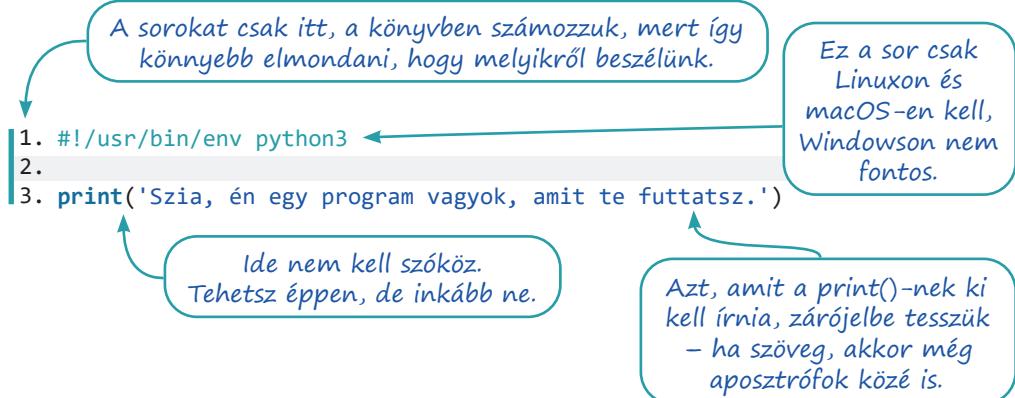
Forráskód, programozási nyelvek és fejlesztői környezet

Programjainkat az esetek túlnyomó többségében forráskódként fogalmazzuk meg. A forráskód az angol nyelvből vett szavakon kívül rendszerint szép számban tartalmaz még mindenféle egyéb jeleket és számokat, és hellyel-közzel mindenki el tudja ezeket olvasni – a programozáshoz értők nyilván lényegesen eredményesebben.

A forráskódot sima szöveges fájlokban tároljuk, és a fájl kiterjesztése általában a programozási nyelvre utal. Egy köszönést a képernyőre író egyszerű program neve Ruby nyelv használata esetén lehet `szia.rb`, C++ nyelven dolgozva a fájlnév alighanem a `szia.cpp` formát ölti, és ha – mint ahogy az előző kötetben és ebben is – Python használunk, akkor a fájl neve esélyesen `szia.py`.

A programjainkat a legegyszerűbb szerkesztőprogramban is írhatjuk, de általában valamilyen fejlesztői környezetet, azaz IDE-t használunk. A legegyszerűbb IDE-ket „csak” az különbözteti meg az egyszerű szerkesztőktől, hogy színezéssel segítik a programozót a programban való jobb eligazodásban. Vannak ennél lényegesen nagyobb tudású és ennek megfelelően bonyolultan használható IDE-k is.

Nyissunk meg egy IDE-t, és írjuk meg benne azt a programot, amelyik elárulja, hogy épp egy programot futtatunk:

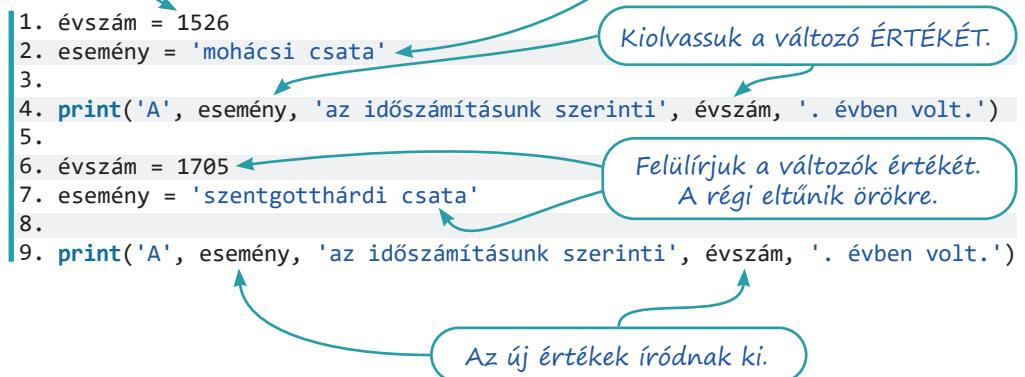

Változók

A programjainknak gyakran kell adatokat tárolniuk. Az adatokat a gép memoriájába teszik el, és hogy a memorián belül pontosan hova, azt a legtöbbször nem tudjuk. Az eltett adatokat úgy tudjuk ismét elővenni, ha megadjuk azt a nevet, amit az eltett adathoz hozzárendelünk. Ezt a hozzárendelt nevet változónak hívjuk, és az eltárolást programozoul úgy mondjuk, hogy értéket adunk a változónak. Az értékadás egy művelet, ugyanúgy, mint az összeadás vagy az osztás, és van műveleti jele is, ami sok programozási nyelvben – a Pythonban is – az egyenlőségjel.

Értéket adunk a változónak: az évszám értéke legyen 1526!

Értéket adunk egy másik változónak. A szöveg aposztrófok közé kerül.

A fenti kód kimenete csúnyácska, hiszen amikor a `print()` a vesszővel elválasztott kiírandó elemeket összefűzi, szóközt is tesz, és így a pont nem kerül pontosan az évszám mellé. A megoldást is ismerjük már, hasonlítsuk össze az alábbi két sort:

```
1. print('A', esemény, 'az időszámításunk szerinti', évszám, '. évben volt.')
2. print('A ', esemény, 'az időszámításunk szerinti ', évszám, '. évben volt.', sep="")
```

Ez itt két aposztróf, köztük pedig nincs semmi.

A második sor végén, a `sep=''` részben, a két aposztróf közé kerül az a karaktersorozat, amit a `print()` a vesszővel összefűzött részek közé ír. Alapértelmezetten ez egy szóköz, de mi most semmit sem írnunk közéjük, azaz nincs elválasztó karakter, és a pont végre az évszám mellé kerül. Viszont így sehol máshol sem lesz szóköz a sorban, nekünk kell beírni mindenütt.

Változók típusai, típusátalakítás, adatbekérés

A felhasználótól adatot az `input()` utasítással kérhetünk be. A bekért eredményt változóban tárolhatjuk. Az `input()` nem olyan ügyes, mint a `print()` : nem tud összefűzni több kiírandó részt. Szerencsére az összeadást a Python karaktersorozatokra is tudja értelmezni: az `'el' + 'iramlik'` művelet eredménye `'eliramlik'`. Az összeadással azonban baj lehet, ha egy számot és egy szöveget adunk össze. Mennyi a `2 + 'asztal'`?

Az `str()` (string, azaz karaktersorozat) utasítással a zárójelben lévő számot szöveggé alakíthatjuk, és `'2' + 'asztal'` már a Python számára is `'2asztal'`.

Ez is értékadás: amit az `input()` a felhasználótól kap, azt betesszük a szorzó nevű változóba.

```
1. szorzandó = 5
2. szorzó = input('Mennyivel szoroztam meg az ' + str(szorzandó) + '-öt? ')
3. print(szorzandó, '-ször ', szorzó, 'annyi mint ', sep='', end='')
4. szorzó = int(szorzó)
5. print(szorzandó * szorzó)
```

Itt azt mondjak meg a `print()`-nek, hogy még ne kezdjen új sort.

Amit az `input()` a felhasználótól kap, azt minden szövegként adja át, még a számokat is. Ha matekozni akarunk vele, akkor például egész számmá (`integer`, azaz `int`) kell alakítanunk.

Eddig összesen négyféle típusú elemi adatot tároltunk változóban:

- karaktersorozatot, más néven szöveget;
- egész számot;
- logikai értéket (az ilyen változók értéke `True` [igaz] vagy `False` [hamis] lehet);
- és ritkábban tizedes törtet, más néven lebegőpontos számot (persze tizedesponttal a vessző helyett).

Elágazások

Nagyon hamar felmerül az igény, hogy a programunk eltérő feltételek esetén másként viselkedjen. Például, ha elmúlt este nyolc, váltson sötét témara a telefon, ha helyesen adta meg a jelszót a felhasználó, akkor engedjük belépni. Az ilyen problémák megoldására való az `if` és az `else` utasítás.

Mit csinál az alábbi program?

```
1. ellenség = input('Ki volt a Piroska nevű szuperhős főellensege? ')
2. if ellenség == 'farkas' or ellenség == 'Farkas':
3.     print('Okos vagy.')
4.     print('Nem is kicsit.')
5. else:
6.     print('Hááát....')
7.     print('Nem.')
8. print('Legközelebb a hét törpét kérdezem - visszafelé!')
```

Két egyenlőségjel kell!

Több feltétel is megadható, közöttük ÉS vagy VAGY kapcsolattal.

Ez a két sor a HA ág – csak akkor futnak le, ha a feltétel teljesül.

Ez a sor mindenkor lefut, mert már az elágazás után van.

Ez a két sor a KÜLÖNBEN ág.

Ciklusok és listák

Ha egy feladatrész ismétlődik, akkor ciklus használatával oldjuk meg. Van feltételes és bejárós ciklusunk. A feltételes ciklus magja addig ismétlődik, amíg fennáll a ciklus elején megfogalmazott feltétel. Az amíg (angolul `while`) a feltételes ciklus elejét jelző utasítás.

```
1. válasz = None
2. while válasz != 4:
3.     válasz = input('Mennyi kétszer kettő? ')
4.     válasz = int(válasz)
5. print('Annyi.')
```

Létrehozzuk a változót, de nem kap értéket.

Addig kérdezgetünk, AMÍG nem (!) 4 a válasz.

Ez a két sor van a ciklus belsejében.

Az összetartozó adatokat listában tároljuk, a listákat pedig bejárós ciklussal tudjuk bejárni. A bejárós ciklus ciklusváltozója (a lenti példában a város) mindenkor aktuális elemtet tartalmazza. A bejárós ciklus másik neve: `for`-ciklus.

```
1. városok = ['Miskolc', 'Párizs', 'Dublin', 'Lajosmizse']
2.
3. for város in városok:
4.     print(város, 'egy város Európában.')
```

A lista elemeit szöglletes zárójelek között soroljuk fel.

Elemi adattípusok és elágazások

Feladatok

- Írjuk képernyőre programmal egy általunk választott vers két versszakát! A vers előtt adjuk meg a szerzőt és a címet, majd sorkihagyást követően az első, újabb sorkihagyást követően a második versszakot írjuk ki! A programunk legfeljebb három `print()` utasítást használhat.
- Mondatszerű leírással (más szóval: pszeudokódban) megadunk egy programot. A program bemenete egy állatfaj és az állat legnagyobb sebessége km/h-ban kifejezve.

```

program
    be: állatfaj
    be: sebesség
    elágazás
        ha sebesség legfeljebb 50:
            hol := „városban”
        különbenha sebesség legfeljebb 90:
            hol := „országúton”
        különben:
            hol := „autópályán”
    elágazás vége
    ki: „Az”, állatfaj, „a legnagyobb sebességével”, hol,
        „haladhat.”
program vége

```

- Mit csinál a program?
- Írjuk át a mondatszerű leírást folyamatábrává!
- Kódoljuk a programot!

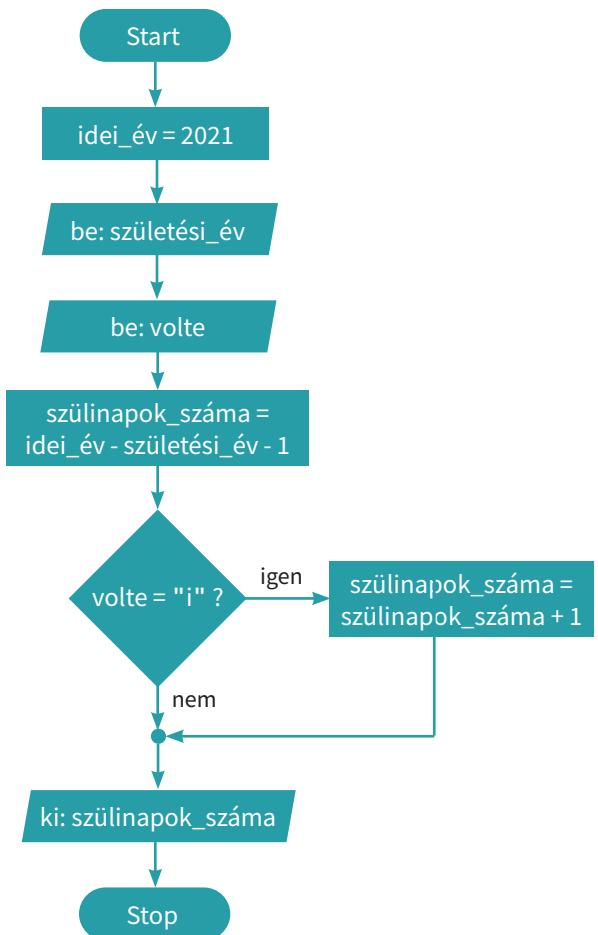
```

1. állatfaj = input('Add meg egy állatfaj nevét! ')
2. sebesség = input('Add meg az állatfaj sebességét! ')
3. sebesség = int(sebesség)
4. if sebesség <= 50:
5.     hol = 'városban'
6. elif sebesség <= 90:
7.     hol = 'országúton'
8. else:
9.     hol = 'autópályán'
10. print('Az', állatfaj, 'legnagyobb sebességével', hol, 'haladhat.')

```

- Teszteljük a program működését az interneten fellelhető, a témaba vágó adatok használatával!
- Nagyon hamar találunk olyan állatot, amely esetében hibás ítéletet hoz a programunk. Mit kell tudnia az ilyen állatnak? Hogyan javítható a programunk?

3. Kérdezzük meg a felhasználótól, hogy melyik évben született, és hogy volt-e már idén születésnapja! A két adat ismeretében írjuk ki, hogy hányadik születésnapját ünnepelte! Először készítsük el a megoldás folyamatábráját vagy mondatszerű leírását! Ha elkészültünk, írjuk meg a programkódot is!


```

program
  idei_év = 2021
  be: születési_év
  be: volte
  szülinapok_száma = idei_év - születési_év - 1
  ha volte = 'i':
    szülinapok_száma = szülinapok_száma + 1
  ki: szülinapok_száma
program vége
  
```

```

1. idei_év = 2021
2. születési_év = input('Melyik évben születtél? ')
3. születési_év = int(születési_év)
4. volte = input('Volt már idén születésnapod? (i/n) ')
5.
6. szülinapok_száma = idei_év - születési_év - 1
7. if volte == 'i':
8.   szülinapok_száma = szülinapok_száma + 1
9. print('Utoljára a ', szülinapok_száma, '. születésnapodat ünnepelted.', sep="")
  
```

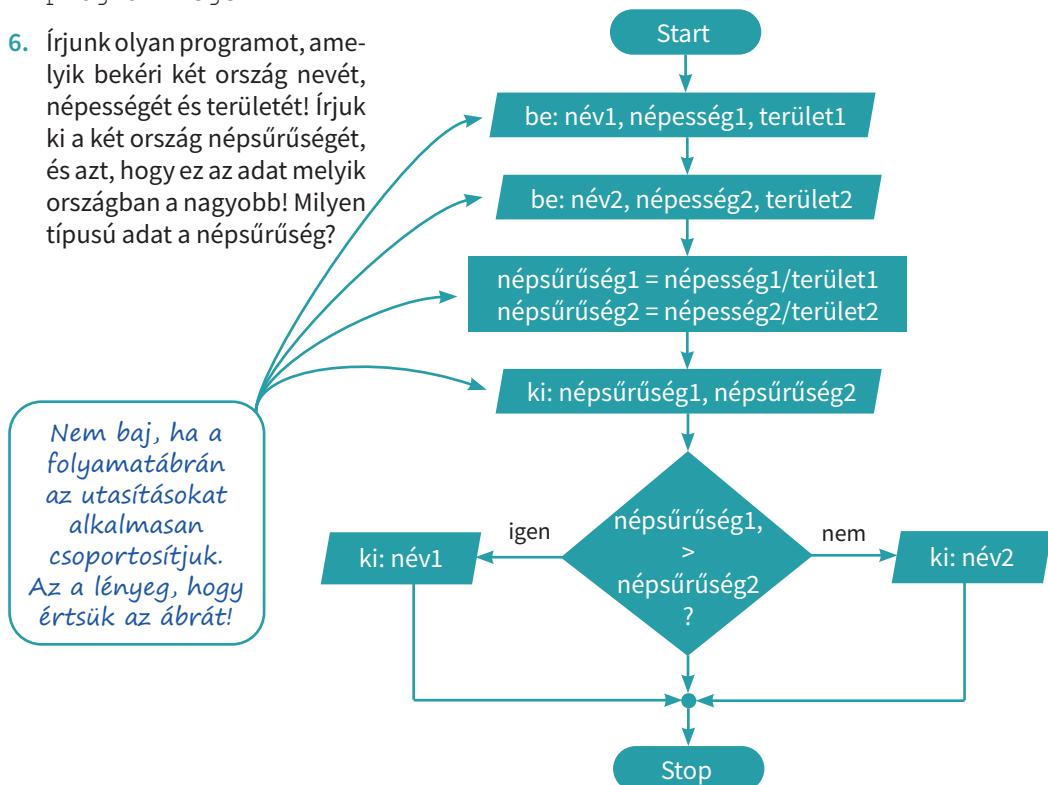
4. Kérdezzük meg a felhasználótól a nevét és azt, hogy a nap hányadik órájában járunk! Köszönjünk neki a nevét megemlítve a napszaknak megfelelően, reggel nyolcig „Jó reggelt!”, este hatig „Jó napot!”, aztán „Jó estét!” kívánva!
  - a. Készítsük el a program mondatszerű leírását vagy folyamatábráját!
  - b. A leírás vagy az ábra alapján kódoljuk a programot!
  - c. Kihívást jelentő feladat: Ne a felhasználótól kérdezzük meg az órát, hanem olvassuk ki a számítógép órájából! Az internet segíteni fog az óra olvasásának kódolásában.
5. Írunk olyan programot, amelyik bekéri két autómárka nevét és az autók maximális sebességét! Írjuk ki, hogy melyik autó a gyorsabb!

program

```

be: egyik_neve
be: egyik_sebessége
be: másik_neve
be: másik_sebessége
elágazás - ha egyik_sebessége > másik_sebessége:
  ki: egyik_neve
különbenha másik_sebessége > egyik_sebessége:
  ki: másik_neve
különben:
  ki: 'Egyformán gyorsak.'
elágazás vége
program vége
  
```

6. Írunk olyan programot, amelyik bekéri két ország nevét, népességét és területét! Írjuk ki a két ország népsűrűségét, és azt, hogy ez az adat melyik országban a nagyobb! Milyen típusú adat a népsűrűség?

7. Kérjünk be két egész számot a felhasználótól, és írjuk ki, hogy a kisebb osztója-e a nagyobb-nak (azaz egész szám-e a hányados)!
- Készítsük el a feladatot megoldó algoritmus mondatszerű leírását!
  - Kódoljuk az algoritmust: készítsük el a programot!
  - A példamegoldás csak pozitív egészekkel boldogul. Módosítsuk úgy akár a példát, akár saját működő programunkat, hogy negatív számokat is megadhassunk!
  - Módosítsuk úgy a programunkat, hogy csak a valódi osztókat minősítse osztónak!
  - Írjuk meg a megoldást úgy, hogy az alapműveletek közül csak az összeadást és kivonást használhatjuk.

*A bekért számot azonnal egésszé alakítjuk.
Ha tetszik a megoldás, használd bátran!*

```

1. egyik = int(input('Mi legyen az egyik szám? '))
2. másik = int(input('Mi legyen a másik szám? '))
3.
4. # mindenkorban a nagyobb szám legyen az osztandó
5. if egyik >= másik:
6.     osztandó = egyik
7.     osztó = másik
8. else:
9.     osztandó = másik
10.    osztó = egyik
11.
12. hármas = osztandó / osztó
13. if hármas == int(hármas):
14.     print(osztó, ' osztója ', osztandó, '-nek.', sep=' ')
15. else:
16.     print(osztó, ' nem osztója ', osztandó, '-nek.', sep=' ')

```

*A kettőskereszttel kezdődő sort a Python figyelmen kívül hagyja.
Így írunk megjegyzéseket a kódba.*

*Ha a szám egésszé alakítva ugyanaz marad,
akkor már eleve egész volt.*

Mint a legtöbb programozási nyelvben, a Pythonban is van olyan osztás, amelyik a maradékot adja meg. Ez az úgynevezett moduloosztás, vagy egyszerűbben csak mod, és Pythonban a jele a %. Így írjuk le a műveletet: $9 \% 4 = 1$, azaz kilencet négygel osztva egy a maradék. A fenti program 12–13. sora helyett tehát használható az

```

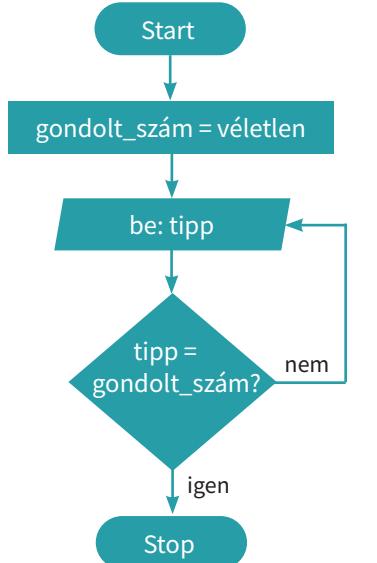
if osztandó % osztó == 0:
    soris.

```

Ciklusok és listák

Feladatok

1. Gondoljon a programunk egy számra egy és tíz között! A felhasználó feladata a szám kitalá-
lása. Addig próbálkozhat, amíg el nem találja. A program folyamatábrával és mondatoszerű
leírással:


```

program
  gondolt_szám := véletlen(10)
  tipp := speciális érték ←
  ciklus amíg tipp <> gondolt_szám:
    be: tipp
    ciklus vége
program vége
  
```

Ide valami olyan értéket írunk,
ami biztosan NEM a jó megoldás.
Lehet pl. -1, de Pythonban a None
a bevett szokás.

- a. Hogyan állítunk elő véletlen számot? Keressük meg az interneten (angolul több talála-
tunk lesz, keressünk a *random integer Python* kifejezésre)!

- b. Kódoljuk az algoritmust!

```

1. import random
2.
3. gondolt_szám = random.randint(1,10)
4. tipp = None ←
5. while tipp != gondolt_szám:
6.     tipp = input('Tippelj! ')
7.     tipp = int(tipp)
  
```

- c. Javítsunk annyit a programon, hogy találat esetén dicsérje meg a felhasználót!
d. Módosítsuk úgy a programot, hogy írja ki a felhasználónak, hogy a hibás tipp kisebb vagy
nagyobb a gondolt számnál!

2. Vegyünk fel a programunkba egy listát: ['barack', 'körte', 'dinnye', 'narancs']! Írjuk ki bejárós ciklussal minden gyümölcstől!

3. Írjuk ki kilencvenkilencszer, hogy „Hurrá!”

- a. A kiírást először feltételez, azaz while-ciklussal végezzük el. Szükségünk lesz egy számláló nevű változóra, aminek a ciklusba való belépés előtt az 1 értéket adjuk, majd minden kiírást követően növeljük az értékét a cikluson belül. A ciklusba való belépés feltétele az, hogy a számláló értéke ne legyen nagyobb 99-nél.

```
számláló = 1
ciklus amíg számláló <= 99:
    ki: „Hurrá!”
    számláló := számláló + 1
ciklus vége
```

```
1. számláló = 1
2. while számláló <= 99:
3.     print('Hurrá!')
4.     számláló = számláló + 1
```

- b. Megoldjuk a feladatot bejárós, azaz for-ciklussal is. A for-nak be kell járnia valamit, ami 99 elemű – ilyen bejárható objektumot készíthetünk a range(99) utasítással. Az utasítás használatát keressük meg interneten!

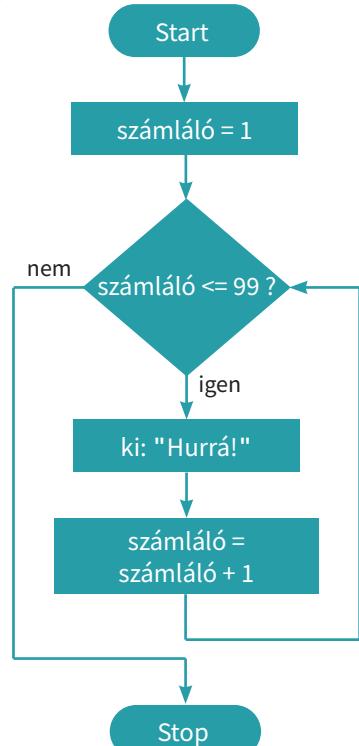
ciklus 99-szer:
ki: „Hurrá!”
ciklus vége

```
1. for _ in range(99):
2.     print('Hurrá!')
```

A mondatserű leírásban élhetünk alkalmassággal – elvégre csak nekünk kell érteni!

Pythonban az alávonást szokás ciklusváltozóként használni, ha a változót a ciklusmagban nem használjuk.
Ez csak szokás, nem szabály!

- c. Írjuk át minden programunkat úgy, hogy ne legyen sortörés a szavak után, csak miután kiírtuk minden kilencvenkilencset!
4. Írjuk ki az egy és száz közötti hárommal osztható számokat! Elegáns megoldás volna a for szám in range(3, 101, 3) utasítás használata, de most tekintsünk el tőle – így többet tanulunk az algoritmusokról.
- a. Írjuk meg a programot mondatserű leírással!
- b. Kódoljuk a programot! Segít, ha tudjuk, hogy létezik a maradékképző osztás, aminek a jele: „%”. A művelet eredménye az osztás maradéka, azaz $9 \% 3 = 0$ és $9 \% 2 = 1$

- c. Számoljuk meg, és írjuk ki, hogy hány hárommal osztható számot találunk!
- d. Módosítsuk úgy a programot, hogy egy és száz helyett a felhasználó által megadott számokat használjuk!
- e. Írjuk át úgy a programot, hogy a felhasználó mondhasson számot a három helyett!
- f. Írjuk meg a programot a másik ciklus felhasználásával!

A megoldás bejárós ciklussal:

```

1. eleje = input('Honnan indulunk? ')
2. eleje = int(eleje)
3. vége = input('Meddig számoljunk el? ')
4. vége = int(vége)
5. osztó = input('Hánnal osztható számokat keresünk? ')
6. osztó = int(osztó)
7. ennyi_ilyen_van = 0
8.
9. for szám in range(eleje,vége+1):
10.     if szám % osztó == 0:
11.         print('A', szám, 'osztható ezzel:', osztó)
12.         ennyi_ilyen_van = ennyi_ilyen_van + 1
13.
14. print(ennyi_ilyen_van, 'ilyen számot találtam.')

```

A feltételes ciklust használó megoldásban a 9-től 12-ig számozott sorokat cseréljük ki az alábbiakra:

```

9. szám = eleje
10. while szám <= vége:
11.     if szám % osztó == 0:
12.         print('A', szám, 'osztható ezzel:', osztó)
13.         ennyi_ilyen_van = ennyi_ilyen_van + 1
14.     szám = szám + 1

```

5. Állítsunk elő egy ezer és tízezer közötti egész számokat tartalmazó, húszelemű listát! A lista elemei azoknak a járműveknek a tömegét adják meg, amiket ma egy komphajó átvitt a folyón. Nehéznek számítanak a 9300 kilónál nehezebb járművek. Írunk programot, ami válaszol a következő kérdésekre:

- a. Volt-e olyan jármű ma a hajón, ami nehéznek számít? Írjuk ki, ha volt ilyen!
- b. Hány ilyen jármű volt?
- c. Hány kiló járművet vitt át a komp ma összesen?
- d. Mennyi a ma átvitt, nehéznek számító járművek össztömege?
- e. Ha a „nehéz” holnaptól nem 9300, hanem 9000 kilogramm, hány helyen kell átírni a programot? Mit kell tennünk, ha azt szeretnénk, hogy az ilyen változások egyszerűen, egyetlen helyen való átírást jelentsenek?

```

1. import random
2.
3. tömegek = []
4. for _ in range(20):
5.     tömegek.append(random.randint(1000,10000))
6. # kész a listánk
7. print(tömegek) #csak hogy könnyű legyen ellenőrizni
8.
9. volt_nehéz = False
10. nehezek_száma = 0
11. össztömeg = 0
12. nehezek_össztömege = 0
13. for tömeg in tömegek:
14.     össztömeg = össztömeg + tömeg
15.     if tömeg > 9300:
16.         volt_nehéz = True
17.         nehezek_száma += 1
18.         nehezek_össztömege += tömeg
19.
20. if volt_nehéz:
21.     print('Volt 9300 kilónál nehezebb jármű.')
22.
23. print(nehezek_száma, '9300 kilónál nehezebb jármű volt.')
24. print('Ma', össztömeg, 'kilónyi járművet vitt át a komp.')
25. print('Ebből nehéznek összesen', nehezek_össztömege, 'kilónyi számít.')

```

Ha nem használjuk a ciklusváltozót, adhatunk neki semmitmondó nevet.

A változók értékét többféleképp is növelhetjük.

Jó úgy is, hogy
If volt_nehéz == True:
de így könnyebben olvasható.

Szövegek, eljárások, függvények

Mit tudunk eddig a szövegekről?

Szövegeket (karakterláncokat, stringeket) már használtunk programjainkban. Azt is tudjuk, hogy két szöveg összeadható egy összeadásjellel, és az összeadás valójában összefűzést, egymás mellé írást jelent. A csak számokat tartalmazó karakterláncokból tudunk egész vagy valós számot csinálni (az `int()` vagy a `float()` utasítással), és a számokat is át tudjuk alakítani szöveggé (a `str()` utasítással).

Karakterláncok mint listák

A szövegeket a Pythonban szinte minden esetben kezelhetjük úgy, mintha karakterekből álló listák lennének. Lássunk rá egy példaprogramot!

```

1. szöveg = 'szöveg'
2. lista = ['l', 'i', 's', 't', 'a']
3.
4. #kiírás
5. print(szöveg)
6. print(lista)
7. print(''.join(lista))
8.
9. #első és utolsó elem
10. print(szöveg[0], szöveg[-1])
11. print(lista[0], lista[-1])
12.
13. #milyen hosszú a string, hány elemű a lista
14. print(len(szöveg))
15. print(len(lista))
16.
17. #bejárásuk, egy-egy szóközzel, hogy látványosabb legyen
18. for karakter in szöveg:
19.     print(karakter, ' ', end='')
20. print('')
21.
22. for elem in lista:
23.     print(elem, ' ', end='')
24. print('')

```

Nincs semmi a két aposztróf között.

Van persze még egy csomó közös tulajdonságuk, és vannak eltérések is – idővel megismerkedünk velük.

Milyen esetben szidja össze az alábbi program a felhasználót?

```

1. mondat = input('Írj ide egy mondatot! ')
2. if mondat[-1] != '!' and mondat[-1] != '?' and mondat[-1] != '.':
3.     print('Hát ejnye!')
4. else:
5.     print('Igazán gyönyörű mondat!')

```

Írjuk át úgy a programunkat, hogy addig kérjen új meg új mondatokat, amíg a felhasználó meg nem elégeli a mókát, és üres bemenetet nem ad (azaz nem ír be semmit, csak lenyomja az Enter-t)!

A változót érték nélkül hozzuk létre.

```
1. mondat = None
2. while mondat != '':
3.     mondat = input('Írj ide egy mondatot! ')
4.     if len(mondat) > 0:
5.         if mondat[-1] != '!' and mondat[-1] != '?' and mondat[-1] != '.':
6.             print('Hát ejnye!')
7.         else:
8.             print('Igazán gyönyörű mondat!')
```

AMIG írt valamit a felhasználó...

Az üres karakterláncnak nem tudjuk megnézni az utolsó karakterét.

A ciklusmag már így is szép nagy, pedig bővíthetnénk is a programunk tudását. Úgyhogy megtanuljuk a programjainkat részekre szedni.

Eljárást írunk

Eljárást két esetben ír a fejlesztő (azaz mi), és mindenki megbeszéljük, hogy mi ez a két eset. Először azonban meg kell értenünk, hogy mi az eljárás. Vegyük elő megint egy példaprogramot! A program minden sorra annyit tesz, hogy kiír háromsornyi szöveget, aláhúzva. Persze a parancssorban nem tudunk aláhúzott betűket írni, így az „aláhúzás” valójában egy új sor, benne kötőjelekkel. Az eljárás az első négy sorban van.

A „def” szóval definiálunk, azaz megadunk.

```
1. def aláhúzás():
2.     for _ in range(10):
3.         print('-', end='')
4.         print('')
5.
6.     print('Ez egy fontos figyelmeztetés!')
7.     aláhúzás()
8.     print('Minden sora nagyon fontos!')
9.     aláhúzás()
10.    print('Komolyan!')
11.    aláhúzás()
```

Az „aláhúzás()” az eljárássunk neve. A zárójel kell, akkor is, ha semmit nem írunk bele.

Az eljárás is bentebb kezdődik.

Amikor csak leírjuk az eljárást nevét, végrehajtódik az eljárást.

Amikor a Python azt olvassa a programunkban, hogy `def`, akkor tudja, hogy most figyel, de nem csinál semmit. A `def` után következő részt majd máskor kell végrehajtania. Amikor viszont csak az eljárást nevét olvassa, `def` nélkül (először a 7. sorban látunk ilyet), akkor

1. megkeresi az ilyen nevű eljárást (igen, több eljárást is lehet egy programban);
2. végrehajtja az eljárást;
3. visszajön oda, ahonnan elment végrehajtani az eljárást, és folytatja a programot.

Ha kipróbáltuk a programunkat, akkor megbeszéljük, hogy eljárást két esetben használunk:

- amikor a programunkban több helyen is ugyanaz van, akkor az ismétlődő részt ki-szervezzük egy eljárásba;
- de az is lehet, hogy egy helyen van csak egy rész, mégis kitesszük eljárásba, mert úgy könnyebben olvasható a program.

Mire kellenek a zárójelek?

Tegyük fel, hogy többféle aláhúzást is szeretnénk, mondjuk csillagokból állót meg hullámvonalakból készültet. Akkor most írunk három eljárást `sima_aláhúzás()`, `csillagos_aláhúzás()` és `hullámos_aláhúzás()` néven? Csak van valami jobb módszer! És tényleg van: a paraméteres eljárás.

Írjuk át az eljárásunkat így:

Ez az eljárás paramétere (vagy argumentuma).

```
1. def aláhúzás(jel):
2.     for _ in range(10):
3.         print(jel, end='')
4.     print('')
```

Itt használjuk fel a paraméter értékét.

Még javítsunk három helyen a programunkban: a hetedik sor legyen ilyen: `aláhúzás(' - ')`, a kilencedik ilyen: `aláhúzás('*')`, az utolsó meg ilyen: `aláhúzás(' ~ ')`. Ha lefuttatjuk a programunkat, látjuk, hogy minden aláhúzás más.

A programunk ilyenkor a következőt csinálja:

- Amikor az eljárás neve után talál valamit a zárójelben, azt átadja az eljárásnak.
- Kikeresi, hogy az eljárás neve után milyen szó áll (náluk ez volt a `jel`). Ez lesz a paraméter neve, kicsit olyan, mint egy változónév – a továbbiakban ki lehet olvasni az értékét.
- Az eljárás belsejében ezzel a névvel hivatkozunk az átadott értékre (nálunk a harmadik sorban ezért írja a program azt a karaktert, amit áadtunk az eljárásnak).

Függvényt írunk

A függvény ugyanúgy a program egy elkülönült, magában is értelmezhető része, mint az eljárás. Ugyanabban a két esetben használjuk, mint az eljárást. Ugyanúgy paramétert lehet neki átadni, mint az eljárásnak. Pythonban ugyanazzal a `def` szóval kezdődik a megadása. Akkor mi a különbség? A kimenete pontosan megegyezik. Alaposan hasonlítsuk össze a két kódot!

```
1. def pluszkettő(szám):
2.     print(szám+2)
3.
4. print('5+2= ', end='')
5. pluszkettő(5)
6. print('4+2= ', end='')
7. pluszkettő(4)
```

```
1. def pluszkettő(szám):
2.     return (szám+2)
3.
4. print('5+2= ', pluszkettő(5))
5. print('4+2= ', pluszkettő(4))
```

A bal oldali kódban eljárással valósítjuk meg a feladatot. Az eljárás paraméterében mondjuk meg, hogy melyik számhoz kell kettőt adni. Amikor az eljárást hívjuk (azaz leírjuk a nevét, 5. és 7. sor), akkor lefut. Elvégzi az összeadást, és az eredményt kiírja, mert erre utasítja a `print()`. A futás végeztével a kód végrehajtása visszakerül az eljárás hívásának helyére.

A jobb oldalon függvényteljesen valósítjuk meg a feladatot. A függvény a hívását követően lefut. Elvégzi az összeadást, visszatér a hívás helyére, az eredményt pedig visszaadja a főprogramnak. Olyan, mintha a függvény futása utáni pillanatban a függvény által visszaadott érték kerülne a függvény nevének helyére, először a 4., majd az 5. sorban. A kiírást a főprogramunk végezi.

Eljárás vagy függvény?

Eljárás és függvény között tehát az a különbség, hogy a függvénynek van visszatérési értéke, az eljárásnak nincs. A visszatérési értéket a függvényben a `return` szót követően adjuk meg.

Az eljárást és a függvényt a legtöbb programozási nyelv nem különbözteti meg élesen, és csak a függvény szót használja. Az ilyen nyelvek – mint a Python is – és az ilyen nyelveken fejlesztők az eljárásokra esetleg csak visszatérési érték nélküli függvényekként tekintenek.

Vissza a kezdetekhez!

Ha újra elővessük a mondatos programunkat, akkor látjuk, hogy a mondat megítélése egyszerűen kiszervezhető eljárásba. Említettük, hogy eljárásokat két esetben írunk: ha valamit többször kell végrehajtani, vagy pedig hogy olvashatóbbá váljon a főprogram. A mondatos programban az utóbbi okból használunk eljárást.

```
1. def megítél(mondat):
2.     if len(mondat) > 0:
3.         if mondat[-1] != '!' and mondat[-1] != '?' and mondat[-1] != '.':
4.             print('Hát ejnye!')
5.         else:
6.             print('Igazán gyönyörű mondat!')
7.
8. mondat = None
9. while mondat != '':
10.     mondat = input('Írj ide egy mondatot! ')
11.     megítél(mondat)
```

Eljárások a gyakorlatban

Egy lényeges megfontolás

Mind az eljárások, mind a függvények megtervezésekor a legtöbbször érdemes úgy dolgozunk, hogy

- az eljárásunk, illetve függvényünk ne nyúljon a főprogram változóihoz (nemhogy ne próbálja őket átírni, de olvasni se akarja),
- hanem csak a számára híváskor átadott értékekkel dolgozzon.

Vannak programozási nyelvek, ahol erre erősen figyelnünk kell, a Pythonban azonban sokat kell ügyeskedni, ha az eljárás vagy függvény belsejéből babrálni akarunk a főprogram változójával. Szerencsére kifejezetten nem akarunk, úgyhogy ez jó így nekünk.

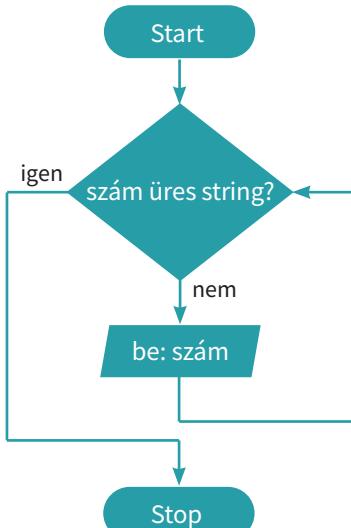
Feladatok

- Írjuk meg azt az eljárást, amely a számára átadott, literben kifejezett térfogatot átváltja akóba, és az eredményt képernyőre írja! Hogy egy akó hány liter, azt keressük ki az internetről! Sokféle akó van, használjuk a nekünk tetszőt! Hívjuk az eljárást úgy a főprogramból, hogy kiderüljön, hogy 999 liter hány akó!

```
eljáráslakóba_vált(liter)
    ki: liter/58,6
eljárásvége
akóba_vált(999)
```

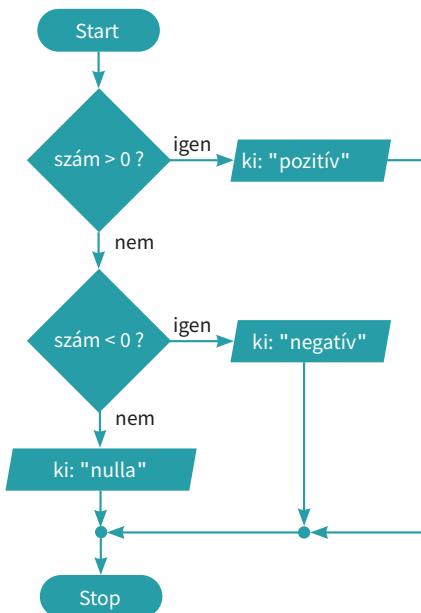
```
1. def akóba_vált(liter):
2.     print(liter/58.6)
3.
4. akóba_vált(999)
```

- Írunk olyan programot, amely számokat kér a felhasználótól, amíg üres bemenetet nem kap, majd eljárással kiírja, hogy az épp beírt szám pozitív, negatív vagy nulla!
  - Először írjuk meg a főprogramot, azaz azt a részt, amely bekéri a számokat (de még ne csinálunk semmit a számmal)!


```
1. szám = None
2. while szám != '':
3.     szám = input('Írj ide egy számot! ')
```

- b. A folyamatábra vagy a mondatsszerű leírás alapján kódoljuk az eljárást! Az eljárások, függvények nevének megválasztásakor is érdemes figyelnünk arra, hogy a kódot olvasó embert a név segítse a kód megértésében.

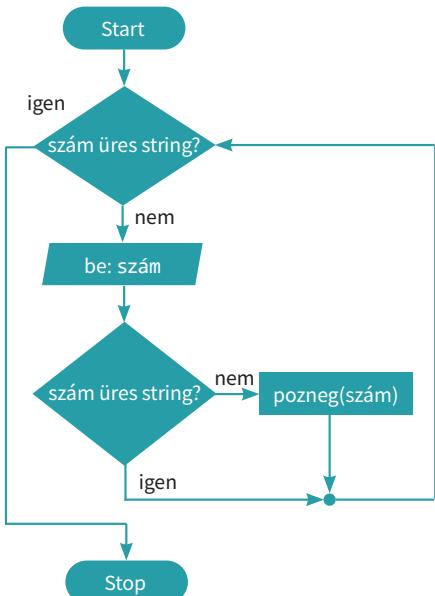

eljárás pozneg(szám)
 elágazás
 ha szám > 0:
 ki: szám, 'pozitív.'
 különbenha szám < 0:
 ki: szám, 'negatív.'
 különben:
 ki: 'A szám nulla.'
 elágazás vége
 eljárás vége

```

1. def pozneg(szám):
2.     if szám > 0:
3.         print(szám, 'pozitív.')
4.     elif szám < 0:
5.         print(szám, 'negatív.')
6.     else:
7.         print('A szám nulla.')
  
```

- c. Helyezzük el az eljárást hívó részt a főprogramban! Az eljárás nincs felkészülve rá, hogy üres bemenetet kapjon – ha ilyet kap, a program hibaüzenettel kilép. A főprogramnak figyelnie kell arra, hogy csak akkor hívja az eljárást, ha a bemenet nem üres.


```

1. szám = None
2. while szám != '':
3.     szám = input('Írj ide egy számot! ')
4.     if szám != '':
5.         szám = float(szám)
6.         pozneg(szám)
  
```

3. Megírandó programunk – igencsak sztereotip döntéseket hozó – bébiszittert szimulál. A program megkérdezi a gyerekek nevét, majd a lányoknak babát, a fiúknak autót ad játszani. A főprogram dolga, hogy neveket kérdezgessen, amíg üres bemenetet nem kap. Egy eljárás dönti el a gyerekek nemét az alapján, hogy a nevük benne van-e a lánynevek vagy a fiúnevek listában. Ugyanez az eljárás írja ki, hogy az adott gyerek mit kapott játszani. A gyerek nevét az eljárás paramétereként adja át a főprogram.
- Azt, hogy valami benne van-e egy listában, nagyon egyszerű eldöntenünk. Mutatunk rá egy példát:

```

1. lista = ['egyik elem', 'másik elem']
2. vizsgált = 'harmadik elem'
3. if vizsgált in lista:
4.     print('Benne van.')
5. else:
6.     print('Nincs benne.')

```

Az „in” ugyanúgy műveleti jel (más szóval: operátor), mint a „+” vagy a „*”!

- a. Írjuk meg a programot!
  - b. Egészítük ki a programot úgy, hogy ha egyik listában sem szerepel a név, akkor kérdezze meg, hogy a gyerek milyen nemű!
  - c. A random.choice() függvény bevetésével oldjuk meg, hogy minden a fiúk, minden a lányok számára több játékból is válogasson a program!
4. Írunk olyan programot, amelyik listába gyűjti a felhasználó által megadott városokat, majd a listát átadja egy eljárásnak! Az eljárás megszámolja és kiírja, hogy hány európai főváros van az átadott listában.
- A program megírását az eljárás megírásával kezdjük, mégpedig azért, mert így sokkal egyszerűbb tesztelni az eljárás működését. Az eljárás mondat szerű leírása:

```

eljárás hány_főváros(városok):
    fővárosok = ['Párizs', 'Riga', 'Budapest', ... ]
    fővárosok_száma = 0
    ciklus városok minden város-ára:
        ha város eleme fővárosok-nak:
            fővárosok_száma = fővárosok_száma + 1
    ciklus vége
    ki: fővárosok_száma, 'főváros van a listában.'
eljárás vége

```

Kódoljuk az eljárást!

A teszteléskor a főprogram egyetlen sor, például:

```
hány_főváros(['Gárdony', 'Zágráb', 'Nagyhuta', 'Dublin'])
```

- Gondolkodhatunk fordítva is: a ciklusban a fővárosok lista elemeit járjuk be, és megnézzük, hogy melyik elem található meg az átadott listában.
- A ['Bécs', 'Bécs'] listát vizsgálva melyik megoldás ír válaszul egyet, melyik kettőt?
- Írjuk meg a főprogramot! A lista elemeit a lista_neve.append('új érték') függvénytel bővíthetjük. Mielőtt a listát átadnánk az eljárásnak, írjuk ki a lista elemeit egy utasítással! A lista elemeit vesszővel (és szóközzel) válasszuk el! Segít a join() függvény.

5. Írunk olyan eljárást, amely egy paraméterként kapott szóról eldönti, hogy magánhangzóval vagy mássalhangzóval kezdődik-e, és a döntését képernyőre írja!
- Hogyan tudjuk egy változóban tárolt szó első betűjét megkapni?
  - Meg kell vizsgálnunk, hogy a megkapott első betű benne van-e egy listában. Érdemes-e listába gyűjtenünk a mássalhangzókat vagy a magánhangzókat?


```

eljárás magánhangzó_mássalhangzó(szó)
magánhangzók = ['a', 'á', 'e', 'é', 'i', 'í', 'o', 'ó',
                 'ö', 'ő', 'u', 'ú', 'ü', 'ű']
ha szó[0] eleme magánhangzók-nak:
    ki: „magánhangzó”
különben:
    ki: „mássalhangzó”
eljárás vége
  
```

```

1. def magánhangzó_mássalhangzó(szó):
2.     magánhangzók = ['a', 'á', 'e', 'é', 'i', 'í', 'o', 'ó',
3.                     'ö', 'ő', 'u', 'ú', 'ü', 'ű']
4.     if szó[0] in magánhangzók:
5.         print(szó, 'magánhangzóval kezdődik.')
6.     else:
7.         print(szó, 'mássalhangzóval kezdődik.')
  
```

Akármilyen zárójelen belül bármikor kezdhetünk új sort, de írhatjuk egy sorba is.

Függvények a gyakorlatban

A függvények abban különböznek az eljárásoktól, hogy van visszatérési értékük, amit a `return` utasítást követően adunk meg a függvény belsejében. A függvények is írhatnak a képernyőre, de nem szokás ezzel a módszerrel elni. Az iparban a függvényt nagyon gyakran nem ugyanaz a fejlesztő írja, aki majd a programjában használja. Azt szeretjük, ha a függvény fekete doboz: a függvényt használó fejlesztőnek nem kell ismernie a függvény belső működését. Nem tudja, mi történik belül a „dobozban”, csak átadja a függvénynek a feldolgozandó értékeket, a függvény meg visszaadja az eredményt.

Eddig is rengeteg fekete dobozként működő függvényt használtunk – valójában függvény minden olyan „beépített” utasításunk, aminek a neve után zárójel van. Függvény a `len()`, az `int()` és az `str()`, a `join()`, a `random.randint()`. Említettük, hogy a Python az eljárásokra visszatérési érték nélküli függvényeként tekint, így például a `print()`-re is, amely annak alapján, amit tanultunk, inkább egy eljárás.

Bár mi egyszerre vagyunk a függvényeink fejlesztői és használói, mégis a fekete doboz elvét szem előtt tartva írjuk meg függvényeinket. Természetesen a függvény a fejlesztése alatt, tesztelési-hibakeresési célból írhat a képernyőre, de a kész függvény már ne tegyen ilyet.

Feladatok

- Vegyük elő a korábbi akós programunkat, és írjuk át úgy, hogy eljárás helyett függvény legyen benne! Ne felejtkezzünk meg a főprogram módosításáról sem!

```
függvény akóba_vált(liter):
    vissza liter/58,6
függvény vége
ki: „999 liter az”, akóba_vált(999), „akó.”
```

```
1. def akóba_vált(liter):
2.     return liter/58.6
3.
4. print('999 liter az', akóba_vált(999), 'akó.')
```

- Írunk olyan függvényt, amely a paraméterként kapott egyjegyű pozitív számot betűkkel leírva adjva vissza! Ötlet: a számok neveit írjuk listába, és használjuk a `számok_nevei[szám]` hivatkozást.

```
1. def betűkkel(szám):
2.     számok_nevei = ['nulla', 'egy', 'kettő', 'három', 'négy', ...]
3.     return számok_nevei[szám]
4.
5. for szám in range(10):
6.     print(szám, betűkkel(szám))
```

3. Írunk olyan függvényt, amely a paraméterként kapott szóhoz a megfelelő határozott névelőt adja vissza! A függvény nagyon hasonlít ahhoz az eljárásunkhoz, amelyikkel eldöntöttük, hogy az átadott szó elején magán- vagy mássalhangzó áll.

függvény névelő(szó)

magánhangzók = ['a', 'á', 'e', 'é', 'i', 'í', 'o', 'ó', 'ö', 'ő', 'u', 'ú', 'ü', 'ű']

ha szó[0] eleme magánhangzók-nak:

vissza: "az"

különben:

vissza: "a"

függvény vége

```

1. def névelő(szó):
2.     magánhangzók = ['a', 'á', 'e', 'é', 'i', 'í', 'o', 'ó', 'ö', 'ő', 'u', 'ú', 'ü', 'ű']
3.     if szó[0] in magánhangzók:
4.         return 'az'
5.     else:
6.         return 'a'
7.
  
```

Kihívást jelentő feladat: Hogyan tudjuk ezt a függvényt a számok neveit visszaadóval együtt arra használni, hogy a számok elé is a megfelelő névelőt tegye a programunk?

4. Írunk olyan függvényt, amelynek visszatérési értéke a paraméterként kapott szó hangrend-jét adja meg! Szükségünk lesz egy listára a magas, és egy másikra a mély magánhangzókkal. Érdemes lehet a logikai változó értékének beállításával jelezni, hogy találtunk-e magas, illetve mély magánhangzót, majd a két változó értéke alapján meghozni a döntést.

függvény hangrend(szó)

mély_magánhangzók = [“a”, “á”, “o”, “ó”, “u”, “ú”]

magas_magánhangzók = [“e”, “é”, “i”, “í”, “ö”, “ő”, ...]

volt_mély := hamis

volt_magas := hamis

ciklus szó minden betű-jére:

elágazás

ha betű eleme mély_magánhangzók-nak:

volt_mély := igaz

különbenha betű eleme magas_magánhangzók-nak:

volt_magas := igaz

elágazás vége

ciklus vége
 ha volt_mély és nem volt_magas:
     vissza „mély”
 különbenha nem volt_mély és volt_magas:
     vissza „magas”
 különbenha volt_mély és volt_magas:
     vissza „vegyes”
 különben:
     vissza „nem volt magánhangzó a szóban”
 függvény vége

```

1. def hangrend(szó):
2.     mély_magánhangzók = ['a', 'á', 'o', 'ó', 'u', 'ú']
3.     magas_magánhangzók = ['e', 'é', 'i', 'í', 'ö', 'ő', 'ü', 'ű']
4.     volt_mély = False
5.     volt_magas = False
6.     for betű in szó:
7.         if betű in mély_magánhangzók:
8.             volt_mély = True
9.         elif betű in magas_magánhangzók:
10.            volt_magas = True
11.        if volt_mély and not volt_magas:
12.            return('mély')
13.        elif not volt_mély and volt_magas:
14.            return('magas')
15.        elif volt_mély and volt_magas:
16.            return('vegyes')
17.    else:
18.        return('nincs magánhangzó a szóban')
19.
20. szó = input('Írj ide egy szót! ')
21. print(hangrend(szó))

```

*Lehetne úgy is írni, hogy
If volt_mély == True and
volt_magas == False,
de így elegánsabb.*

*A négyfélé visszatérési
érték négy return utasítást
jelent.*

Programunk ebben a formában csak kisbetűs szavakkal működik helyesen. Hogyan tudunk segíteni a problémán?

Kihívást jelentő feladat: Hogyan oldható meg a nagybetűs szavak helyes feldolgozása a magánhangzók listájának bővítése nélkül?

5. Írunk olyan függvényt, amely egy nevet kapva paraméterként visszaadja a névből képzett monogramot!

Az index() függvény megadja a paraméterének első előfordulását. Listáknál is működik.

```

1. def monogram(név):
2.     szóköz_helye = név.index(' ')
3.     return név[0] + ' ' + név[szóköz_helye+1] + '.'
4.
5. név = input('Írj ide egy nevet! ')
6. print(név, 'monogramja:', monogram(név))

```

Kihívást jelentő feladat: A program jelen formájában például Zsákos Bilbó monogramját hibásan adja meg. Oldjuk meg a problémát! Ötlet:

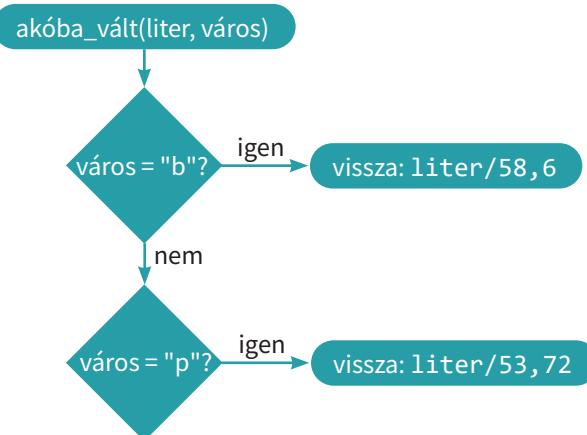
```
if név[0] in ['G', 'L', 'N', 'T'] and név[1] == 'y' ...
```

Egy függvénynek több paramétert is áthatunk. Ilyenkor a paramétereket a függvény neve után álló zárójelben, vesszővel felsorolva adjuk meg. Pont úgy, mint a `print()` függvény esetében.

```
1. def összeadás(egyik, másik):
2.     return egyik + másik
3.
4. def osztás(osztandó, osztó):
5.     return osztandó/osztó
6.
7. print(összeadás(3, 6))
8. print(összeadás(6, 3))
9.
10. print(osztás(3, 6))
11. print(osztás(6, 3))
```

A függvények a paraméterek sorrendjéből tudják, hogy melyik paramétert melyik változóba tegyék.

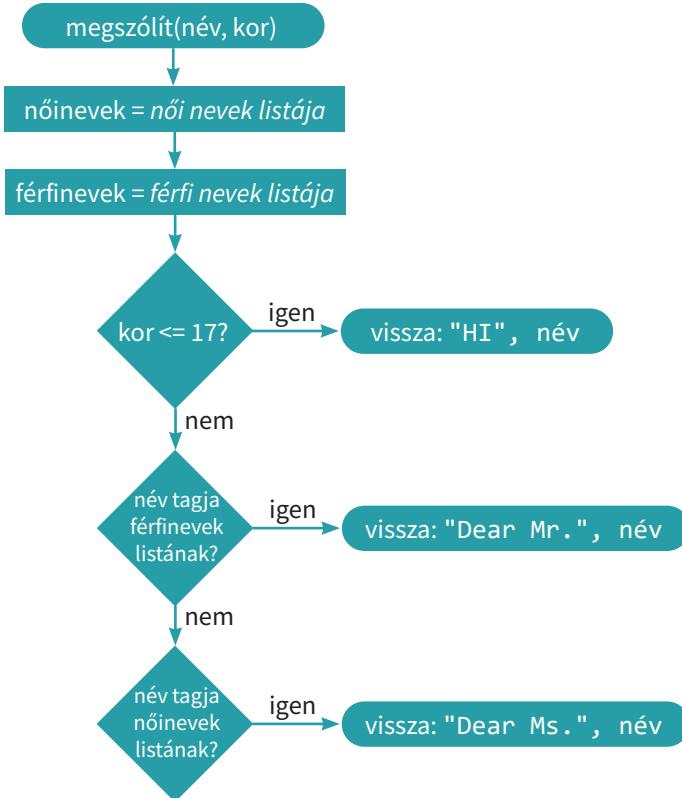
6. Írjuk át az akótváltós függvényünket úgy, hogy budai és pesti akóba is tudjon váltani! A függvény második paramétere lehet „b” vagy „p”, ez alapján döntse el, hogy mennyivel oszt.

függvény akóba_vált(liter, város)
elágazás
ha város = „b”:
vissza: liter/58,6
különbenha város = „p”:
vissza: liter/53,72
elágazás vége
függvény vége

```
1. def akóba_vált(liter, város):
2.     if város == 'b':
3.         return liter/58.6
4.     elif város == 'p':
5.         return liter/53.72
6.
7. print('999 liter Budán', akóba_vált(999, 'b'), 'akó.')
8. print('999 liter Pesten', akóba_vált(999, 'p'), 'akó.')
```

7. Írunk angol megszólítást előállító függvényt! A függvény paramétere egy név és egy évszám. Ha a név Kate, az évszám pedig legfeljebb tizenhét, akkor a megszólítás tegeződő: „Hi Kate”. Ha az évszám nagyobb tizenhétnél, akkor a függvény névlista alapján dönti el, hogy a név férfi vagy női, és a „Dear Mr. Smith” vagy a „Dear Ms. Smith” formát ölti a megszólítás.
- a. Írjuk meg a függvényt úgy, hogy csak egy tagból álló nevet vár!

- b. Nem az első olyan függvényünk ez, amelyik bizonyos esetekben semmit nem ad vissza. Ez kerülendő – adjunk vissza olyan üzenetet, amely elmondja, hogy miért nem adtunk vissza semmi értelmeset!
- c. Módosítsuk úgy a függvényt, hogy két tagból álló nevet kezeljen, a fiatalokat a keresztnévükön, az idősebbeket a vezetéknévükön megszólítva!
- d. Ne csak angolul tudjon a függvényünk! Módosítsuk úgy, hogy harmadik paraméterként egy nyelvet váron, és a nyelvnek megfelelő megszólítást írjon ki!
- e. Milyen „igazi” alkalmazásban tudunk elképzelni egy ehhez hasonló működésű függvényt?
8. A vagon költészetről az irodalom egyik, mára klasszikussá vált sci-fijéből, a Galaxis útikalauz stopposoknak című műből szerzett tudomást az emberiség. Ha el akarunk benne mélyedni, ám tegyük, de most elég annyit tudni róla, hogy borzasztó. Mi is hasonlóan borzasztó verset állítunk elő a következő programunkkal.
A versek sorai minden egy jelzőből, egy tárgyból, egy állítmányból, valamint mondat végi írásjelből állnak („Nyekergő ablakokat dobálunk!”, „Gömbölyű kútkavát eszünk?!”)

- Írunk meg egy olyan, `verssor()` nevű, paraméter nélküli függvényt, amely egy ilyen verssort ad vissza, a mondat négy részét négy listából véletlenszerűen válogatva!
- Ezt a függvényt hívja egy másik, `versszak()` nevű függvény. A `versszak()` paramétere egy szám, amely megadja, hogy hány sorból álljon a versszak. Ez a függvény a teljes versszakot adja vissza.
- Az utolsó függvényünk neve: `vers()`. Az első paramétere a versszakok számát megadó szám, a második a verssorok száma versszakonként, visszatérési értéke a teljes vers.
- A verseink túlcorduló érzelmekről tesznek tanúbizonyságot, legalábbis az írásjelek alapján. Hogyan tudjuk nagyon egyszerűen elérni, hogy a mondatok végére gyakrabban kerüljön pont?
- Kihívást jelentő feladat: írjuk át úgy a `vers()` függvényt, hogy paraméterként minden szó egy listát várjon! Ha a lista [2, 2, 4], akkor olyan verset adjon vissza, amelyik három versszakból áll, és a versszakok rendre 2, 2 és 4 sor hosszúak!

```

1. import random
2.
3. def verssor():
4.     jelzők = ['Nyekergő', 'Gömbölyű', 'Piros', 'Vidám', 'Izsonytató']
5.     tárgyak = ['amőbát', 'ablakokat', 'sárgolyót', 'kútkávát']
6.     állítmányok = ['dobálunk', 'eszünk', 'álmódunk', 'éneklünk']
7.     írásjelek = ['.', '?', '!', '?!']
8.     return random.choice(jelzők) + ' ' + random.choice(tárgyak) + ' '
9.           + random.choice(állítmányok) + random.choice(irásjelek)
10.
11. def versszak(sorok_száma):
12.     vsz = ''
13.     for _ in range(sorok_száma):
14.         vsz += verssor() + '\n'
15.     return vsz
16.
17. def egyszerű_vers(versszakok_száma, verssorok_száma):
18.     vers = ''
19.     for _ in range(versszakok_száma):
20.         vers += versszak(verssorok_száma) + '\n'
21.     return vers
22.
23. def jóféle_vers(sorok_számainak_listája):
24.     vers=''
25.     for sorok_száma_a_versszakban in sorok_számainak_listája:
26.         vers += versszak(sorok_száma_a_versszakban) + '\n'
27.     return vers
28.
29. print(egyszerű_vers(3,4))
30. print('-----')
31. print(jóféle_vers([2,2,4]))

```

A visszaper jelzi, hogy még nincs vége a sornak.
Te a gépeden írhatsz egy sorba a 8–9. sort. (Ilyenkor nem kell visszaper.)

Variációk típusalgoritmusrakra 1.

Történetek a taxiról meg a rókáról

Mik azok a típusalgoritmusrak?

Egészen egyszerűen olyan algoritmusok, amelyekkel a programírás során felmerülő problémák egyszerűen megoldhatók. Más néven programozási tételeknek is nevezik őket. Könyünkben hat egyszerűbb ilyen algoritmussal ismerkedünk meg behatóan, és ezek közül négygyel már találkoztunk is.

A sorozatszámítás – összegzés és átlagolás

- Egy listában tároljuk, hogy egy taxis egy nap során hány piculát keresett az egyes fuvarjaival. Mennyi pénze lett összesen?

```
bevételek = [1,5,2,3,4]
összes := 0
ciklus bevételek minden bevétel-ére:
    összes := összes + bevétel
ciklus vége
ki: összes
```

```
1. bevételek = [1,5,2,3,4]
2.
3. összes = 0
4. for bevétel in bevételek:
5.     összes += bevétel #vagy: összes = összes + bevétel
6. print('Napi bevétel:', összes, 'picula.')
```

Persze van egyszerűbb megoldás is:

```
1. összes = sum(bevételek)
2. print('Napi bevétel:', összes, 'picula.')
```

Csakhogy ez a rövid megoldás nem minden esetben használható. Például mire megyünk vele a következő feladatban?

- A róka libát lop a faluból. A libák súlyát – pontosabban tömegét – listában adjuk meg. A farkas a dűlöútnál várja a rókát, és a három kilónál nagyobb libákat elveszi – a piciket nagylelkűen otthagya a rókának. Hány kiló libát ehet meg a róka?
Az előző feladat algoritmusát felhasználva írjuk meg azt az algoritmust, amelyik ezt a problémát oldja meg!

```
1. libák = [1,5,2,3,4]
2.
3. rókának_jut = 0
4. for liba in libák:
5.     if liba <= 3:
6.         rókának_jut += liba
7. print('A rókának', rókának_jut, 'kilónyi liba marad.')
```

3. Átlagosan hány piculát keres a taxisunk egy fuvarral?

Az előző taxis feladat algoritmusán csak annyit kell módosítanunk, hogy az összeget elosztjuk a lista elemszámával. Ha az első, hosszabb megoldásból indulunk ki, akkor kell még egy változó, amely a ciklus előtt nulla, és a ciklus minden ismétlődéskor eggyel növeljük az értékét. Ez két új sor beszúrása az algoritmusba. Módosítsuk az algoritmust!

A kész kód:

```
1. bevetelek = [1,5,2,3,4]
2.
3. osszes = 0
4. darab = 0
5. for bevetel in bevetelek:
6.     osszes += bevetel
7.     darab += 1
8. print('Az átlagos bevétel:', osszes/darab, 'picula.')
```

Persze meg ez is egyszerűbben:

```
3. osszes = sum(bevetelek)
4. darab = len(bevetelek)
5. print('Az átlagos bevétel:', osszes/darab, 'picula.')
```

Mondjunk olyan átlagolási feladatot, amikor a rövid megoldás nem használható!

4. Átlagosan hány kilósak a rókának maradt libák?

```
1. libák = [1,5,2,3,4]
2.
3. rókának_jut = 0
4. darab = 0
5. for liba in libák:
6.     if liba <= 3:
7.         rókának_jut += liba
8.     darab += 1
9. print('A róka libái átlagosan', rókának_jut/darab, 'kilósak.')
```

Eldöntés

Megnézzük, hogy van-e adott tulajdonságú elem a listánkban.

5. Volt-e a taxisnak ma ötpiculás bevételű fuvara?

Ezúttal az a feladatunk, hogy addig vizsgáljuk ciklussal az értékeket, amíg meg nem találjuk az első olyat, amelyik eleget tesz a feltételnek – ami a mi esetünkben öt.

```
bevetelek := [1,5,2,3,4]
vanilyen := hamis
ciklus bevetelek minden bevétel-ére:
    ha bevétel = 5:
        vanilyen := igaz
ciklus vége
ha vanilyen:
    ki: „van ilyen”
```

Az algoritmusunk megoldja a problémát, de picit pazarló, nem takarékoskodik a gép erőforrásaival. Végignézi ugyanis az összes értéket a listában, még azt követően is, hogy talált már a feltételnek megfelelőt. Persze ezúttal ez nem gond, de mi van, ha a taxis összes bevétele ott van a listában, mondjuk az előző harminc évről? Szerencsére erre is van megoldás:

```

1. bevételek = [1,5,2,3,4]
2.
3. vanilyen = False
4. for bevétel in bevételek:
5.     if bevétel == 5:
6.         vanilyen = True
7.         break ←
8. if vanilyen:
9.     print('Van ötpiculás bevétel.')

```

A `break` arra jó, hogy kiléphessünk a ciklusból, mielőtt az összes elemet bejártuk volna. A többi listalemet úgyis fölösleges volna megvizsgálnunk.

Ahogy már megszoktuk, itt az egyszerűbb megoldás:

```

3. if 5 in bevételek:
4.     print('Van ötpiculás bevétel.')

```

Gondoljunk ki olyan feladatot, amely nem oldható meg a rövid megoldással!

6. Előfordult-e olyan, hogy a róka legalább háromkilós libát lopott?

```

1. libák = [1,5,2,3,4]
2.
3. vanilyen = False
4. for liba in libák:
5.     if liba >= 3:
6.         vanilyen = True
7.         break
8. if vanilyen:
9.     print('Van legalább egy háromkilós liba.')

```

Előfordult-e olyan, hogy a róka kisebb libát hozott, mint az előző napon?

Ebben a feladatban mindenképp index szerint kell bejárnunk a listát, hiszen az aktuális elemet mindig az előzőhez kell hasonlítani.

```

1. libák = [1,5,2,3,4]
2.
3. vanilyen = False
4. for index in range(len(libák)):
5.     if index > 0: ←
6.         if libák[index] < libák[index-1]: ←
7.             vanilyen = True
8.             break
9. if vanilyen:
10.    print('Volt, amikor kisebb libát lopott az előző napinál.')

```

`len(libák) = 5`
`range(5): 0,1,2,3,4`
 Az index 0-tól 4-ig fut.

Az első (nulladik sorszámú) elemet még nem vizsgáljuk.

Kiválasztás

Az eldöntéshez képest az a különbség, hogy tudjuk, hogy van adott tulajdonságú elem (ötpiculás bevétel, háromkilós nál nagyobb liba) a listában. De hol van ez az elem? Hányas sorszámu helyen áll?

7. A taxis bevételei közül hányadik volt az ötpiculás?

Index szerint bejárva a listát végignézzük az egyes elemeket, és megjegyezzük a keresett – és immáron megtalált – elem indexét.

```
bevételek := [1,5,2,3,4]
holvan := speciális_érték
ciklus index := 0-tól bevételek_elemszáma -1 -ig:
    ha bevétel[index] = 5:
        holvan := index
ciklus vége
ki: holvan
```

Észrevehetjük, hogy ez az algoritmus nagyon hasonló az eldöntésnél tárgyalt utolsó esethez – hasonlítsuk össze a két programkódot! Azt is megemlítiük, hogy ez az algoritmus a lehetséges jó válaszok közül minden csak egyet talál meg. A mondatsszerű leírásban az úgynevezett számlálós ciklus szerepel. Az `index` változót értékét változtatja 0 és 4 között. A Python nyelvben ilyen ciklus nincs – helyette bejárásat használunk, a már ismert módon, azaz a bejárandó elemeket a `range()` függvényel előállítva. Az `index` változó ezeket számokat kapja értékül.

```
1. bevételek = [1,5,2,3,4]
2.
3. holvan = None
4. for index in range(len(bevételek)):
5.     if bevételek[index] == 5:
6.         holvan = index
7.         break
8. print('Az ötpiculás fuvar sorszáma:', holvan + 1)
```

A köznyelvben nem nullával kezdjük a számozást – ezért növeljük eggyel a kiírt értéket.

Az egyszerűbb megoldáshoz a lista adattípus `index()` függvényét használjuk:

13. `print('Az ötpiculás fuvar sorszáma:', bevételek.index(5) + 1)`
8. Megszoktuk már, hogy ilyenkor minden jön a róka a libáival, és elrontja a jó kis egyszerű megoldás fölött érzett megkönnyebbülésünket. A helyzet most is ez.
Hányadik napon sikerült a rókának először legalább háromkilós libát lopnia?

```
1. libák = [1,5,2,3,4]
2.
3. holvan = None
4. for index in range(len(libák)):
5.     if libák[index] >= 3:
6.         holvan = index
7.         break
8. print('Az első nagy libát a(z) ', index+1,
9.       '. napon fogta a róka.', sep='')
```

Ezt a két sort írhatjuk egybe is. Ezúttal nem használunk vízzsapert a sor végén: zárójelen belül nem kell.

Variációk típusalgoritmusokra 2.

Újabb történetek a taxisról meg a rókáról

Keresés

A keresés algoritmusa nem más, mint az eldöntés és a kiválasztás egybeépítése. Az eldön tésnél az a kérdés, hogy van-e olyan elem a listában, amit keresünk, a kiválasztásnál pedig az, hogy melyik ez az elem. Itt minden két kérdésre válaszolunk.

1. Keressük azt a fuvart, amikor a taxis először keresett öt piculát. Az eldöntés és a kiválasztás algoritmusának ismeretében alkossuk meg az algoritmust, majd kódoljuk!

```
bevételek := [1,5,2,3,4]
vanilyen := hamis
holvan := speciális_érték
ciklus index := 0-tól bevételek_elemszáma -1 -ig:
    ha bevétel[index] = 5:
        vanilyen := igaz
        holvan := index
    elágazás vége
ciklus vége
ha vanilyen:
    ki: holvan
különben:
    ki: „nincs ilyen”
```

Kódolva:

```
1. bevételek = [1,5,2,3,4]
2.
3. vanilyen = False
4. holvan = None
5. for index in range(len(bevételek)):
6.     if bevételek[index] == 5:
7.         vanilyen = True
8.         holvan = index
9.         break
10. if vanilyen:
11.     print('Az ötpiculás fuvar sorszáma:', holvan + 1)
12. else:
13.     print('Nincs ötpiculás fuvar.')
```

Ha találunk megfelelő elemet, mind a két változó értékét beállítjuk.

Ha megszakítjuk a keresést, akkor az első, ha végigmegyünk az összes elemen, akkor pedig az utolsó megfelelő értéket írjuk ki.

Természetesen ezúttal is létezik egyszerűbb megoldás – és ez is a két előző „egyszerűbb megoldás” összeépítése.

```
3. if 5 in bevételek:
4.     print('Az ötpiculás fuvar sorszáma:', bevételek.index(5) + 1)
5. else:
6.     print('Nincs ötpiculás fuvar.')
```

2. Melyik a róka első legalább háromkilós libája?

A rövid megoldás szokás szerint nem használható. A hosszabbat azonban egyetlen karakterben kell lényegileg módosítanunk, és már is megoldja ezt a problémát.

Megszámolás

A megszámolás algoritmusával azt derítjük ki, hogy adott tulajdonságú elemből mennyit találunk a listánkban. A lista bejárását végző ciklus előtt létrehozunk egy számláló szerepű változót, és a nulla értéket adjuk neki. minden egyes találatnál növeljük a számláló értékét.

3. Megszoktuk, hogy a taxis minden esetben az egyszerű eset: ha róla van szó, nem csak néhány elem számít a vizsgálatba, mint a rókánál. Ha egy lista minden elemét meg kell számolnunk, akkor ugyebár a lista elemszámára, azaz hosszára vagyunk kíváncsiak. Ez pedig a már elég jól ismert len (bevételek) utasítással kiderül.

Úgyhogy kivételesen az egyszerű és rövid megoldással kezdjük a sort, és már ezzel is olyan kérdésre válaszolunk, amelyben egy konkrét értéket számolunk meg.

Hány ötpiculás bevétele volt a taxisnak?

```
1. bevetelek = [1,5,2,3,4]
2.
3. ennyi = bevetelek.count(5)
4. print('Összesen', ennyi, 'ötpiculás fuvar volt.')
```

Gondoljunk ki olyan feladatot, amelyikre a fenti megoldás nem használható!

4. Talán még emlékszünk rá, hogy a farkas a három kilónál nagyobb libákat veszi el a rókától. Hány libát tarthat meg a róka? Adjunk algoritmust a feladat megoldására, majd készítsük el belőle a kódolt programot!

```
libák := [1,5,2,3,4]
számláló := 0
ciklus libák minden liba-jára:
    ha liba <= 3:
        számláló := számláló + 1
ciklus vége
ki: számláló
```

Kódolva:

```
1. libák = [1,5,2,3,4]
2.
3. számláló = 0
4. for liba in libák:
5.     if liba <= 3:
6.         számláló += 1
7. print(számláló, 'libája marad a rókának.')
```

Csak akkor számoljuk a soron következő libát, ha elég kicsi.

Maximum- és minimumkiválasztás

A kiválasztás tétele arról szól, hogy tudjuk: van adott tulajdonságú elem a listában. De vajon melyik az? Most is tudjuk, hogy van legnagyobb és legkisebb elem – de melyek azok? A maximum és a minimum kiválasztása végezhető együtt is, de azért mi először külön-külön tessük ezt meg.

5. Melyik volt ma a taxis legjobb fuvarja? Írjuk meg a problémát megoldó algoritmust, majd kódoljuk programmá! Ötlet: vezessünk be egy változót, amelynek az értéke a feladatban el képzelhető legkisebb eredmény. Nézzük végig egyesével a listánk elemeit, és ha találunk a változóban tároltnál nagyobb értéket, akkor cseréljük erre a változó tartalmát!

```
bevételek := [1,5,2,3,4]
legtöbb := 0
ciklus bevételek minden bevétel-ére
    ha bevétel > legtöbb:
        legtöbb := bevétel
ciklus vége
```

```
1. bevételek = [1,5,2,3,4]
2.
3. legtöbb = 0
4. for bevétel in bevételek:
5.     if bevétel > legtöbb:
6.         legtöbb = bevétel
7. print('A legjobb fuvar', legtöbb, 'piculát ért.')
```

Ha a mostani bevétel nagyobb, mint az eddigi legnagyobb, akkor mostantól ez a legnagyobb.

Természetesen van egyszerűbb forma:

```
4. print('A legjobb fuvar', max(bevételek), 'piculát ért.')
5. print('A legrosszabb csak', min(bevételek), 'piculát hozott.')
```

Ez az egyszerű formá azonban nem minden esetben elég. Gondolunk ki olyan feladatot, ahol kevésnek bizonyul!

6. Mekkora a legkisebb liba, amit a farkas elvesz a rókától?

```
1. libák = [1,5,2,3,4]
2.
3. farkas_legkisebb_libája = 100
4. for liba in libák:
5.     if liba >= 4:
6.         if liba < farkas_legkisebb_libája:
7.             farkas_legkisebb_libája = liba
8. print('A farkasnak jutó legkisebb liba',
9.       farkas_legkisebb_libája, 'kg.')
```

A farkas csak a négykilós vagy nehezebb libákkal töröklik.

Ha a mostani liba kisebb, mint az eddigi legkisebb, akkor mostantól ez a legkisebb.

Az, hogy a farkas legkisebb libáját tároló változó kezdő értékéül a 100-at választottuk, bátor döntés. Ha ugyanis a róka libáit tartalmazó listában csupa 1-2-3 kilós madár kerül, a végén a programunk azt hazudja majd, hogy a farkas legkisebb libája egy százkilós, struccméretű liba.

7. Kihívást jelentő feladat: Módosítsuk úgy az előző programunkat, hogy biztosan helyesen adja meg a farkasnak jutó legkisebb liba tömegét!

Fejtörők

Melyik típusalgoritmus való a következő feladatok megoldására? Elég az egyszerűbb forma, vagy kell-e a részletes? Elég érték szerint bejárnunk a listát, vagy index szerint kell?

8. Listában tároljuk, hogy egy londoni pincér mekkora összegeket helyezett el a pénztárcájában az elmúlt órában. Amikor kivett a tárcából pénzt, azt negatív számmal jeleztük. A pincérünk elég ügyetlen és slampus, így soha nem kap boravalót. [3, 8, 10, 19.35, -6, 5.1, 9, 20]
- Volt-e olyan, hogy a pincér vásárolt valamit, vagy minden csak neki fizettek?
  - Ha az óra elején üres a pénztárcája, mennyi van benne az óra végén?
  - Hány alkalommal kapott biztosan pennyt is, nem csak fontot?
  - Hány pennyt kapott összesen (feltételezve, hogy csak azt fizették pennyben, amit nem lehet fontban)?
  - Hány esetben kapott legalább öt fontot?
  - Mi állt a legnagyobb számlán, amit fizettek a pincérnél?
  - Ha az óra elején már volt 8 font 23 penny a tárcájában, mennyi pénz volt benne az óra végén?
  - Hányadik vendég fizetett 9 fontot?
  - Ha volt olyan vendég, aki tíz fontnál többet fizetett, akkor mondjuk meg, hogy hányadik vendég volt az első ilyen!
  - Ha volt olyan vendég, aki tíz fontnál többet fizetett, akkor mondjuk meg, hogy hányadik vendég volt az utolsó ilyen!
  - Volt-e olyan vendég, akinek módjában állt csupa ötfontossal kiegyenlíteni a számlát?
  - Ha a főnöke minden vendég után fél fontot ad pincérünknek fizetésül, mekkora bevétellel zárta az órát?
9. Tudjuk, hogy a karakterláncok sokszor listaként viselkednek, hosszuk például megállapítható a `len()` függvénytel. A '`betűK().isupper()`' függvény megmondja, hogy a string minden karaktere nagybetű-e. Ha van egy gyümölcsneveket tartalmazó listánk, akkor az `if 'ló' in gyümölcsök` utasítással megtudjuk, hogy a ló gyümölcs-e.

A következő feladatok egy mondat szavaiból képzett listára vonatkoznak.

['Én', 'elmentem', 'a', 'vásárba', 'fél', 'pénzen.']

- Hány szóból áll a mondat?
- Hány betűs a legrövidebb szó?
- Van-e a mondatban olyan szó, amely írásjellel végződik?
- Hány névelő van a mondatban, illetve a szavait tartalmazó listában?
- Hányadik szó a „fél”?
- Van-e a mondatban nagy kezdőbetűs szó, és ha igen, akkor hol?

Variációk típusalgoritmusokra 3.

Feladatok

Ebben a leckében az előző lecke fejtörőit megoldó programokat készítjük el.

Az első feladatcsoportban listában tároljuk, hogy egy londoni pincér mekkora összegeket helyezett el a pénztárcájában az elmúlt órában. Amikor kivett a tárcából pénzt, azt negatív számmal jeleztük. A pincérünk elég ügyetlen és slamos, így soha nem kap borralót.

A lista: [3, 8, 10, 19.35, -6, 5.1, 9, 20]

- Volt-e olyan, hogy a pincér vásárolt valamit, vagy mindig csak neki fizettek?

A megoldáshoz az eldöntés típusalgoritmusát használjuk – a részletes algoritmus kell, mert nem egy konkrét érték előfordulását vizsgáljuk.

```

1. bevételek = [3, 8, 10, 19.35, -6, 5.1, 9, 20]
2.
3. vásárolt_a_pincér = False
4.
5. for bevétel in bevételek:
6.     if bevétel < 0:
7.         vásárolt_a_pincér = True
8.     break
9.
10. if vásárolt_a_pincér:
11.     print('Volt, hogy a pincér vásárolt is.')
12. else:
13.     print('Csak a pincérnek fizettek.')

```

Az első két sor a pincéres programjainkban megegyezik, a további példamegoldások a 3. sortól kezdődnek.

- Ha az óra elején üres a pincér pénztárcája, mennyi pénz van benne az óra végén?

A megoldáshoz az összegzés típusalgoritmusát használjuk – elegendő az egyszerű forma, mert minden értéket figyelembe kell vennünk.

- `print('A pénztárcában', sum(bevételek), 'font van.')`
- Hány alkalommal kapott pennyt is, nem csak fontot?
A megoldáshoz a megszámolás típusalgoritmusát használjuk – a részletes algoritmus kell, mert nem egy konkrét érték előfordulásait számoljuk meg.
Akkor kap pennyt is, ha pozitív törtszám a lista vizsgált eleme. Azt, hogy egy szám törtszám-e, kétféleképp is eldönthetjük – minden módszer kigondolható az *Elemi adattípusok és elágazások* című lecke utolsó példájában leírtak alapján.

```

4. ennyiszer_kapott_pennyt = 0
5.
6. for bevétel in bevételek:
7.     if bevétel > 0 and bevétel % 1 != 0:
8.         ennyiszer_kapott_pennyt += 1
9.
10. print('A pincér', ennyiszer_kapott_pennyt,
11.       'alkalommal kapott pennyt.')

```

Ha fizetett is pennylel, azt nem számoljuk, csak azt, amikor kapott.

4. Hány pennyt kapott összesen a pincér?

A megoldáshoz az összegzés típusalgoritmusát használjuk – a részletes algoritmus kell, mert nem minden értéket összegzünk.

Egy angol font száz pennyt ér.

```

3. ennyi_pennyt_kapott_fontban = 0
4.
5. for bevétel in bevételek:
6.     if bevétel > 0 and bevétel % 1 != 0:
7.         ennyi_pennyt_kapott_fontban += bevétel % 1
8.
9. print('A pincér', ennyi_pennyt_kapott_fontban * 100,
10.       'pennyt kapott.')

```

Csak a bevétel török részével foglalkozunk.

Alighanem látni fogjuk, hogy a pennyk száma nem egész szám, sok nullát követően egy pici érték még lesz a végén. Ez a probléma a törtszámok kettés számrendszerben való tárolásából adódik. Több módszer is kínálkozik, hogy úrrá legyünk a helyzetben, például:

- az eredmény kerekítése – a `round()` függvénytel végezhető;
- az eredmény egésszé alakítása – az `int()` függvény használatával;
- a törtszámok nagyobb pontossággal való tárolása – a `decimal` modul dolga.

5. Hány esetben kapott legalább öt fontot a pincér?

A megoldáshoz a megszámolás típusalgoritmusát használjuk – a részletes algoritmus kell, mert nem egy konkrét érték előfordulásait számoljuk meg.

```

3. ennyiszer_kapott_legalább_5_fontot = 0
4.
5. for bevétel in bevételek:
6.     if bevétel >= 5:
7.         ennyiszer_kapott_legalább_5_fontot += 1
8.
9. print('A pincér',
10.       ennyiszer_kapott_legalább_5_fontot,
11.       'alkalommal kapott legalább 5 fontot.')

```

Írjuk át úgy a programot, hogy ne mindig öt fonthoz viszonyítson – kérdezzük meg a számot a felhasználótól!

6. Mi állt a legnagyobb számlán, amit fizettek a pincérnél?

A megoldáshoz a maximumkiválasztás típusalgoritmusát használjuk – elegendő az egyszerű forma, mert minden értéket figyelembe kell vennünk.

| 3. `print('A legnagyobb számlán', max(bevételek), 'állt.')`

7. Ha az óra elején már volt 8 font 23 penny a tárcájában, mennyi pénz volt benne az óra végén?

A megoldáshoz az összegzés típusalgoritmusát használjuk – elegendő az egyszerű forma, mert minden értéket figyelembe kell vennünk. A második feladathoz képest annyi a különbség, hogy 8,23-at hozzá kell adnunk a `sum()` függvény eredményéhez.

Írjuk át úgy a programot, hogy egy függvény végezze el a számítást! A függvény paramétere a `bevételek` lista. Ha elkészültünk, módosítsuk úgy a programot, hogy a kezdeti összeget is a felhasználótól kérdezze meg, és ezt is adjuk át paraméterként a számítást végző függvénynek!

A float() függvénytel alakítjuk az input()-tól kapott szöveget törtszámmá.

```
4. def kiszámol(bevételek_listája, kezdeti_pénz):
5.     végső_pénz = sum(bevételek_listája) + kezdeti_pénz
6.     return végső_pénz
7.
8. eleve_a_tárcában = float(input('Mennyi pénz \
9. van a pincérnél az óra elején? '))
10.
11. print('A pénztárcában',
12.       round(kiszámol(bevételek, eleve_a_tárcában), 2),
13.       'font van.')
```

A round() függvényel kerekítünk két tizedesre.

8. Hányadik vendég fizetett 9 fontot?

A megoldáshoz a keresés típusalgoritmusát használjuk – elegendő az egyszerű forma, mert minden értéket figyelembe kell vennünk, és egy konkrét értéket keresünk.

| 3. `print('A ', bevételek.index(9)+1,
4. '. vendég fizetett 9 fontot.', sep=' ')`

9. Ha volt olyan vendég, aki tíz fontnál többet fizetett, akkor mondjuk meg, hogy hányadik vendég volt az első ilyen!

A megoldáshoz a keresés típusalgoritmusát használjuk – a részletes algoritmus kell, mert nem egy konkrét érték előfordulását keressük. A listát kényetlenek leszünk index szerint bejárni, mert szükségünk lesz a megtalált érték listában elfoglalt helyére is. Ha nagyon ódzkodunk az `index` szerinti bejárástól, akkor az is jó megoldás, hogy megtaláljuk az első tíznél nagyobb értéket, majd a 8. feladatnál is látható `index()` függvényel megkérdezzük, hogy hányadik helyen áll.

```

3. van_több_mint_10 = False
4. hol_van = 0
5. for index in range(len(bevételek)):
6.     if bevételek[index] > 10:
7.         van_több_mint_10 = True
8.         hol_van = index
9.         break
10.
11. if van_több_mint_10:
12.     print('Az első tíz fontnál többet fizető vendég a(z) ',
13.           hol_van+1, '. vendég.', sep='')

```

10. Ha volt olyan vendég, aki tíz fontnál többet fizetett, akkor mondjuk meg, hogy hányadik vendég volt az utolsó ilyen!

A megoldás nagyon hasonló az előző feladatéhoz. Az utolsó vendég fellelésére két lehetséges módszer:

- Kihagyjuk a `break` utasítást – ilyenkor végiglépdel a ciklusunk az összes listaelemen, és az utolsó tíznél nagyobb elem pozíciója marad a `hol_van` változóban. Ez hosszú listáknál pocséklás, azaz a megoldás működik, de nem hatékony.
- A bejárandó indexeket előállító `range()` függvényt így paraméterezzük: `range(len(bevételek) - 1, -1, -1)`. A `len()` 8-at ad vissza, ezért az első -1 használatával kivonunk belőle egyet, hogy a lista utolsó értékétől, azaz héttől járjuk be a listát. A második -1 az első olyan értéket adja meg, amit a `range()` már nem ad vissza – azaz 0-ig tart a bejárás. A harmadik -1 azt mondja meg, hogy egyesével akarunk haladni visszafelé. Ez a korrekt megoldás. Sok más nyelven ezt egy visszafelé haladó számlálós ciklussal valósítanánk meg – de Pythonban nincs ilyen.

11. Írjuk ki, ha volt olyan vendég, akinek módjában állt csupa ötfontossal kiegyenlíteni a szám-lát!

A megoldáshoz az eldöntés típusalgoritmusát használjuk – a részletes algoritmus kell, mert nem egy konkrét érték előfordulását vizsgáljuk. Csak akkor kell kiírnunk valamit, ha találunk megfelelő értéket, ezért picit egyszerűsítünk a megoldáson.

```

3. for bevétel in bevételek:
4.     if bevétel % 5 == 0:
5.         print('Volt olyan vendég, aki tudott csupa ötössel fizetni.')
6.         break

```

12. Ha a főnöke minden vendég után fél fontot ad pincérünknek fizetésül, mekkora bevétellel zárta az órát?

A megoldáshoz a megszámolás típusalgoritmusát használjuk – a részletes algoritmus kell, mert nem minden értéket akarunk megszámolni, és nem egy konkrét érték előfordulásainak számát.

```
3. vendégek = 0
4.
5. for bevétel in bevételek:
6.     if bevétel > 0:
7.         vendégek += 1
8.
9. print('A pincér', round(vendégek/2, 2 ), 'font fizetést kap.')
```

A második feladatcsoport feladatai a következő, egy mondat szavait tartalmazó listára vonatkoznak:

```
['Én', 'elmentem', 'a', 'vásárba', 'fél', 'pénzen.']}
```

13. Hány szóból áll a mondat?

A megoldáshoz a megszámolás típusalgoritmusát használjuk – elegendő az egyszerű forma, mert minden értéket figyelembe kell vennünk.

```
1. mondat = ['Én', 'elmentem', 'a', 'vásárba', 'fél', 'pénzen.']
2.
3. print('A mondat', len(mondat), 'szóból áll.')
```

Az első két sor a további programjainkban megegyezik, a következő példamegoldások a 3. sortól kezdődnek.

14. Hány betűs a legrövidebb szó?

A megoldáshoz a minimumkiválasztás típusalgoritmusát használjuk – a részletes algoritmus kell, mert nem a lista értékei, hanem az azokból képzett számok között keresünk.

```
3. legrövidebb_szó_hossza = 1000
4.
5. for szó in mondat:
6.     if len(szó) < legrövidebb_szó_hossza:
7.         legrövidebb_szó_hossza = len(szó)
8.
9. print('A legrövidebb szó', legrövidebb_szó_hossza, 'karakteres.')
```

Olyan kezdeti értéket választunk, aminél biztosan van kisebb.

Ha a mostani szó rövidebb, mint az eddigi legrövidebb, akkor mostantól ez a legrövidebb.

Kis gond van a programunkkal: a szó hosszába beleszámítja az írásjeleket is. Ezen most nem fogunk segíteni.

15. Írjuk ki, ha van a mondatban olyan szó, amely után mondatvégi írásjel áll!

A megoldáshoz az eldöntés típusalgoritmusát használjuk, ráadásul kétszer is. A fő eldöntéshez a részletes algoritmus kell, mert nem közvetlenül a lista értékeit vizsgáljuk. Az egyes szavak végének vizsgálatakor viszont jól jön az egyszerű forma. Vegyük észre, hogy az írásjeleket tartalmazó karakterláncban kereshetünk lista módjára – bár használhatnánk listát itt is.

```
3. írásjelek = '.?!'
4.
5. for szó in mondat:
6.     if szó[-1] in írásjelek:
7.         print('Van olyan szó, ami után írásjel áll.')
```

A -1. index az utolsó karaktert jelenti.

16. Hány névelő van a mondatban?

A megoldás nagyon hasonló az előző feladatéhoz – ezúttal nemcsak az utolsó karaktert használjuk, hanem az egész szót, és az írásjelek helyett a névelők listájára van szükség.

17. Hányadik szó a „fél”?

A megoldáshoz a keresés típusalgoritmusát használjuk – elegendő az egyszerű forma, mert minden értéket figyelembe kell vennünk, és teljes szót keresünk.

```
3. print('A mondatban a "fél" szó a ', mondat.index('fél')+1, '. helyen áll.', sep='')
```

18. Van-e a mondatban nagy kezdőbetűs szó, és ha igen, akkor hol?

A megoldáshoz a keresés típusalgoritmusát használjuk – a részletes algoritmus kell, mert nem a lista értékei, hanem az azokból képzett értékek figyelésével hozunk döntést. A listát index szerint járjuk be, mert azt is tudni akarjuk, hogy hányadik szó kezdődik nagy kezdőbetűvel. Az `isupper()` függvénnyel vizsgáljuk, hogy egy adott betű nagybetű-e.

```
3. van_nagy_kezdőbetűs = False
4. hol_van = None
5. for index in range(len(mondat)):
6.     if mondat[index][0].isupper():
7.         van_nagy_kezdőbetűs = True
8.         hol_van = index
9.
10. if van_nagy_kezdőbetűs:
11.     print('A(z) ', hol_van+1,
12.           '. szó kezdődik nagybetűvel.', sep='')
```

A mondat indexedik szavának nulladik sorszámu karaktere.

A fenti kód sem hatékony. Miért? Hogyan oldható meg, hogy amikor már találtunk nagybetűs szót, hagyjuk is abba a keresést?

Módosítsuk úgy a programot, hogy a keresést végző rész kerüljön függvénybe! A függvény paramétere a mondat szavait tartalmazó lista, a függvény visszatérési értéke pedig egy lista, a nagybetűs szavak indexeivel.

Listákat tartalmazó listák – kétdimenziós adatszerkezet

Mik azok a kétdimenziós adatszerkezetek?

Az egyszerű listák egydimenziós adatszerkezetek – azaz csak hosszuk van, mint egy szakasznak a geometriában. Azonban a listákban elhelyezhetünk olyan elemeket is, amelyek saját maguk is listák. Így lesz az adatszerkezet kétdimenziós: van „szélessége” és „magassága”.

A következő lista egy vonósnégyes tagjainak jelenléti íve. Az ív egy héten munkanapjain mutatja a jelenlétet, ahol 1 szerepel benne, ott jelen volt a zenész, ahol 0, ott nem. Egy-egy „kis lista” egy zenész jelenlétét mutatja be, a „nagy” lista pedig az egész zenekarét.

```
1. ív = [[1, 1, 1, 1, 1], ← egyik hegedűs
2.      [1, 1, 1, 1, 0], ← másik hegedűs
3.      [1, 1, 0, 0, 0], ← brácsás
4.      [0, 1, 1, 1, 1]] ← csellós
5.
```

Figyeljük meg, hogy a kis listák között vessző van – hiszen most a kis listák a nagy lista elemei, márpedig egy lista elemeit vesszővel soroljuk fel. Látjuk, hogy a csellós hétfőn hiányzik, péntekre pedig kidől a második hegedűs és a brácsás. Hogy lesz így előadás szombaton?!

A kétdimenziós adatszerkezetek használata nagyon gyakori – pont úgy, ahogy a táblázatoké a valóságban.

Listákat tartalmazó listák bejárása

Amikor ezt a kétdimenziós listát bejárjuk, a ciklusváltozóba mindenkor egy-egy vonós egész heti jelenléti íve, azaz egy kis lista kerül. Próbáljuk ki!

```
6. for vonós in ív:
7.     print(vonós)
```

Ha az egyes vonósok jelenléti ívét tartalmazó kis listákat is be akarjuk járni, akkor egy-másba ágyazott ciklusokat kell írnunk:

```
6. for vonós in ív:
7.     for nap in vonós:
8.         if nap == 1:
9.             print('itt', ' ', sep='', end='')
10.        else:
11.            print('otthon', ' ', sep='', end='')
```

print()

Ez a print() az egyes zenészek sorai végén új sort kezd.

Típusalgoritmusok a kétdimenziós adatszerkezetekben

Az alábbi példákban a zenészes listákkal dolgozunk. A példakódok minden sortól indulnak, mert az első négy sor (meg utána egy üres sor) csak a jelenléti ív adatait tartalmazza – a korábban ismertetett módon.

1. A zenészek a közelí kifőzdében szoktak ebédelni. Ismerik őket, úgyhogy hét közben csak felírják a fogyasztott adagok számát, és péntekenként fizetik az egész heti számlát. Hány adagot fizetnek ezen a pénteken?

Az első megoldásban egyszerűen megszámoljuk, hogy hány egyes van a „táblázatban”:

```
6. adagok = 0
7. for vonós in ív:
8.     for nap in vonós:
9.         if nap == 1:
10.             adagok += 1 #vagy adagok = adagok + 1
11. print('Összesen', adagok, 'adagot kell fizetni pénteken.')
```

A második megoldásban egy vonós heti fogyasztását a `sum()` függvénytel adjuk meg. Ez a függvény összeadja az átadott listában vagy más bejárható objektumban lévő számokat: `sum([4, 3, 2]) = 9; sum(range(4)) = 6.`

```
6. adagok = 0
7. for vonós in ív:
8.     adagok += sum(vonós) ←
9. print('Összesen', adagok, 'adagot kell fizetni pénteken.')
```

összegzés egyszerű formája egy sorban

Az előző megoldásban kihasználtuk, hogy történetesen egyesekkel jeleztek a jelenlétet. Ha például a 'jelen volt' karakterszorozattal jeleztek volna, a megoldásunk fabatkát sem érne. Ilyenkor nem összeadnunk, hanem megszámolnunk kell, amire a megszámolás típusalgoritmusának egyszerű formája, a `count()` függvény alkalmas. Ezt a lista után írjuk, egy ponttal a listához kötve. A függvény egyébiránt karakterláncokkal, azaz stringekkel is működik: `'rendetteremtettem'.count('e') = 6.`

```
6. adagok = 0
7. for vonós in ív:
8.     adagok += vonós.count(1) ←
9. print('Összesen', adagok, 'adagot kell fizetni pénteken.')
```

megszámolás egyszerű formája egy sorban

A Python nem volna Python, ha nem lehetne egyetlen sorban is elegánsan megoldani ezt a feladatot – akit érdekel, keressen a *list comprehension* (azaz listaértelemezés) és a *flattening* (azaz lapítás) kifejezésre az interneten!

2. Melyik zenész volt a legtöbbet jelen a héten? Melyik a legkevesebbet?

Erre a kérdésre jobb híján a zenész sorszámaival válaszolunk. A sok lehetséges megoldásban két nagyobb csoportot különítünk el.

Az elsőben egyetlen ciklus lefuttatásával kapjuk meg a megoldást. A ciklus lényegében egy maximumkiválasztás. Ha arra gondolunk, hogy az összes érték között keresünk, és az értékeket nem manipuláljuk – nem a négyzetük vagy köbgyökük között keressük a legnagyob-

bat –, akár eszünkbe juthatna az algoritmus egyszerűbb formáját is használni. Aztán eszünkbe jut, hogy ez azért nem lesz jó, mert *maguk az értékek nem állnak rendelkezésre azonnal feldolgozható formában*. Így a ciklusban először előállítjuk az értékeket, és párhuzamosan vizsgáljuk, hogy az épp soron következő zenész többször volt-e jelen, mint az eddigi legtöbbet jelen lévő.

```

6. sorszám = None
7. legnagyobb = 0
8.
9. for index in range(len(ív)):
10.     vonós_jelenléte = sum(ív[index])
11.     if vonós_jelenléte > legnagyobb:
12.         legnagyobb = vonós_jelenléte
13.         sorszám = index
14. print('A(z) ', sorszám+1, '. vonós volt a legtöbbet jelen.', sep=' ')

```

összegzés egyszerű formája a maximumkválasztás kellős közepén

A második megoldáscsoport úgy fog hozzá a probléma megoldásához, hogy egy ciklussal először előállítja azt a listát, amiben keresgélni kell. Ha ezt a listát előállítottuk, megkeressük a legnagyobb értéket (maximumkválasztás), majd megtudjuk az érték pozícióját (kválasztás).

```

6. vonósok_jelenlétei = []
7.
8. for vonós in ív:
9.     vonós_jelenléte = sum(vonós)
10.    vonósok_jelenlétei.append(vonós_jelenléte)
11.
12. sorszám = vonósok_jelenlétei.index(max(vonósok_jelenlétei))
13.
14. print('A(z) ', sorszám+1, '. vonós volt a legtöbbet jelen.', sep=' ')

```

Ez a ciklus tölti fel az új listát az append() függvényt használva.

maximumkválasztás

keresés

3. Volt-e olyan zenész, aki mindenkor mindenki jelen volt?

A feladat az előzőnél egyszerűbb: nem kell maximumot keresni, tudjuk, hogy azt kell eldöntenünk, hogy volt-e valaki ötször.

4. Írjuk ki, ha volt olyan nap, amikor mindenki jelen volt a próbán!

A feladat nehézsége, hogy ezúttal nem egy vonóst, hanem egy napot vizsgálunk. Úgy is mondhatjuk, hogy nem egy sor értékeit összegezzük, hanem egy oszlopét.

```

6. for nap_indexe in range(5):
7.     e_napon_ennyien_voltak = 0
8.     for vonós in ív:
9.         e_napon_ennyien_voltak += vonós[nap_indexe]
10.    if e_napon_ennyien_voltak == 4:
11.        print('A(z) ', nap_indexe+1,
12.              '. napon mindenki jelen volt.', sep=' ')

```

Összegzés: O vagy 1 hozzáadása.
Minden „napon” lefut.

eldöntés

Objektumok adatai kétdimenziós listákban

Programozásórán még nem hangsúlyoztuk, de épp ideje megszokni azt a gondolatot, hogy a programjaink objektumokkal – árucikkekkel, tanulókkal, órarendekkel, menetrendekkel, könyvekkel és még ki tudja, mivel – dolgoznak. Végső soron objektumok szerepeltek az előző, jelenléti íves példában is, de ezúttal jelenlétéük nyilvánvalóbb lesz. Egy osztály tanulónak adatait tároljuk egy 2D-listában. Egy-egy kis lista egy-egy objektumról, azaz egy-egy diákról szól. A kis lista elemei, azaz az objektumainkról tárolt tulajdonságok: név, nem, kor és e-mail-cím. Íme:

```
1. osztály = [['Noémi', 'l', 15, 'noemi@hipp.hopp'],
2.             ['Dezső', 'f', 17, 'dezso2@nyikk.nyekk'],
3.             ['Gizella', 'l', 16, 'gizi@pikk.pakk'],
4.             ['Edömér', 'f', 16, 'edo@itt.ott']]
5.
```

A példakódok a már ismert módszer szerint a hatodik sornál kezdődnek.

5. Írjuk ki az osztály névsorát! Írjuk ki minden név mellé az e-mail-címet is!

```
6. for tag in osztály:
7.     print(tag[0], ": ", tag[-1], sep='')
```

6. Mennyi az osztály átlagéletkora?

```
6. összeg = 0
7. for tag in osztály:
8.     összeg += tag[2]
9.
10. print('Az osztály átlagéletkora', összeg/len(osztály), 'év.')
```

7. A lányok vannak többen, vagy a fiúk?

```
6. lányok = 0
7. for tag in osztály:
8.     if tag[1] == 'l': ← kis L betű
9.         lányok += 1
10.
11. if lányok > len(osztály) - lányok:
12.     print('A lányok vannak többen.')
13. elif lányok < len(osztály) - lányok:
14.     print('A fiúk vannak többen.')
15. else:
16.     print('A fiúk pont annyian vannak, mint a lányok.')
```

8. Kérjünk be egy nevet a felhasználótól, és válaszoljunk a megfelelő ember e-mail-címével!
Ötlet: tároljuk a nevet egy változóban, majd járjuk be a listát, és ahol tag[0] a megadott név, ott írjuk ki tag[-1]-et! Kell-e break a kiírást követően?

Objektumok szótárban

A szótár adattípus

Eddig egyetlen összetett adattípusunk volt, mégpedig a lista. (Illetve volt még egy, az úgynevezett range típus, amelyet a `range()` függvénytel állítunk elő, de önmagában szinte semmire nem használjuk.) Ebben a leckében megismerkedünk a szótár adattípussal. Előrebocsátjuk, hogy a szótár adattípus nem szükséges abban az értelemben, hogy minden, amire a szótár típus használható, megoldható listák használatával is, de a szótárak használata olyan sok esetben teszi kényelmesebbé a munkánkat, hogy kifejezetten érdemes megismerkednünk vele.

A megismerkedéshez írunk egy egyszerű magyar–angol szótárat. (Senki ne gondolja azonban, hogy a szótár adattípussal csak a köznapi értelemben vett szótárat lehet készíteni!) A szótárukban tárolunk néhány szót, és a programunknak képesnek kell lennie arra, hogy amíg a felhasználó üres bemenetet nem ad, addig megkeresse neki a magyar szó angol megfelelőjét. A szótárukat első közelítésben még a szótár adattípus használata nélkül, pusztán a lista adattípus használatával valósítjuk meg.

```

1. def szótáraz(magyar_szó):
2.     szótár = [['nagy', 'big'], ['pici', 'tiny'],
3.               ['én', 'I'], ['foci', 'soccer'],
4.               ['ott', 'there'], ['szarvas', 'deer'],
5.               ['soha', 'never']]
6.
7.     for szó in szótár:
8.         if szó[0] == magyar_szó:
9.             return szó[1]
10.
11.    return 'Nincs ilyen szó a szótárban.'
12.
13.    kérdezett_szó = None
14.
15.
16. while kérdezett_szó != '':
17.     kérdezett_szó = input('Melyik magyar szóra vagy kíváncsi? ')
18.     if kérdezett_szó != '':
19.         print(kérdezett_szó, 'keresésének eredménye:',
20.               szótáraz(kérdezett_szó))

    Ez a szokásos kérdezős ciklusunk – addig
    kérdez, amíg üres bemenetet nem kap.

    Minden szópár egy
    kis lista.
    A gépeden írhatod
    egy sorba.

    keresés

    Itt kezdődik a főprogram.

    Itt hívjuk a függvényt.
  
```

A szótárazás pont olyan feladat, hogy már érdemes kiszerveznünk önálló függvénybe, hogy a kódunk könnyen olvasható maradjon. A feladatot egy ciklus végzi, amelyben a keresés algoritmusát átalakítottuk. Nem tartjuk nyilván, hogy volt-e találat, hiszen, ha volt, a 9. sorban lévő `return` úgyis megszakítja a függvény futását, és visszatér a talállattal.

A második közelítésben már bevetjük a szótár adattípust, és menet közben meg is ismerkedünk vele. Aki lépésről lépésre hasonlíta össze az új programot az előzővel, annak szólunk, hogy itt nem lesz függvényünk. A szavakat tároló adatszerkezetünk, azaz egy szótár nevű és szótár típusú szerkezet így néz ki:

```
1. szótár = {'nagy': 'big', 'pici': 'tiny',
2.             'én': 'I', 'foci': 'soccer',
3.             'ott': 'there', 'szarvas': 'deer',
4.             'soha': 'never'}
```

Figyeljük meg, hogy nincsenek „kis listák”. A szótár **egy megfeleltetési adattípus**, amelyben **kulcs-érték párokat helyezünk el**. Egy ilyen kulcs-érték pár a 'nagy': 'big'. A nagy a kulcs, a neki megfelelő érték a big. Az ilyen kulcs-érték párosok felsorolása a szótár, amelyet – megkülönböztetendő a listától – kapcsos zárójelekben adunk meg.

A szótárok és a kétdimenziós listák használata közötti leglényegesebb különbség, hogy egy szó keresése ezúttal csak ennyi: `print(szótár['nagy'])`. Írjuk csak be ötödik sornak, és próbáljuk ki! Nincs ciklus, nem használjuk a keresés típusalgoritmusát. Ha már látjuk, hogy ez milyen kényelmes, valósítsuk meg a szótárprogramunkat a szótár használatával!

```
6. kérdezett_szó = None
7.
8. while kérdezett_szó != '':
9.     kérdezett_szó = input('Melyik magyar szóra vagy kíváncsi? ')
10.    if kérdezett_szó != '':
11.        print(kérdezett_szó, 'keresésének eredménye:',
12.                  szótár[kérdezett_szó])
```

Az 5. sor üres, ezért nem írjuk ide.

Ha alaposan teszteltük a programunkat, bizonyára feltűnt, hogy nem törödtünk azzal az esettel, amikor a szótárban nincs meg a keresett érték. Ráadásul a programunk el is halálozik, ha nem létező értéket kerestetünk vele. A helyzetet megoldja a szótár adattípus `get()` függvénye. Cseréljük le a 12. sort erre!

```
12.         szótár.get(kérdezett_szó, 'Nincs ilyen szó.')
```

A szótárnak azonban csak a kulcsai között tudunk ilyen egyszerűen keresni. Ha a magyar–angol szótárunkat angol–magyarrá alakítanánk, a listás megoldásnál egyszerűen `szó[0]` helyett `szó[1]`-et írunk, és fordítva. A szótáras megoldásnál viszont ilyenkor már tényleg be kell járnunk a szótárat. A bejárás alapesetben a kulcsokat teszi a ciklusváltozóba: `for kulcs in szótár`. Ha az érték is kell, akkor a ciklus belsejében használhatjuk a `szótár[kulcs]` formát, de pythonosabb, ha egyszerre kérjük el a kulcsot és az értéket is a `for kulcs, érték in szótár.items()` sorral. Próbáljuk ki a szótárunk összes értékének kiírását minden módszerrel!

Megjegyezzük még, hogy

- egy szótár kulcsai között sosem lehet két azonos;
- a szótár kulcsait visszakapjuk a `szótár.keys()`, az értékeket a `szótár.values()` függvényel – és ezek is bejárhatók, valamint használható velük az `in` operátor vagy a `sum()` függvény;
- a szótárak értékei maguk is lehetnek listák vagy szótárak, és a szótárak is tehetők listába;
- létező szótárba a `szótár['új_kulcs'] = 'új érték'` utasítással vehető fel új érték, a szükségtelenné vált kulcs-érték pár törlésére pedig a `del szótár['törlendő_kulcs']` utasítás való.

Osztálytagok a szótárban

A szótárakat nagyon gyakran használjuk arra, hogy egy-egy objektum tulajdonságait tároljuk egy szótárban. Az előző lecke utolsó feladatában, ahol az osztálytagok adatait – tulajdonságait – tároltuk, a tárolást listával oldottuk meg. Ott, ha például valakinek a korára voltunk kíváncsiak, azt nekünk kellett tudni, hogy a kis lista 0. elemeit figyelve keresünk, majd a 2. elemet visszaadva kapjuk meg a választ. Ebben változtat nagyon a szótár, hiszen ha ügyesen alkotjuk meg, elég majd ennyit mondanunk: `print(osztály['Dezső'][kor])`. Ez kényelmesebb megoldás, de nem ez a lényeg, hanem az, hogy első ránézésre látjuk, hogy mit csinál a kód. Manapság ugyanis egy szoftverfejlesztő sokkal gyakrabban foglalkozik egy régi, esetleg nem is őáltala írt kód karbantartásával, javítgatásával, mint új programok írásával.

Ahogy a kétdimenziós listánkat szótárrá alakítjuk, talán ez lesz az első megálló (az e-mail-címek tárolásáról lemondunk, mert a könyvben túl hosszúak lennének a sorok, és áttekinthetetlen lenne a szerkezet):

```
1. osztály = [{'név': 'Noémi', 'nem': 'l', 'kor': 15},
2.             {'név': 'Dezső', 'nem': 'f', 'kor': 17},
3.             {'név': 'Gizella', 'nem': 'l', 'kor': 16},
4.             {'név': 'Edömér', 'nem': 'f', 'kor': 16}]
```

Nos, ez még csak egy szótárat tartalmazó lista. Ha Dezső korára vagyunk kíváncsiak, a programunk így néz ki:

```
6. for tag in osztály:
7.     if tag['név'] == 'Dezső':
8.         print(tag['kor'])
```

Azaz tudunk már név szerint hivatkozni az egyes tulajdonságokra, és ez jó. Továbbra is be kell járnunk a listát – ez nem jó. Legyünk bátrabbak, és legyen az egész lista egy olyan szótár, amelyben a nevek a kulcsok, az értékek pedig az egyes osztálytagok többi tulajdonságát tároló kisebb szótárak! (Figyelem, ezzel a megoldással lehetetlenné tesszük két azonos nevű osztálytag tárolását!)

```
1. osztály = {'Noémi': {'nem': 'l', 'kor': 15},  
2.     'Dezső': {'nem': 'f', 'kor': 17},  
3.     'Gizella': {'nem': 'l', 'kor': 16},  
4.     'Edömér': {'nem': 'f', 'kor': 16}}  
5.  
6. print(osztály['Dezső']['kor'])
```

Ezért küzdöttünk!

Ha elővesszük az osztályhoz kapcsolódó többi feladatot az előző leckéből, látjuk, hogy mindegyiket meg tudjuk szótárral is oldani.

1. Mennyi az osztály átlagéletkora?

```
6. összeg = 0  
7. for tag in osztály:  
8.     összeg += osztály[tag]['kor']  
9.  
10. print('Az osztály átlagéletkora', összeg/len(osztály), 'év.')
```

Ránézésre tudjuk, hogy mit csinál a kód! ☺

2. A lányok vannak többen, vagy a fiúk?

A megoldást nem mutatjuk meg teljes egészében – az előző lecke 9. feladatának kiírást végző része változtatás nélkül használható itt is.

```
6. lányok = 0  
7. for tag in osztály:  
8.     if osztály[tag]['nem'] == 'l':  
9.         lányok += 1
```

kis L betű

A vonósnégyes és a szótár

Elgondolkodunk még azon, hogy miként érdemes megadnunk az előző lecke vonósnégyesének jelenléti ívét. Lehet például egy olyan szótárunk, amelyben a kulcsok az egyes zenészek, az értékek pedig a jelenléti listák:

```
1. ív = {'egyik hegedűs': [1, 1, 1, 1, 1],  
2.         'másik hegedűs': [1, 1, 1, 1, 0],  
3.         'brácsás': [1, 1, 0, 0, 0],  
4.         'csellós': [0, 1, 1, 1, 1]}
```

Így már valóban tudunk válaszolni arra, hogy ki hiányzott a legtöbbet (és nem csak sorszámot adunk), és mi annak a napnak a neve, amikor senki nem hiányzott a próbáról. Természetesen ezúttal is lehetőség van az egyes zenészek listáit újabb szótárakká alakítani. Ekképp látszanak az egyes napok nevei.

Sok esetben van tehát értelme szótárakat használnunk, de sok az olyan eset is, amikor a szótárak használata csak bonyolítaná a programunkat. Az okos fejlesztő végig gondolja a lehetőségeit, mielőtt nekikezd egy program megvalósításának.

Kétdimenziós listák és szótárak a gyakorlatban

Híres szakemberek az adatszerkezetekről

Fred Brooks, a világ egyik leghíresebb számítógéptudosa mondta még 1975-ben:

„Mutasd meg a folyamatábrádat, és rejtsd el a táblázataidat, és homályban maradok. Mutasd meg a táblázataidat, és rendszerint nem kellenek majd a folyamatábrák – minden nyilvánvaló lesz.” – Mai szemmel talán érdemes a folyamatábra helyére a „kód” szót, a táblázat helyére az „adatszerkezet” szót tennünk, és látjuk, hogy tényleg így van, mind a mai napig.

Linus Torvalds, az első Linux megalkotója és a Linux kernel karbantartását végző, mára hatalmas fejlesztői csapat feje szerint „A rossz programozók aggódnak a kódjuk miatt. A jó programozók az adatszerkezeteikkel és azok kapcsolataival törödnek.”

Eric S. Raymond szerint „Az okos adatszerkezet és a buta kód sokkal jobban működik, mint fordítva.”

Guido van Rossum, a Python megalkotója pedig arra figyelmeztet: „Könnyű olyan hibákat elkövetni, amik csak később jönnek elő, miután rengeteg kódot megírtunk. Az ember ráébred, hogy másik adatszerkezetet kellett volna használni. Kezdhetük előlről.”

Feladatok

Rendelkezésünkre áll egy bolthálózat négy boltjának ezer forintban kifejezett bevétele az elmúlt hét napból.

130	29	143	133
156	15	222	132
231	210	98	182
112	11	101	121
96	191	184	148
311	14	201	199
231	302	87	187

Írunk olyan programot, eljárást, függvényt, amely az alábbi kérdésekre válaszol!

1. Melyik boltnak volt a legnagyobb a bevétele az elmúlt hét napban?
2. Melyik boltnak volt a legnagyobb a tegnapi bevétele?
3. Melyik boltban a legnagyobb a legjobb és a legrosszabb nap közötti különbség?

```

1. bevetelek = [[130,156,231,112,96,311,231],
2.                 [29,15,210,11,191,14,302],
3.                 [143,222,98,101,184,201,87],
4.                 [133,132,182,121,148,199,187]]
5.
6. legnagyobb_különbség = 0
7. legnagyobb_különbség_helye = None
8. for index in range(len(bevetelek)):
```

```

9.     különbség = max(bevételek[index]) - min(bevételek[index])
10.    if különbség > legnagyobb_különbség:
11.        legnagyobb_különbség = különbség
12.        legnagyobb_különbség_helye = index
13.
14. print('A legnagyobb különbség:', legnagyobb_különbség, 'ami ebben a
      boltban volt:', legnagyobb_különbség_helye+1)

```

4. Mennyi volt a bolthálózat bevétele a tegnapi napon?
5. Volt-e olyan nap, amelyiken a bolthálózat bevétele elérte a hatszázezer forintot?

Rendelkezésünkre áll a néhány európai ország ezer főben mért népessége (a régebbi adatok az akkor azon a területen élőkre vonatkoznak).

Ország	Évszám			
	0	1000	1500	2000 (1998-as adat)
Franciaország	5000	6500	15000	58805
Németország	3000	3500	12000	82029
Olaszország	7000	5000	10500	57592
Nagy-Britannia	800	2000	3942	59237

(Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_Europe, 2020. 09. 17.)

Írunk olyan programot, eljárást, függvényt, amely az alábbi kérdésekre válaszol!

6. Melyik „országnak” volt a legnagyobb a népessége időszámításunk kezdetekor?
7. Melyik az az „ország”, ahol találunk olyan évet, amelyben az előző adathoz képest alacsonyabb volt a népesség?

A megoldást kezdjük egy olyan függvény megírásával, amely eldönti egy átadott számlistáról, hogy van-e benne csökkenés!

```

6. def volt_e_csökkenés(számok):
7.     for index in range(1,len(számok)):
8.         if számok[index] < számok[index-1]:
9.             return True
10.    return False
11.
12.
13. országok = {'Franciaország': [5000, 6500, 15000, 58805],
14.              'Németország': [3000, 3500, 12000, 82029],
15.              'Olaszország': [7000, 5000, 10500, 57592],
16.              'Nagy-Britannia': [800, 2000, 3942, 59237]}
17.
18. for ország in országok:
19.     if volt_e_csökkenés(országok[ország]):
20.         print(ország, '-ban volt ilyen.')

```

A bejárást nem a lista legelején kezdjük.

8. Melyik „országnak” hányszorosára nőtt a népessége a megfigyelt két évezred alatt?

Alapfogalmak

Mindenki zsigerileg, ösztönösen meg tudja különböztetni a dolgokat egymástól. Persze nem a pillangó és az acélkohó különbségére gondolunk, hiszen az eléggyé nyilvánvaló, hanem arra, hogy a hasonló dolgok mi mindenben különböznek. Az eltérő jellemzőket érzékeljük másságként, ez segít a megkülönböztetésükben.

Nézzünk egy példát, hogy ne legyen annyira ködös ez a megfogalmazás! Képzeljünk el egy osztályt, a 10. g-t! Ott van a barna hajú Molnár Ricsi, aki 160 cm magas és 59 kg. Padszomszédja a nyúlánk Harangozó Bálint, aki fekete hajú, 186 cm magas és 58 kg. Ezeket a többé-kevésbé eltérő jellemzőket nevezzük **adatoknak**. Egy-egy tanuló adatainak összeségét adatsornak, szép tudományos nevén **rekordnak** hívjuk, a rekordok egyes adatait **mezőnek**, az adatok megnevezését pedig **mezőnévnek**. Akár össze is állíthatnánk egy csinos kis táblázatot néhány adatból:

Név	Születési idő	Testmagasság	Van-e mobilja?
Falvai Melinda	2010. szeptember 28.	172	Nem
Harangozó Bálint	2011. március 17.	186	Igen
Molnár Ricsi	2010. november 5.	160	Nem
Soproni Regina	2011. február 12.	163	Igen
⋮			

Ez persze a táblázatnak csak egy része, de ahhoz elegendő, hogy láthassuk, az adataink különböző **típusúak** lehetnek. Egy-egy adat lehet **szöveg**, **szám**, **dátum**, **idő**, **logikai érték**, és még egy sor más is eszünkbe juthat, mondjuk a szem színe. Az ilyen táblázatokat **adattáblának** nevezzük. A tábla sorai a rekordok, **oszlopai** a mezők.

Az élet számtalan helyén találkozhatunk ilyen, de akár egész más kinézetű adattáblákkal. Ilyen a buszmegállóba kihelyezett menetrend, a Spotify lejátszási lista számai, a boltban az élelmiszeren az összetétel és kalória tájékoztatója, a naplóba beírt jegyek, a színház havi műsorrendje, de még az éttermi étlap is.

Az egymással logikai kapcsolatban lévő adattáblákból **adatbázist** állíthatunk össze, de az akár egyetlen táblából is állhat. A rendszer attól válik adatbázissá, hogy a táblákban tárolt adatok alapján ki lehet nyerni belőle a minket érdeklő információkat. Ez így persze megint elég ködös, jobb, ha nézünk néhány példát.

- Mikor jön a következő busz, ha reggel háromnegyed hét van?
- Mennyibe kerül három liter tej és húsz kifli?
- Mikor indul holnap vonat Budapestről Kecskemétre?
- Melyik edzőcipőből kapható 47-es méretű?

- Mikszáth Kálmánnak mely művei tölthetők le a Magyar Elektronikus Könyvtárból?
- Hányszor ázik meg a tatabányai vasútállomás forgalmistája, ha egész nap esik az eső, és minden vonat indításakor ki kell állnia a peronra?
- Milyen határok között mozog ma az ausztrál dollár árfolyama a magyar bankoknál?
- Milyen színekben kaphatók német gyártmányú SUV-ok?

A fenti kérdések szinte sugallják, hogy az egyes adatbázisok adatai megváltozhatnak. Az persze elég nagy káoszt okozhatna, ha bárki módosíthatná az adatokat; mondjuk az áruházban bóklászva észreveszi valaki, hogy kifogyott a hosszú szemű rizs, és törölne azt a sort az áruház adatbázisából. Vannak emberek, akiknek az a feladata, hogy naprakéssé tegyék az adatbázisokat, ők módosíthatják az adatok értékét, új sorokat adhatnak a táblához, esetleg törölhetik az elavultakat. A többiek csak megtékinthetik az adatokat, kereshetnek közöttük. Ez az eltérő hozzáférési jogosultság biztosítja rendeltetésszerű működésüket.

Ebben a tanévében még csak online adatbázisokkal fogunk ismerkedni, hogy mindenki jól megérthesse az alapfogalmakat, továbbá rendet vágunk a **nem**, az **és**, továbbá a **vagy** szavak precíz informatikai értelmezésében.

Feladatok

1. Mennyibe kerül a holnapi IC-vonatjegy Szolnokról Békéscsabára, másodosztályon pót- és helyjeggyel?
2. Valamelyik időjárásjelző portálon keressünk rá, hogy a következő hét napban összesen hány milliméter csapadék várható!
3. Egy online számítógépes áruházban nézzünk utána, hogy mennyibe kerül a legolcsóbb vezeték nélküli (wireless) egér!
4. Hová indul a Budapest Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtérről a legközelebbi felszálló repülőgép, és mi a járatszáma? Ha a választ egy rekord mezőként kapjuk, akkor milyen más mezők olvashatók még a járatról?

Vágjunk utat az adatdzsungelben!

Mekkora egy adattábla?

Gondoljunk csak bele, hogy az előző példák közül mondjuk a vasúti vagy a repülőtéri adatbázisnak mennyi járatról kell adatokat tárolnia, és járatonként milyen sokat! Érezhető, hogy a járatadatokat tároló tábláknak nagyon sok sorból és oszlopból kell állniuk. Amikor még nem terjedtek el az internethasználók, vagyis néhány évtizede, a magyar vasúti mentrendet évente több száz oldalas könyvként nyomtatták ki (egészen 2017-ig létezett nyomtatott változat). Ha ebben kellene a Szolnok–Békéscsaba viszonylat kívánt adatait (IC, másodosztály, holnap) megtalálni, az bizony rengeteg kerestéssel járna, és ezért hosszú ideig tartana.

Persze lehetne azt mondani, hogy töröljünk ki minden más adatot a táblából, és akkor sokkal könnyebb dolgunk lesz. Ez méltánylandó ötlet, bár a táblát összeállítók dühönge-nének, hogy hiába dolgoztak az adatbevitellel annyit. Ha ez a kifogás sem tartana vissza az adattörleştől, akkor gondoljunk a következőre! Mihez kezdenénk, ha a mai lecke végén egy másik járat, mondjuk a Székesfehérvár–Veszprém adatairól érdeklődne egy feladat?

Alkalmazzunk szűrőt!

Amikor szüretkor préselik a szőlőt, a kicsorgó gyümölcslé magával sodorhat némi szőlőhéjat és -magot, esetleg a fürtök közé került szennyeződéseket, rovarokat. Ahhoz, hogy ezektől ne romolhasson meg a lé, át szokták szűrni, hogy a szűrőn fennakadjon a felesleg. Sok más folyamatban is alkalmazunk szűrőket a kellő és a fölösleges dolgok elkülönítésére, például bizonyára már mindenki látta, miként szűrik le a megfőtt téstát. A tésgomba nem fér át a szűrő lyukain, viszont a főzővíz azokon át el tud távozni.

Szinte hallani a reklámációkat, hogy ez két különböző doleg, hiszen a gyümölcslénél az a szemét, ami fennmarad a szűrőn, a téstánál azonban a fennmaradó részből lesz sajtos vagy mákos tésgomba, esetleg spagetti. A méltatlankodásnak van némi alapja, de ha úgy nézzük, hogy szétválasztjuk a szükséges és szükségtelen dolgokat, akkor mindegy, melyik marad fenn a szűrőn, a lényeg a szétválasztás.

A digitális világban az utóbbi módszer működik, az **adatbázisok szűrői** azokat a sorokat mutatják meg, amelyek a szűrési feltételnek vagy feltételeknek megfelelnek, a többöt elrejtik a szemünk elől. Hogy a doleg kellően szemléletes legyen, gondoljunk a fejezet első példájára: az iskola tanulónak adattáblájából kiszűrhetjük a 10. g osztály tanulóiit, így már is lesz egy osztálynévsorunk. Itt állunk meg egy pillanatra! Nem szeretnénk elvarratlan szálakat hagyni.

Rendezés

A 10. g-ben tanulók nevének listája nem lesz automatikusan a hagyományos értelemben vett osztálynévsor, hiszen ahhoz a neveket ábécérendben kellene felsorolni. Az összes adat közül kiválogatottaknál szükség lehet többféle sorrendre.

Például ilyen sorrend lehet:

- neveknél az ábécérend;
- tornasornál a testmagasság;
- orvosi váróban a betegek érkezési időpontja;
- online áruházban a termékek ára;
- lakberendezési áruházban a kész függönyök magassága;
- vonatjárataknál az indulási idő;
- internetes keresőprogramnál a keresésnek megfelelő oldalakat felkeresők száma;
- településeknel az ott élők lélekszáma.

Az adatbázis-kezelők persze a **rendezésre** is lehetőséget biztosítanak, az online felületeken általában csak konkrét rendezési módok között választhatunk. Ez általában rendben is van így, hiszen ki is szeretné a **találatokat** (a szűrő által kiválogatott rekordokat) mondjuk az árut beszállító életkora vagy az áru és a csomagolás súlyaránya szerint tanulmányozni? De ezek a lehetőségek is arról tanúskodnak, hogy az adatokat lehet rendezni.

Irányított szűrés

Ma már szinte elképzelhetetlen lenne az életünk az online adatbázisok nélkül, hiszen a minden napjainkban meglehetősen sűrűn fordulunk hozzájuk. A teljesség igénye nélkül lássunk egy elég tág felsorolást! Online adatbázishoz fordulunk, ha

- egy település vagy egy utca helyét keressük a térképen;
- vásárolnánk egy online áruházban;
- szeretnénk megtudni, hogy holnap mikor indul távolsági busz vagy vonat Egerbe;
- szeretnénk mozi- vagy koncertjegyet venni;
- egynémely hivatalos ügyünket szeretnénk elintézni, mondjuk letiltani az elveszett bankkártyákat;
- képet keresünk a neten;
- klipet keresünk kedvenc videómegosztónkon;
- egy új applikációt szeretnénk feltelepíteni a tabletünkre vagy a mobilunkra;
- ebédet, vacsorát, netán pizzát rendelnénk valahonnan;
- szeretnénk megnézni, hogy milyen jegyeink vannak földrajzból.

Az eddig leírtak azt sugallják – és ha belegondolunk, így is van –, hogy ezekben az adatbázisokban tényleg irdatlan mennyiségi adatot tárolnak. Ha ezeket egyszerre a nyakunkba zúdítanák, szinte lehetetlen lenne kiválasztanunk belőlük a számunkra szükséges adatokat. Valami olyasmi lenne, mintha a testvérünk a szülinapja előtt a kezünkbe nyomná a Háború és béke meglehetősen vaskos kötetét azzal a megjegyzéssel, hogy aláhúzott benne egy szót, ami arra utal, hogy mit is szeretne ajándékba.

Amikor egy ilyen adatbázist használunk, nem mindig vagyunk tudatában annak, hogy egy nagy táblázatban keresgélünk. Ennek persze az az oka, hogy az oldalon nem mutatják a táblázatrácsot, hisz az adatok elhelyezkedése már tájékoztat, így az emiatt fölöslegessé vált rácsot elrejtik.

Ebben a kásahegyben szinte esélyünk se lenne rátalálni a minket érdeklő adatokra, ha az oldalak üzemeltetői nem kínálnának fel szűrőket, például a termékcsoportokat a webáruházakban vagy az utazási viszonylatokat a menetrendekben. Ezek persze a tervezőik elképzélései szerint szabályozottak, nem kérhetünk bármilyen szűrést. Néha ez bosszantó, de általában kellő változatosságot biztosítanak, hogy megtalálhassuk a kívánt adatokat. A szűrt adatok mindenkor valamiféle rendezettséggel jelennek meg a képernyőn, ez lehet például ár szerinti a webáruházakban, indulási idő a menetrendekben stb.

Még a szűrés ellenére is előfordulhat, hogy rengeteg adat közül lennénk kénytelenek válogatni, gondoljuk csak el, hogy például egy elektronikai webáruház kínálatában több száz fajta monitor szerepel. Ilyenkor általában lehetőségünk van további segédszűrők alkalmazására. Például ilyen lehet:

- értékhatár;
- márka;
- alkategória (például tejtermékek → tejek, sajtok stb.);
- méret;
- szín;
- ügynökség;
- a keresett zene előadója;
- a keresett kép mérete;
- átszállás nélküli járat a vonatoknál.

Néha arra is van lehetőség, hogy a rendezés szempontját átállítsuk, mondjuk a monitor ára szerint a monitor képátlójának mérete szerintire. Ezek is gyorsíthatják a keresett adatok közül a számunkra megfelelő kiválasztását.

Ezek a lehetőségek többnyire elégsgesek, de néha bosszantó, hogy pont olyan szűrést nem lehet kérni, ami nekünk a legmegfelelőbb lenne. Például a vasúti menetrendben nem lehet csak a délutáni vonatokra keresni. De ennyi kényelmetlenségről biztos kárpótól minket az a kényelem, hogy rengeteg dolgot otthonról intézhetünk. Bizony néhány évtizede még telefonon kellett érdeklődni a vonatok indulásáról, esetleg elzarándokolni a vasútállomásra és ott informálódni, ha nem vettük meg otthonra az adott évi vasúti menetrendet.

Feladatok

1. Keressünk fel két-három elektronikai áruházat, UHD (Ultra High Definition – nagy felbontású) televíziót vásárolnánk maximum 110 cm-es képátlóval! Írjuk fel áruházanként a kívánt készülékek legmagasabb és legalacsonyabb árát! Jegyezzük fel azt is, hogy hol minden segédszűrés, rendezés lehetséges!
2. Keressünk képet a Google képkeresőjével, mégpedig légi felvételt a Margit-szigetről! Állítsuk be a következő segédszűrőket: a kép legyen nagyobb 2 MP-nél és álló formátumú! A találatok közül egyet mentsünk le a gépünkre!
3. Látogassunk el egy online élelmiszer-áruházba! Jegyezzük fel, hogy milyen termékkategóriák vannak, nézzük meg és írjuk fel az egyik termékcsoporthoz alkategóriáit is!

Nem nyelvtanóra lesz, vagy mégis?

Mondatok vizsgálata

Találomra kiválasztottunk néhány mondatot J. K. Rowling Harry Potter és a bölcsek köve című művéből. Vegyük őket szemügyre!

- *Nappal röpködő baglyok?*
- *Ron kezéből kiesett a varázspálca.*
- *Hermione lehorgasztotta a fejét.*
- *Nem tudja eltüntetni, Dumbledore?*
- *Tessék megnézni ezt a kígyót!*
- *Ronnak elkeredett a szeme.*
- *Menj ki a postáért, Harry!*
- *Sötét idők jártak akkoriban, Harry.*
- *Áááááááh!*
- *A betyárját, de szeretnék egy sárkányt!*
- *Szép, napfényes szombat volt.*

Igen, sikerült választani mind az öt mondatfajtából, láthatunk kijelentő, kérdő, felszólító, óhajtó és felkiáltó mondatot is. Nem véletlenül emeltük ki vastagítással a kijelentő mondatokat, hanem azért, mert a kijelentő mondatoknak van egy olyan tulajdonságuk, ami a másik négy mondatfajtának nincs: **igazságtartalmuk** van. Ez lehet **igaz** vagy **hamis**. Talán érdemes a matematikai elnevezésüket is megismerni, nemcsak azért, mert az informatikusok is ezt a nevet használják, hanem azért, mert ez az elnevezés szemléletesebben utal az igazságtartalomra. Ezentúl a kijelentő mondatokat **állításoknak** hívjuk. Tehát az állítások lehetnek igazak vagy hamisak. Az online adatbázisokban pontosan ilyen állításokat használunk a szűrésre, még akkor is, ha magát az állítást ki sem mondjuk. Például:

- Kedden el kell vonatognom Budapestről Pécsre.
- Felvágottat szeretnél venni.
- Egy maximum 150 cm szélességű szőnyeg fér még a szobába.
- Kell egy kép a prezentációmba a mamutfenyőkről.
- Pizzát szeretnél rendelni.

Amennyiben ezek alapján szűrünk, csak azokat a rekordokat kapjuk meg, amelyeknél az állítás igaz. Így működnek az adatbázisok szűrői.

Persze ezek mind elég egyszerű állítások voltak, az élet azonban nem minden ilyen egyszerű. A bonyolultabb esetekhez érezhetően összetettebb állítások tartoznak.

Összetett állítások

Hogyan lehet az egyszerűbbekből összetett állításokat alkotni? Az állításokból némi ügyeskedéssel új állítások készíthetők éppúgy, ahogy a számokból az alapműveletek segítségével más számok állíthatók elő. Persze eszünkbe sem jutna állításokat összeadni, kivonni vagy összeszorozni. A legegyszerűbb összetételekhez elegendő három szó, ezek: a **nem**, a **vagy**, továbbá az **és** szavak. Ezekből épülnek fel a legegyszerűbb logikai műveletek. Hogy az összetett állítások szabályszerűségeit könnyen megértsük, a továbbiakban a „**Kedd van**” és az „**Esik az eső**” példamondatokon tanulmányozzuk ezeket.

2021 november						
Nétfő	Kedd	Szombat	Csütörtök	Péntek	Szombat	Vasárnap
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30					

Tagadás

A számoknál is van egy olyan művelet, amelyhez csak egy szám kell, ez az előjelváltás, így képezzhetünk 19-et a -19-ből, vagy -73-at a 73-ból. Az állításoknál ennek megfelelője a **tagadás** művelete, amihez általában a **nem** szót szoktuk felhasználni. A tagadás pont az ellenkezőjére változtatja az állítás igazságétartalmát.

A *Kedd van* állítás tagadása a *Nem kedd van* állítás. Ha mondjuk ma kedd van, akkor az első állítás igaz, a második hamis. Ellenben, ha ma péntek van, akkor az első állítás lesz hamis, viszont a második igaz.

Vigyázat! A *Kedd van* állításnak nem a tagadása a *Péntek van* állítás. Gondolunk csak bele, hogy például hétfőn mindenkorhamis. Azt is jó tudni, hogy a tagadás nem azonos a hamis szóval, az állítás pedig az igazzal, amint az eddigiekből ez ki is derül. Jegyezzük meg még, hogy a tagadáshoz nem feltétlenül kell a nem szót használni, például a következő mondatpár egymás tagadása: *Ez a sakkbábu fehér. Ez a sakkbábu fekete.*

Műveletek több állítással

Szinte kínálja magát a lehetőség, hogy az egyszerű állításokat kapcsoljuk össze a fentebb már említett kötőszavakkal: *Kedd van*, és *esik az eső*. Esetleg: *Kedd van*, vagy *esik az eső*. Az eddigi tapasztalataink meg is adják azokat a szabályokat, amelyek az összetétel igaz vagy hamis értékét a két eredeti állítás értéke alapján meghatározzák:

Ha két állítást az és szóval kapcsolunk össze, akkor az összetett állítás csak abban az esetben lesz igaz, ha külön-külön mindenkorhamis; minden más esetben hamis lesz az összetétel igazságétartalma.

Nézzük csak a példákat!

	Kedd van.	Esik az eső.	Kedd van, és esik az eső.
Eset	kedden, esőben	igaz	igaz
	kedden, napsütésben	igaz	hamis
	pénteken, esőben	hamis	igaz
	pénteken, napsütésben	hamis	hamis

Hasonlóan járhatunk el a másik, a *vagy* kötőszóval.

Ha két állítást a *vagy* szóval kapcsolunk össze, akkor az összetett állítás csak abban az esetben lesz hamis, ha külön-külön minden két állítás hamis; minden más esetben igaz lesz az összetétel igazságtartalma.

Lássuk a példákat!

	Kedd van.	Esik az eső.	Kedd van, vagy esik az eső.
Eset	kedden, esőben	igaz	igaz
	kedden, napsütésben	igaz	igaz
	pénteken, esőben	hamis	igaz
	pénteken, napsütésben	hamis	hamis

Ezzel a látszólagos kitérővel fontos célunk volt. Az összetettebb szűréseknél e szavakat használjuk a kapcsolat megalkotásakor, azonban a szűrőfeltétel megfogalmazása gyakran félrevezető lehet. Annak érdekében, hogy a későbbiekben ez ne okozzon gondot, nézzünk meg erre is egy tanulságos példát!

Képzeljük el, hogy van egy adattáblánk egy Győrben rendezendő tanári konferenciáról, ahol a tanárok gyakorlati foglalkozásokon vehetnek részt a modern fejlesztési módszerek bemutatóin, utána pedig szekcióüléseken tárgyalják meg a látottakat. Az adattábla az alábbi mezőket tartalmazza a résztvevőkről:

vezetéknév, keresztnév, város, iskola, iskola címe, tanári szak, lakcím

A következő szűrésekre lenne szükségük a szervezőknek:

- 1) Keresik a matematika és az informatika szakos pedagógusokat.
Szűrőfeltétel a szak mezőre: *matematika vagy informatika*
- 2) Szeretnék tudni a vidéki résztvevők számát.
Szűrőfeltétel a város mezőre: *nem Budapest*.
- 3) A Történelemtanárok Egyesülete kérdezi, hogy a fővárosi iskolákból hány történelem szakos résztvevője van a konferenciának.
Szűrőfeltétel • a város mezőre: *Budapest és*
• a szak mezőre: *történelem*.
- 4) Az érkezés éjjelén találtak a szálloda előtt egy bőröndöt, amin a névkártyát az eső eláztatta. Az első kettő és a hatodik betű olvasható. A név lehet Kovács és Kocsis is, kié lehet a bőrönd?
Szűrőfeltétel a vezetéknév mezőre: *Kovács vagy Kocsis*.
- 5) Holnap Abigél és Alex névnap lesz, a szervezők a reggelinél szeretnék felköszönten a névnapos kollegákat.
Szűrőfeltétel a keresztnév mezőre: *Abigél vagy Alex*.

Talán már ennyiből is látszik, hogy nem szabad automatikusan alkalmazni a feltételekre adott kívánságokban található és/vagy szavakat, és néha jól jön a tagadás is.

Feladatok

1. Mi a hiba a következő okfejtéssel?

A Hozzál *pizzát!* mondat felszólító, és mégis lehet igazságtartalma. Ugyanis, ha hozol pizzát, akkor igaz lesz, ha nem, akkor pedig hamis.

2. Gondoljuk végig és beszéljük meg, hogy mi történik akkor, ha a tagadást ismét tagadjuk: nem igaz az, hogy nem kedd van.

3. Készítsük el az előzőek mintájára a pontos szűrőfeltételeket az alábbi kívánságokhoz:

- Az egyik résztvevő meghallott egy nagyon érdekes okfejtést egy másik résztvevőtől, akinek a névkártyáján az Antal nevet láta, csak azt nem tudja, hogy ez vezeték- vagy keresztnév. Ki lehetett az illető?
- A konferencia utolsó napján Bertold és Marietta névnap lesz. Kiket kell üdvözölni ez alkalomból?
- Az egyik résztvevő, Deli Anna összebarátkozott egy másik résztvevővel, akinek hamarabb haza kellett utaznia, és tartani szeretné vele a kapcsolatot, de csak annyit tud róla, hogy Budapesten tanít történelmet, a keresztneve pedig Judit.

Vissza a netre!

A Wikipédia

A Wikipédia egy olyan enciklopédia, amelyet az internet felhasználói közösen alkotnak. Ha valaki új dolgról szeretne írni benne, módosítaná vagy kijavítaná mások munkáját, estleg hozzáfűzne valamit, akkor bátran nekiállhat. Még csak fiókot sem kell készítenie, hozzá is foghat a szerkesztéshez. Ennek kapcsán a jogosultságokat vesszük górcső alá. Természetesen a háttérben itt is egy adatbázis áll, amely a Wikipédia oldalain lévő tartalmakat és azok változásait tárolja.

Ha bárki bármibe belenyúlhatna, már réges-rég káoszba fulladt volna az egész enciklopédia. A Wikipédiának vannak adminisztrátorai, akiknek joguk van törlni, a módosított tartalmat vissza- vagy helyreállíthatják, egyes szerkesztőket hosszabb-rövidebb időre blokkolhatnak, illetve bizonyos lapokra különleges lapvédelmet állíthatnak be. A szerkesztők a forráshivatkozások meglétét is ellenőrzik, ha hiányoznak, akkor elkérik a szerkesztőtől. (Ezzel a munkával az információk hitelességét kívánják biztosítani.)

Ezek a speciális jogosultságok teszik lehetővé, hogy ez a tudástar folyamatosan fejlődhessen, bővülhessen, hiszen bárki hozzáadhat információkat az eddigiekhez, javíthat rajtuk, vagy frissítheti az időközben elavult, megváltozott adatokat. Az adminisztrátorok folyamatos felügyelete garantálja, hogy valaki tévedéséből vagy szándékos károkozási próbalkozásából ne lehessen helyreállíthatatlan probléma.

A Kréta

Talán nincs is olyan magyar középiskolás, aki ne hallott volna a Kréta rendszerről, hiszen a legtöbbjüknek ez az elektronikus ellenőrzője. Bár a jegyek nyilvántartásán kívül még számos más szolgáltatása is van, de nekünk most ezt is elég lesz átgondolni, hogy jobban megérthessük a jogosultságok rendszerét. Ennek itt is az a feladata, hogy megakadályozza az illetéktelen módosításokat és azt, hogy érzékeny információk szivárogjanak ki és jussanak olyanok kezébe, akikre az nem tartozik.

Egy tanár jogosult arra, hogy a tanulóinak a saját tantárgyából jegyeket írjon be, de a többi tantárgy érdemjegyeit ugyan megnézheti – hiszen a tanárokat köti a titoktartási kötelezettség –, de átjavítani, törlni nem tudja azokat. Az osztályfőnöknek és az iskolavezetésnek a tanárokhöz képest vannak még további többletjogosultságaik, de azok főként a hiányzásokkal, ellenőrzéssel kapcsolatosak.

A tanuló csak megtekintheti a saját jegyeit, a többiekét nem, és a sajátját sem módosíthatja, törlheti. Ez így is van jól, hiszen sokakban feltámadt már a kisördög, hogy törölje vagy kozmetikázza a kapott, nem túl jó jegyet. A rövid távon jónak tűnő csalás ideiglenesen mentesít a vélelmezett retorziótól, az esetleges szülői büntetéstől, de hosszabb távon sokkal komolyabb következményei lehetnek.

A tanulók szülei is csak a saját csemetéjük osztályzataiba nyerhetnek betekintést.

Közösségi média

A webdíjaink ugyan elég jól el tudják takarni, de a közösségi média bármelyik formája mögött egy meglehetősen bonyolult adatbázis rejtozik. Ezekben a csatornákon másokkal kommunikálunk, például posztolunk, kommentelünk, tehát közzé tesszük, megosztjuk a véleményünket. Az emberek többségére nem jól reagálnak az övéktől eltérő véleményekre. Az adatbázis és a felhasználók védelme indokolja, hogy többféle biztonsági beállítás védjen a zaklatástól, átveréstől. Azt azért jó tudni, hogy ezek is olyanok, mint a biztonsági őr az autóban, csak akkor védenek, ha használjuk is őket.

Érdemes egyszer rászánni egy kis időt, hogy megnézzük, milyen lehetőségeink vannak. Aki úgy véli, hogy ezeket csak a teljesen amatőrök miatt készítik, az maga is az. Ha végignézzük a biztonsági lehetőségeinket, talán feltámad bennünk némi egészséges bizalmatlanság. Például azon túl, hogy beállítjuk, kik láthatják a posztjainkat, a jövőben az is eszünkbe fog jutni, hogy akkor se adjuk meg bizalmas adatainkat, mondjuk jelszavunkat, ha azt kéri valaki.

Ha az adott médium engedi, kukkanunk bele a tevékenységnaplóba! Az adatbázis még az évekkel ezelőtti posztjainkat, hozzájárulásainkat is tárolja. A felület mögött meg-

húzódó adatbázis méretét sejteti, hogy minden régi dolgot tárol, és mindezt több millió felhasználónál. Bizony ez is az oka annak, hogy néha dühítően lassúnak érezzük az adott médium működését. Nekünk nem érdemes beállunk az ezen a lassúságon, akadozáson dühöngők táborába, hiszen már ismerjük és értjük az okát.

Az fejezetben megtárgyal jogosultságok csak akkor működnek jól, ha mindenki a saját jogosultsági szintjét biztosító felhasználónével és jelszóval jelentkezik be az adatbázisba.

Feladatok

- Indítsuk el a böngészőnket, a címsorába gépeljük be a <https://hu.wikipedia.org> címet!

Ez a Wikipédia magyar kezdőlapjára visz. A bal oldalon lévő kínálati listából koppintunk a *Lap találomra* linkre!

Lapozzuk végig az oldal felső részén látható szócikk, olvasás, szerkesztés, *laptörténet*, *vitatap* füleket! Ezekből látható az enciklopédia szerkesztésének sokrétűsége. Zárjuk be a megnyílt lapot minden változtatás nélkül!

- Keressük fel Magyarország olimpiai bajnokainak listáját és a kémiai elemek listáját tartalmazó Wikipédia-oldalakat!

- Van-e lehetőség az oldalon lévő tábakkban szűrésre vagy rendezésre?
- Vajon miért?
- Ezek közül melyik az az oldal, amely – reményeink szerint – a közeljövőben időről időre frissítésre szorul?

- Beszéljük meg a tanár irányításával közösen, hogy mi mindenre érdemes ügyelni, ha a közösségi médiát vagy csak úgy általában az internetet használjuk!

Javasolt szempontok:

- Mit ne tegyünk soha a világhálón?
- Milyen oldalakra ne látogassunk el soha?
- Milyen tartalomra ne kattintsunk rá soha?
- Mit jelent az, hogy az interneten mindennek nyoma marad? Ez inkább jó vagy rossz?
- Mire jó az inkognitóablak vagy más néven privát ablak?
- Milyen adatainkat ne osszuk meg másokkal, főleg ismeretlenekkel?
- Mennyire kell fenntartással olvasni az információkat a neten? Minden igaz? minden átvérés?
- Hogyan reagálunk mások megosztására vagy a saját megosztásaink kommentjeire?
- Mennyire illik ügyelni mondandónk érhetőségére, a nyelvhelyességre és a helyesírásra?
- A csupa nagybetűs írás figyelemfelkeltő vagy hibás?

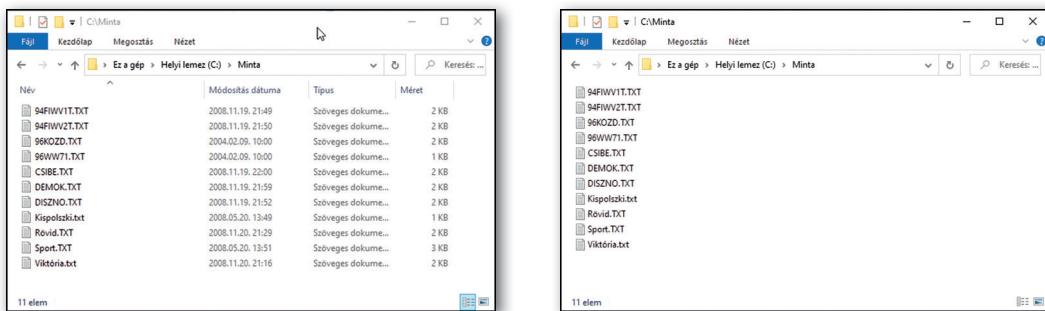
Adatbázis-kezelési fogalmak

Az adattáblák rendezését és szűrését az előző leckékben részletesen kitárgyaltuk. Sokan talán nem is gondolták, hogy az adatbázisokkal ennyi helyen összetalálkozunk. Ez persze csak a jéghegy csúcsa, az adatbázis-kezeléssel a következő tanévben ismerkedünk majd meg tüzetesebben. Már csak néhány fogalom, metódus jelentésével kell megbarátkoznunk, hogy jövőre ismerősként tekinthessünk rájuk. Jobb ezeket mihamarabb megismerni, könnyen megérhetőek, így most nem vesznek el a rengeteg, de fontos apróság között.

Nem mindig kell az összes mező

Képzeljük el, hogy egy iskola tanulóinak adattáblájából szeretnénk a 10. g osztálynévsorát megkapni. Ha csak az adott osztály tanulót látjuk, akkor szükségtelen, de a szűrés velejárója, hogy minden sorban a tanuló nevén kívül látszik a 10. g osztályjelzés is. Pedig elég lenne csak a tanulók neve.

Ezt remekül be tudjuk mutatni a Fájlkezelő két különböző nézete, a Részletek és a Lista összevetésével. Ha egy jól ismert fájt keresünk, elég a neve is, de ha más információ alapján keressük, akkor nem árt látni minden adatot.

The image shows two side-by-side screenshots of Windows File Explorer. Both windows have the path 'C:\Minta' in the address bar and show a folder named 'Minta'. The left window is set to 'Részletek' (Details) view, which displays a table with columns: Név (Name), Módosítás dátuma (Last modified date), Típus (Type), and Méret (Size). It lists 11 files, all of which are text files (TXT). The right window is set to 'Lista' (List) view, which shows the same 11 files as simple items in a list.

Név	Módosítás dátuma	Típus	Méret
94FWV1T.TXT	2008.11.10. 21:49	Szöveges dokumentum	2 KB
94FWV2T.TXT	2008.11.10. 21:50	Szöveges dokumentum	2 KB
96K0ZD.TXT	2004.02.09. 10:00	Szöveges dokumentum	2 KB
96WWT1.TXT	2004.02.09. 10:00	Szöveges dokumentum	1 KB
CSIBE.TXT	2008.11.10. 22:00	Szöveges dokumentum	2 KB
DEMOK.TXT	2008.11.10. 21:59	Szöveges dokumentum	2 KB
DISZNO.TXT	2008.11.10. 21:52	Szöveges dokumentum	2 KB
Kispolszki.txt	2008.05.20. 13:49	Szöveges dokumentum	1 KB
Rovid.TXT	2008.11.20. 21:29	Szöveges dokumentum	2 KB
Sport.TXT	2008.05.20. 13:51	Szöveges dokumentum	3 KB
Viktoria.txt	2008.11.20. 21:16	Szöveges dokumentum	2 KB

Lekérdezés

Mint már említettük, a nagyobb adatbázisok nemcsak egy, hanem több, egymással összefüggő táblát is tartalmazhatnak. Amikor egy adatbázisból szeretnénk információkhoz jutni, nem biztos, hogy minden adat ugyanabban a táblában van, illetve a táblának, tábláknak nem minden adatára van szükségünk. Ilyenkor összeállíthatunk egy új objektumot, amely kinézetre olyan, mint egy adattábla, de csak az általunk kért mezőket jeleníti meg. Ez a **lekérdezés**. Ezeknél is van lehetőség rendezésre, illetve szűrésre, sőt ezekbe olyan mezőket is bevonhatunk a táblákból, amelyek a végeredményben nem látszanak majd.

Négy fontos dolgot jó még tudni:

- Egyrészt a nagy adatbázisoknál általában lekérdezéseket látunk, azokban szűrünk, rendezünk.
- Másrészt nem árt megjegyezni, hogy lekérdezés többfélé is van, ez, amiről eddig beszélünk, a **választó lekérdezés**, de van még frissítő, törlő, hozzáfűző, kereszttáblás és több más lekérdezésfajta is.
- Harmadrészt a lekérdezéseket megtoldhatjuk számított mezőkkel, amelyek a többi mező adatából képezhetők (például vezeték- és keresztnév ből teljes név, vagy az ár és a kedvezmény százaléka alapján a kedvezmény értéke, esetleg az egységár és

a vásárolt mennyiségek alapján a vételár, és még sorolhatnánk hosszasan). Ezzel főleg tárolóhelyet és fájlméretet spórolhatunk, mert nem tároljuk az adatokat, amelyek a többi adatból egyszerűen kiszámíthatók, ráadásul az ilyen mezők maguk is automatikusan megváltoznak, ha módosul a számolásban érintett valamelyik adat.

- Negyedrész a lekérdezések képesek bizonyos adatokat összegezni, átlagolni, adott tulajdonságúkat megszámolni, egy adott mezőben előforduló legkisebb vagy legnagyobb értéket megadni. Az ilyen értékeket kiszámoló lekérdezéseket **aggregáló lekérdezéseknek** nevezzük.

Jelentés

Igen hasonló a lekérdezésekhez a **jelentés**, amely azzal a többlettel rendelkezik, hogy

- képes a kért adatokat dekoratívan, lapakra bontva, tehát nyomtatásra készen a rendelkezésünkre bocsátani;
- a lekérdezésszerűen összeválogatott adatsorokat képes csoportosítani (akár több szempont szerint is);
- az egyes csoportokban az aggregáló lekérdezésekhez hasonlóan képes összesítéseket (darabszám, összesítés, szélsőértékek) elvégezni.

Magát a jelentést kiegészíthetjük egyéb dolgokkal, például feliratokkal, képekkel is. A nyomtatásra mondunk néhány példát az online világból, hiszen az ottani adatbázisok is képesek jelentéseket készíteni. Ezek némelyikével már találkozhattunk korábban.

- Ma már otthonról vagy mobiltelefon segítségével bárhonnan lehet vonatjegyet várolni, és tiz éve még kinyomtattuk, de ma már egyszerűen csak letöltjük a telefonunkra, megspórolva ezzel a sorban állást a pénztárnál és meggyőződve a vonat lekésését a hosszú sor miatt. Ez az úgynevezett e-vonatjegy vagy e-Ticket.
- Az áruházakban nyomtatott számla is jelentés, és ha az áruház rendszere praktikus, akkor a pénztárgép le is vonatja a raktárkészletből az általunk megvásárolt árukat, ráadásul a hamarosan elfogyó termékekéről üzenetet küld a rendszer az üzletvezetőnek, hogy ne adódjon elő készlethiány.
- A Kréta is az adatbázisból készít jelentést, a félévi értesítő ennek a nyomtatott formája.
- Amikor repülővel utazunk valahová, a reptéren beszállókártyával kell jelentkeznünk, ez nagyjából olyasmi, mint a vonaton a helyjegy, ez igazolja, hogy megvettük a repülőjegyet az adott járatra.

Feladatok

1. Az *Alapfogalmak* című lecke melyik zárófeladatához (lásd 92. oldal) használnánk aggregáló lekérdezést?
2. A *Nem nyelvtanóra lesz, vagy mégis?* című lecke konferenciás mintapéldái közül (lásd 98. oldal) melyikhez használnánk aggregáló lekérdezést?
3. Gyűjtsük össze, hogy milyen kiszámított mezők lehetnek egy áruházi számlán!
4. Nézzük meg az interneten keresett képpel, hogy miként néz ki egy e-vonatjegy, és milyen információkat tartalmaz!
5. Az eddig felsoroltakon kívül minden más jelentésekkel találkoztunk már? Ismertessük ezeket (mozi-, színház- vagy koncertjegy, esetleg online számla valamelyik szolgáltatótól, például mobiltelefonostó l, stb.)!

Mielőtt elkezdenénk...

„Ha egy fészekben van 10 kakukktojás, és egy fürjtojás, akkor melyik a kakukktojás?”

Ez a fejezet egy kakukktojás a könyvben. Az itt leírtak nem önálló tanulási egységei a tananyagnak, hanem ide akkor kell lapozni, ha más témakörhöz kapcsolódóan felmerül egy kérdés az eszközhasználatra vonatkozóan. Ezt a fejezetet először címek szintjén érdemes gyorsan áttekinteni, hogy tudjuk, mik azok a területek, amikről szükség esetén itt olvashatunk. Ha feladataink elvégzése közben felmerül egy kérdés, amiről itt van leírás, akkor az adott részt tanulmányozzuk, és használjuk fel.

Az egyes téma után ebben a fejezetben is található *Feladatok*, kérdések rész. Ha a téma felkeltette az érdeklődésünket, akkor az itt leírtaknak érdemes lehet máshol is utánanézni. Ezek nem kötelező részei a tananyagnak, ebben a könyvben a kérdésekre adandó válaszok nem olvashatók, de sok érdekességre lehetsünk, míg megtaláljuk azokat.

Egy kis történelem

Az informatikai eszközök története különböző szempontok szerint egészen eltérő időszakokat eredményez. Ha úgy nézünk ezekre az eszközökre, hogy mikroprocesszorokkal működnek, akkor történetük ott kezdődött, amikor megalkották az első mikroprocesszorokat. Így csak néhány évtizeddel ezelőtről beszélhetünk az informatikai eszközök történelme kapcsán. De ha azt tekintjük kiindulásnak, hogy az ember már nagyon régen törekedett olyan szerkezetek megalkotására, amelyek a távollétében az általa megadott folyamatokat elvégzik, akkor egészen az ősemberek csapdakészítéséig visszamehetünk az időben. Képzeljük el azokat az ősembereket, akik gödröt ástak, és ágakkal, gallyakkal fedték el, hogy az arra járó vadat elejtessék. Egy tökéletesen időzített automatát alkottak. Pontosan akkor működött, amikor a vad arra járt.

Soha nem ejtette el az állatot korábban vagy később. Pont akkor, amikor arra járt. És ezt tette az ember távollétében. Ha innen közelítjük meg az automaták, az informatikai eszközök történetét, akkor százezer éveken mérhetjük azt.

Ha kevésbé szélsőségesen szeretnénk megközelíteni, akkor az informatikai eszközök történetét a számolás automatizálásának a történetével indíthatjuk. Az ókor különböző civilizációiban jelent meg az abakusz mint a számolást könnyítő eszköz.

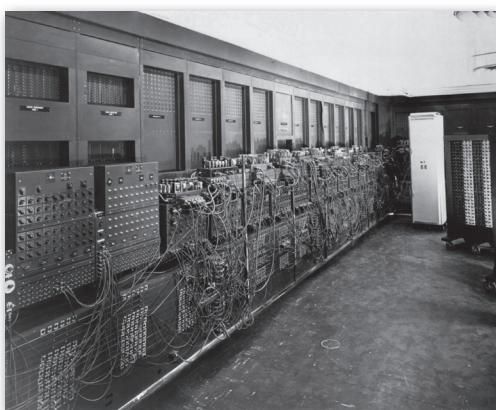

► Ősi abakusz

Mondhatjuk, hogy ezek voltak az első digitális számítóeszközök. Így néhány ezer évre nyúlik vissza az informatika története.

Megközelíthetjük onnan is, hogy a középkor végének és az újkor elejének számos neves tudosa mechanikus számológépet készített. Az 1600-as években Wilhelm Schickard, Blaise Pascal és Gottfried Wilhelm Leibniz is készített, tökéletesített ilyen eszközt. Így már csak néhány száz évre szűkítettük az informatika történetét.

A műszaki fejlődés a háborúk idején mindig lökésszerűen megugrik. Ez történt a II. világháborúban is. A különböző harci eszközök fejlesztése és használata nagy mennyiségű számítás elvégzését igényelte. Például egy új löveg elkészítése után szükség volt arra, hogy a lövegkezelő rendelkezzen egy olyan táblázattal, amiből kiolvashatja, hogy a löveg milyen állásában mekkora távolságra lehet vele löni. Amikor rendre készültek az újabb és újabb lövegek, megnövekedett az igény a számítási kapacitások iránt, hogy a szükséges táblázatokat minél hamarabb és pontosabban elkészíthessék. Erre és hasonló problémákra építették az Egyesült Államokban az első tisztán elektronikus, általános célú digitális számítógépet,

► ENIAC az első általános célú elektronikus digitális számítógép

az ENIAC-ot az 1940-es években. Ezzel értünk el az informatika történetének szűkítésében oda, ahonnan már mondhatni egyenes ágon leszármaztathatók a mai informatikai eszközök, a laptopunk, a telefonunk, a fitnesskarperecünk, az intelligens mosogatóink, az okostevénk. Ezek az eszközök működésük, felépítésük alapján nagyon sok mindenben megegyeznek az ENIAC működésével, felépítésével. Persze tudjuk, hogy az ENIAC teremnyi méretű berendezés volt, ezzel szemben egy okosóra három-négy nagyságrenddel gyorsabban végzi a számítási műveleteket, de mégis az alapelvek szintjén rengeteg az azonosság.

Feladatok, kérdések

1. Mi motiválhatta Blaise Pascalt a mechanikus számológépe megépítésében? Érdemes több független forrást is keresni, hogy lehetőség szerint hiteles információkhoz jussunk.
2. Gyűjtsünk adatokat az ENIAC számítógépről! Mekkora volt az alapterülete? Mekkora volt a tömege? Mekkora volt az áramfogyasztása? Hány összeadási műveletet tudott másodpercenként elvégezni? Mai értékre átszámítva mennyibe került az előállítása?
3. Hasonlítsuk össze egy mai számítógép processzorában található tranzisztorok számát az ENIAC gépben található elektroncsövek számával!

A modern digitális eszközök működése

Nézzük azokat az alapelveket, amikben egységesnek tekinthetjük a mai informatikai eszközöket. Ehhez vissza kell nyúlnunk, az 1940-es évek közepéig, amikor az Amerikai Egyesült Államokban egy tudóscsoport azon dolgozott, hogy létrehozzon egy teljesen elektronikus, programozható számítógépet, az ENIAC-ot. A készülék korszakalkotó volt, de a tudósok, akik dolgoztak rajta, menet közben már látták, hogy mit és hogyan kellene módosítani, hogy egy még hatékonyabb és univerzális gépet hozhassanak létre. Az ENIAC tapasztalatai alapján a Pennsylvaniai Egyetemen a kutatócsoport megállapításait a magyar származású Neumann János – aki a következő elektronikus számítógép (EDVAC) megépítését végző projekt tanácsadója volt – vetette papírra. Ezért mi, magyarok szeretjük ezeket az elveket Neumann-elveknek nevezni, de fontos tudnunk, hogy ez egy csapat matematikus és mérnök közös munkája volt.

A teljesség igénye nélkül vegyük sorra ezeket az elveket:

- **A számítógép legyen teljesen elektronikus működésű!** Az ENIAC és az azt követő években a többi számítógép is elsősorban elektroncsövekből épült fel. Az így elkészített berendezések számolási sebessége akár az ezerszerese is volt a korábbi mechanikus alkatrészeket is tartalmazó gépekének. Így a sebesség szempontjából is egyértelmű volt, hogy ez a jövő. Ha megnézzük a mai digitális eszközök számítási sebességét, akkor azt látjuk, hogy ezt a sebességet sokmilliószorosan túlléptük azóta.
- **Az eszköz használja a kettes számrendszer a műveletvégzéseiben!** E mögött egy nagyon praktikus mérnöki gondolat húzódik meg. A kettes számrendszerben csak kétféle számjegy létezik (0 és 1), ami elektronikai eszközökkel könnyebben kezelhető állapotot jelent, mintha tíz értéket kellene minden helyi értéken megkülönböztetni, ahogy az a tízes számrendszerben szükséges. Mérnökileg egy alacsony és egy magas feszültségszint kezelése nagyobb toleranciát, hibatűrést, könnyebben megépíthető áramköröket jelent. A kettes és tízes számrendszer közötti átváltás egész számok esetében problémamentes, törtek esetében a véges darabszámú helyi értékek miatt adódnak átváltási, kerekítési problémák, amelyekre programozáskor figyelemmel kell lennünk. A kettes számrendszer használata az elektronikai összetevőkkel egyszerűbb áramköröket eredményez, mintha ugyanezt tízes számrendszerrel kellene megtenni, így ez az elv mind a mai napig meghatározó az informatikai eszközeinkben.
- **A gépnek legyen belső memoriája, amely az adatok és a programutasítások tárolását egyaránt elvégzi!** Ennek egyik következménye az, hogy a programutasításokat adat-

► Elektroncső

ként kezelve, azok módosíthatók, tehát a program képes akár önmagát is megváltoztatni. Az első számítógépek esetén néhány tíz, néhány száz adat tárolását oldották meg. Napjainkban több milliárd adatot tárolhatunk egy számítógép memóriájában.

- **A gép legyen univerzális, azaz ne egy speciális feladatra készüljön, hanem a programok segítségével különböző feladatokat legyen képes ellátni!** A mai informatikai eszközökben ezt a tulajdonságot teljesen természetesnek tekintjük például akkor, amikor a telefonunkra letöltünk egy új programot, amely olyan feladatokat lát el, amikre korábban a telefonunk nem volt képes.
- **A számítógép legyen soros végrehajtású, azaz a program utasításai egymás után, időben sorban történjenek!** A soros végrehajtás teljesen praktikus okokból került az alapelvek közé. Ennek megvalósítása egyszerűbb volt, mint a párhuzamos programvezérlés, ez csökkentette az egyébként sem egyszerű berendezés bonyolultságát. Ez az elv az, ami a mai eszközöknél már sokszor nem teljesül. Egy mai korszerű számítógép többmagos processzorral és egy komoly videokártyával rendelkezik, így ezek az elvégzendő műveleteket egyszerre, párhuzamosan hajtják végre, és nem kapcsolják ki magukat addig, amíg a másik eszköz végzi a számításokat.

Feladatok, kérdések

1. Nézzünk utána, milyen iskolákat végzett Neumann János, mely tudományterületeken ért el jelentős eredményeket!
2. Keressünk adatokat arról, hogy egy mai mobiltelefon és egy tíz évvel ezelőtti laptop számítási teljesítménye hogyan viszonyul egymáshoz!

A digitális eszközök főbb egységei

Sokféle digitális eszközzel vesszük magunkat körbe. Ezek jelentősen különbözőnek tűnnek, de ha megnézzük a belső felépítésüket, a funkcionális összetevőiket, akkor láthatjuk, hogy jobban hasonlítanak egymásra, mint elsőre gondolnánk.

Milyen részekből is áll egy asztali számítógép, egy laptop, egy okostévé, egy mobiltelefon, egy tablet, egy intelligens távirányító, egy e-book-olvasó, egy okosóra, egy fitnesszkarkötő?

Perifériák

Az elsők, amelyekkel a használat közben találkozunk, a **be- és kimeneti perifériák**. Ezek azok a részek, amelyeken keresztül mi információt tudunk adni az eszköznek, és amelyeken keresztül az eszköz tud válaszolni.

Szinte minden digitális eszköznek van egy **kijelzője, képernyője**. Ez általában egy színes, grafikus megjelenítő. Itt egyik értékként a képátló hosszát szokták megadni, jellemzően inchben (inch: hüvelyk, 1 hüvelyk = 2,54 cm). Ez mobiltelefonnál lehet például 6" (~15,2 cm), egy asztali monitornál 24" (~61 cm), egy tévénél 55" (~140 cm). Másik jellemző érték a **felbontás**, azaz, hogy vízszintesen, függőlegesen hány képpontot tud megjeleníteni egymás mellett a kijelző. Egy monitor esetében lehet például 1920 × 1080 (Full HD), ami azt jelenti, hogy vízszintesen 1920 képpontot, függőlegesen 1080 képpontot tud megjeleníteni. Ez összesen $1920 \cdot 1080 = 2073600$ képpont a kijelzőn. Egy 4K-s tévé esetén ehhez képest mind vízszintesen, mind függőlegesen dupla annyi képpont van egy sorban, illetve oszlopban. Tehát 3840×2160 a felbontás, ami több mint 8 millió képpontot jelent a képernyőn. A legtöbb kijelző színes, a *Pixelgrafika* című fejezetben tárgyalt RGB színkódolást használ. Van néhány eszköz, amelynek a kijelzője fekete-fehér, vagy csak a szürke néhány árnyalatát tudja megjeleníteni.

► Hagyományos könyvek és e-book-olvasó

► Laptop

Ennek oka lehet, hogy sokkal olcsóbb egy egyszínű kijelző, és sok esetben elegendő is. Másik ok a technológia lehet. Az e-book-olvasók az e-papír technológiája miatt csak szürkeárnyalatos megjelenítésre képesek.

Több olyan informatikai eszköz van, amely kijelző helyett vagy mellett képes **hang** segítségével is információt adni nekünk. Itt a legegyszerűbb a **sípoló, csipogó, bippegó** hang, ami például a be- vagy kikapcsolást, egy érték elérését jelezheti,

► Okostévé

filmeknél a hangzás térbelisége, a mély hangok kiemelése (például egy akciójelenetben) még fontosabbá válhat. Ekkor már két hangszóró nem is elegendő. Ilyenkor a hangszórók körülvehetnek minket, és teljessé tehetik a *térbeli hangzást*. Egy profi rendszerben akár 7-8 *hangcsatorna* is elkölnölhet.

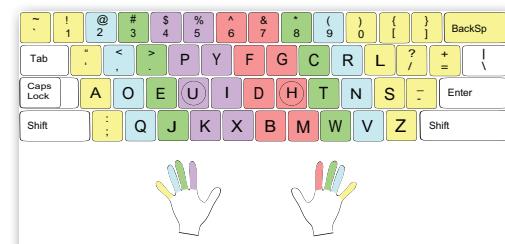
Az utóbbi időben egyre több eszközben jelenik meg a *rezgőmotor*, amivel a zsebünkben lévő telefon, a csuklónkon lévő okosóra vagy fitneszkarkötő ad diszkrét jelzéseket.

Láthattuk, hogy az érzékszerveink közül a látás, a hallás, a bőrérzékelés használata már minden napnak számít az informatikában a **kimeneti perifériáknál**, azaz azoknál az összefűknél, amelyeknek a feladata az, hogy információt közöljenek velünk.

A kimeneti perifériák után vegyük sorra, hogy milyen módon tudunk mi információt adni egy digitális eszköznek. Egy számítógép esetén elsőként a *billentyűzet* juthat az eszünkbe. Ennek segítségével szövegeket tudunk beírni, utasításokat tudunk adni, vezérelni tudjuk a programok működését, irányítani tudjuk kedvenc karakterünket egy játékból. A billentyűzet használatakor fontos, hogy milyen nyelvhez készült a klaviatúra, mert ha magyarhoz szoktunk, akkor egy angol vagy francia billentyűzeten a speciális írásjelek megtalálása jelentős időbe kerülhet. Ha egy angol billentyűzet elő ültetnek minket, akkor a magyar ékezes karakterekkel leszünk bajban. Találkoztattunk már azzal a helyzettel, hogy egy billentyűzeten egyes gombokat lenyomva nem az jelent meg a kijelzőn, mint ami a gombon volt. Ennek oka, hogy a számítógépes program határozza meg azt, melyik billentyű milyen karaktert is jelentsen. A *billentyűzet nyelve* az operációs rendszer beállításai között módosítható. Ezért amíg nem tudunk vakon gépelni, akkor dolgozhatunk jól egy billentyűzettel, ha a rajta lévő feliratok és az operációs rendszer billentyűzetre vonatkozó beállításai megegyeznek.

Ahogy a *Szövegszerkesztés* című fejezetben is olvashattuk 9. évfolyamon, a billentyűzetszabályzás még a mechanikus írógépeken kialakított elrendezést követi. Az írógépeken úgy tették egymás mellé a billentyűket, hogy a szövegben gyakran egymás mellé kerülő betűk

vagy egyszerű figyelmeztetést adhat. Ennél összetettebb hangokkal is rendszeresen találkozunk, amikor zenét játszunk le, vagy például a digitális assziszentsünk tájékoztat az aktuális időjárásról, vagy futás közben az okostelefonunk egyik programja elmondja, hogy milyen sebességgel tettük meg az utolsó kilométert. A hangok esetén van, amikor elegendő, hogy hallunk egy információt, de zene esetén már szeretjük a sztereó hangzást, azaz azt, hogy a jobb és a bal oldalon akár eltérő lehet a hang. Ekkor már nem elegendő egy *hangszóró*, legalább kettőre van szükség. A számítógépes játékoknál,

► Dvorak-billentyűkiosztás

távol legyenek, mert az írást végző mechanikus karok így akadhattak legkevésbé össze. Egy számítógép billentyűzete vagy egy okostelefon képernyőjén megjelenő virtuális billentyűzet esetén ez az elrendezés így már nem indokolt. Sok kutatás foglalkozott azzal, hogy milyen elrendezés mellett lehetne sokkal gyorsabban gépelni. Az ezek alapján létrehozott billentyűzetek kísérleti jelleggel megjelentek, de elterjedni nem tudtak. Ennek elsődleges oka a megszokás, az attól való eltérés nehézsége.

Egy számítógép esetén a grafikus felhasználói felület kezelésének másik fontos eszköze az **egér**. Ha pontosabban és általánosabban akarunk fogalmazni, akkor a **mutatóvezérlő**, mivel ez lehet akár egér, érintőpárna, trackball (hanyattegér), pöcökegér.

Melyiket hol használjuk, mik az előnyei?

Egér: a legelterjedtebb mutatóvezérlő eszköz. Már biztosan találkoztunk több fajtával is, amiken eltérő számú gomb volt. A régebbieknek az alján golyó volt, az újabbakon optikai érzékelő figyeli a mozgást.

Érintőpárna (touchpad): a laptopokon láthatjuk a billentyűzet alatti területen. Ha a laptopot hordozható gépként használjuk, akkor ez a mutatóvezérlő mindenkor ott van velemink, nem igényel külön helyet a gép mellett.

Pöcökegér: ez egy kis méretű botkormány a billentyűzetbe elhelyezve. Aki sokat gépel, és néha van csak szüksége a grafikus kurzor mozgatására, az a keze felemelése nélkül irányíthat ezzel a kis eszközzel. Kell egy kis idő, hogy megszokjuk, de utána gépelés közben mindenkor kézre esik. Programozók közül sokan kedvelik.

Trackball: szokták hanyattegérnek is nevezni, mert a régi egerek alján lévő, mozgás érzékeléséhez szükséges golyó itt fentre került. Ezt a golyót kell az ujjunkkal mozgatni, aminek hatására mozog a grafikus kurzor. Előnye az egérrel szemben, hogy ezt nem az asztalon kell mozgatni, és akkora helyre van csak szüksége, amekkora maga az eszköz. Sokan idegenkednek tőle, de a grafikusok között sokan használják.

Ha már grafikusoknál tartunk, érdemes megemlíteni a *digitalizáló táblákat* is, amelyek egy kis táblán érintésérzékeny felülettel rendelkeznek, és egy speciális digitális íróeszköz tartozik hozzájuk. Ezen a felületen rajzolva a kép közvetlenül a számítógépben keletkezik, ahol a digitális toll a szoftver

► Érintőpárna – touchpad

► Pöcökegér – trackpoint

► Hanyattegér – trackball

► Táblagép (tablet)

követni. Például a böngészőben 90 fokkal elfordul a szöveg, vagy a lejátszott film is fordul. A telefonban, tabletben különféle mozgásérzékelők vannak, melyek képesek érzékelni az elmozdulás irányát, sőt akár a sebességet, gyorsulását is. Ugyanilyen érzékelőket használnak a fitnesszkarkötőkben a mozgás érzékelésére, a lépés számlálására. Ezek a mozgási adatok adják meg feldolgozás után, hogy egy kirándulással, egy futással mennyi energiát égettünk el, mennyit nassolhatunk ezért cserébe anélkül, hogy tartanunk kellene az elhízástól.

Digitális eszközeink egyre nagyobb részét tudjuk már hanggal is vezérelni. Ehhez az adott nyelven „érző” szövegfelismerőre van szükség. Az egyszerűbb utasításoktól, mint például a mobiltelefonnál „Hívд Anyut!”, az összetett feladatokig, mint a szövegdiktálás vagy a digitális asszisztensnek adott keresési feladatok, lehetőségünk van már akár magyarul is, hanggal vezérelni berendezéseinket. Nem meglepő módon ehhez egy mikrofonra van szükség, és természetesen arra a programra, amely képes a hangrezgések ből létrehozott elektromos impulzusokat, digitális jeleket szövegként, utasításként kezelni, feldolgozni.

Digitális eszközeink elsődlegesen a kijelzőn keresztül kommunikálnak velünk. Viszont nekünk is van lehetőségünk képeket bejuttatni az eszközbe. Ehhez egy kamerára van szükségünk. A kamera lehet a mobiltelefonba vagy laptopba beépített, de lehet egy számítógéphez külön csatlakoztatott webkamera, vagy akár egy digitális fényképezőgép, amit a számítógépünkhez kapcsolunk. A kamera képénél fontos szempont, hogy milyen minőségű képet tud előállítani. Ezt sok összetevő mellett a kamera felbontása is erősen meghatározza. Egy laptopba integrált 1280×720 képpont felbontású kamera képe kevesebb képpontot biztosít, mint amennyit egy Full HD felbontású monitor képes megjeleníteni. Egy mobiltelefonba integrált 32 megapixeles (32 millió képpontos) kamera képe négyeszer annyi képpontot tartalmaz, mint amennyit egyszerre meg tud jeleníteni egy 4K felbontású tévé. Miért van ekkora felbontásra szükség? Ha képernyőn szeretnénk a teljes képet meg-

beállításaitól függően működhet például ceruzaként, tollként, ecsetként, radírként. A nagyon precíz nyomásérzékelőnek köszönhetően a vonalrajzolás intenzitása gyengébb vagy erősebb ceruzarajzot eredményezhet, vagy az ecsetvonásokat tudja jól visszaadni.

Vannak olyan digitális eszközeink, amelyek grafikus felhasználói felülettel rendelkeznek, de se billentyűzetet, se egeret nem szoktunk hozzájuk kapcsolni. Ilyen például az okostelefon és a tablet (táblagép). Ezeknél a szöveg bevitelét és a grafikus kurzor pozicionálását a kijelzőbe épített érintésérzékeny felületen végezhetjük el. A gépeléshez ilyenkor egy virtuális billentyűzetet használunk.

Az eddig felsorolt bemeneti perifériákat minden kezünkkel vezéreltük. Mozgással még más különböző információ beviteli lehetőségeink vannak. Gondoljunk arra, hogy amikor a mobiltelefont elforgatjuk 90 fokkal, akkor azt a képernyőn megjelenő program is képes

jeleníteni, akkor nincs szükség ekkorára. Ha viszont egy részletet akarunk kinagyítani, kiemelni, akkor már fontos, hogy vannak olyan képpontok, amikkel ez megtehető. Ha nyomtatni szeretnénk, akkor nagyobb felbontású képre lesz szükségünk.

Ha dokumentumok, papírlapok tartalmát kell digitalizálnunk, akkor nem minden tökéletes megoldás a digitális fényképezőgép vagy a mobiltelefon használata. Erre a feladatra sokszor megfelelőbb egy *lapolvasó* (szkenner) használata. A lapolvasó felbontását nem úgy adják meg, hogy összesen hány képpontot képes rögzíteni, hanem úgy, hogy egy adott távolságon belül hány képpontot tud megkülönböztetni. Jellemzően a felbontást DPI (dot/inch: pont hüvelykenként) értékben adják meg, ami mutatja, hogy 2,54 cm-en hány pontot tud megkülönböztetni a lapolvasó. Jellemző érték a 600 DPI, de egy otthonra is megfizethető árú berendezés akár 4800 DPI értéket is tudhat.

A képek digitalizálásának több módja és eszköze van. Gondoljunk csak a vonalkódolvasókra vagy a digitális röntgengépekre. Itt minden a beolvasható képi információ feldolgozása lesz a fontos feladat, mint például egy bolti pénztárban a vonalkódolvasóval a vonalak által jelzett számsor értelmezése, a leolvasható termék adatbázisban tárolt árának hozzáadása a számlához, esetleg a raktárkészlet azonnali módosítása, szükség esetén az új termékek automatizált beszerzésének indítása.

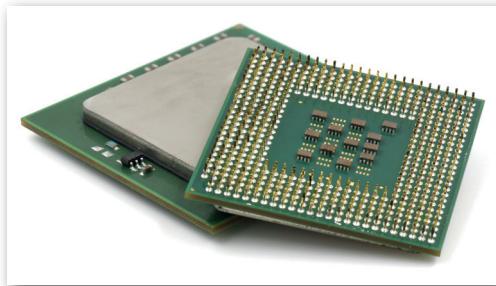
Központi feldolgozóegység

Az eddigiekben azokról az eszközökről volt szó, amikkel a használat közben elsőként találkozunk, azaz a ki- és bemeneti perifériákról. Ezek csak a kapcsolatot teremtik meg a számítógép és a külvilág között. Nézzük, hogy mi van a „motorháztető” alatt!

A számítógép utasításokat hajt végre. Ezeknek az utasításoknak olyanoknak kell lenniük, amiket a gép belső alkatrészei megértenek, végre tudnak hajtani. Mi is hajtja végre ezeket az utasításokat? A digitális eszközünkön belül található egy, az utasítások végrehajtásáért felelős rész, amely egyrészt képes elvégezni a számítási műveleteket, másrészt képes a memoriában adatok formájában tárolt utasítássornak megfelelően vezérelni a számítógép működését. Ez a központi feldolgozóegység, angolul *central processing unit (CPU)*. Ez egy mikroprocesszor, amelyben tranzisztorok segítségével létrehozott áramkörök felelősek a vezérlésért, a számítási műveletek elvégzéséért. A központi feldolgozóegységet röviden processzornak is szoktuk nevezni. A processzor napjainkban akár több, egymás mellett párhuzamosan működő egységből is állhat. Ebben az esetben ezeket a részeket processzormagoknak nevezzük. Egy otthoni használatra szánt processzornak lehet 4–8

► Lapolvasó (szkenner)

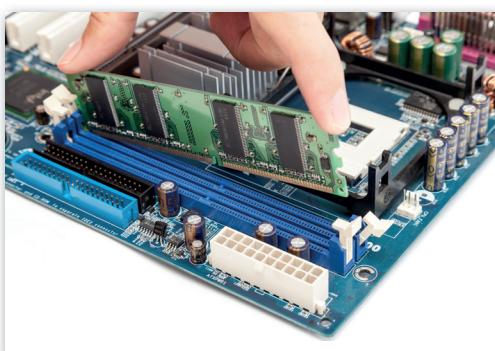

► Központi feldolgozóegység – CPU

magja, de speciális grafikai feladatok esetén ez akár 16 mag is lehet egy asztali számítógépben. Mivel ezek a magok külön-külön képesek egy időben műveleteket végezni, ezért a Neumann-elvek között említett soros, azaz szigorúan egymás utáni feladat-végrehajtás már nem teljesül, illetve meghaladott.

Memória, RAM

A számítógép memóriája az, amiről mindenki hallott már, mindenki sejtí, mi az, de sok esetben egy digitális eszköz leírásában zavaróan keverednek fogalmak, kifejezések, ami nem segíti a megértést. Vegyük sorra, hogy mi is az a memória, milyen lényeges fajtái vannak.

► Memória (RAM)

A számítógépnek szüksége van egy olyan adattároló részre, amely tárolja az éppen futó program utasításait, adatait, vagy azoknak legalább egy éppen feldolgozás alatt álló részét. Ennek egy olyan tárolónak kell lennie, amiből az adatok tetszőleges sorrendben, gyorsan elérhetők. Ez a napjaink digitális eszközeiben a **RAM** (Random Access Memory: véletlen elérésű memória). Ebben több milliárd bájtnyi adatot tudunk eltárolni. Egy asztali számítógépnél ez lehet 8, 16 vagy akár 32 GB is. Mobiltelefonknál is találkozunk 10–12 GB-os értékekkel. Minél nagyobb

ez az érték, annál több programot tudunk egy időben futtatni, vagy annál nagyobb memóriaigennel rendelkező program képes akadásmentesen dolgozni. Ilyen lehet például egy videószerkesztési feladat. Az adatok a RAM-ban addig maradnak meg, amíg a RAM folyamatos áramellátást kap. Ha egy táblagép vagy mobiltelefon kijelzőjét kikapcsoljuk, akkor az az eszköz még működik, az akkumulátor kapacitásától függően akár napokig képes az adatokat megtartani. Ha lemerül az akkumulátor, akkor a nem mentett adatok elvesznek.

Háttértárak

Hova menthetjük az adatokat, ahol megmarad akkor is, ha már nincs áramellátás? A még mindig széles körben elterjedten használt **háttértárat** típus a merevlemez meghajtó (HDD: Hard Disk Drive), amely egy zárt dobozban lévő, mágnesezhető lemezekre rögzíti az adatokat. Ez nem számít ma már elég gyorsnak, és a technológiából adódóan nem is nagyon várható, hogy érdemleges fejlődjön ezen a területen. Előnye az, hogy viszonylag alacsony áron biztosítja nagy mennyiségi adat tárolását. Jellemzően otthoni számítógépbe 2–4 TB kapacitású elegendő, de létezik 10–16 TB-os tárterületű is, amely például nagy mennyiségi videó tárolására alkalmas.

► Merevlemez meghajtó (HDD)

Az egységnyi adat tárolásának költsége a merevlemezhez képest drágább az SSD-k (Solid-state drive: szilárdtest-meghajtó) esetén. Ezek a félvezető alapú tárolók nem tartalmaznak mozgó alkatrészeket, az adatok írása és olvasása akár több mint húszszorosa is lehet a HDD-k sebességének. Az ilyen típusú tárolók hasonlóan működnek, mint a korábban bemutatott memoriák, ezért több helyen ezeket is egyszerűen RAM-ként jelzik. Felmerülhet a kérdés, hogy amennyiben a memoriához hasonlóan működnek, de nem veszítik el tartalmukat az áramellátás kimaradása esetén, akkor miért nem ezeket használjuk a digitális eszközeink belső memoriájának. A válasz viszonylag egyszerű: több nagyságrenddel lassabbak, így program futtatására a mai sebességelvárások mellett nem lennének alkalmasak. A mobil eszközökben – például a táblagépben vagy a mobiltelefonban – ilyen típusú háttértárat alkalmaznak. Ott ezek mérete elérheti a GB-os kategóriát, bár az eszköz árára ennek egészen jelentős hatása van. A mobil eszközök leírásánál sokszor a belső memoriát és a háttértárat is RAM-ként jelölnek, ami nem segíti az eligazodást. Ha látunk két számértéket a RAM jelzés után, akkor szinte biztos, hogy ezek közül a kisebb érték a belső memória, míg a nagyobb számérték a háttértár.

Egyéb kiegészítők

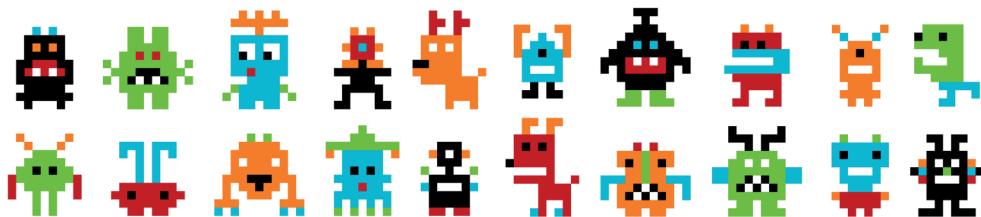
A fentebb leírt összetevőkből összeállítható nagyon sokféle digitális eszköz, de van pár olyan funkció, amihez külön speciális áramköröket, mikroprocesszorokat terveznek. Ennek oka, hogy az adott szolgáltatás ne terhelje a CPU-t, vagy adott területen speciális szolgáltatást tudjanak biztosítani.

Ma már minden eszköznél elvárt, hogy az internetre legyen kapcsolva. Az okos otthon-koncepció szerint a lakásban lévő légkondicionáló, a fűtésvezérlésért felelős termosztát, robotporszívó, hűtőgép és egyéb berendezések legyenek elérhetők interneten keresztül, azokat a mobiltelefonunkról vezérelhessük, legyünk bárhol a világon. Ehhez arra van szükség, hogy mindegyik eszközünk képes legyen hálózati kapcsolatot létesíteni vezetékes vagy vezeték nélküli módon. Ezt egy speciális, erre kifejlesztett áramköri elemmel oldják meg, amelyet sok esetben *hálózati kártyának* hívnak, holott nem feltétlenül van kártya alakja. Az elnevezés használata az 1980-as évek elejére nyúlik vissza, amikor az IBM PC (Personal Computer: személyi számítógép) létrehozásakor az volt az alapelv, hogy ezek a számítógépek az alapfelépítésük mellett legyenek bővíthetők speciális feladatokat ellátó komponensekkel. Ezeket hívták bővítőkártyáknak. Amennyiben a hálózathoz vezeték nélküli kapcsolattal képes csatlakozni egy eszköz, szükséges egy antenna is, amit sokszor az eszköz dobozán belül helyeznek el, mivel a mérete ezt lehetővé teszi. Egy mobiltelefon képes többféle vezeték nélküli kapcsolatot létrehozni. Gondolunk arra, hogy az utcán történő telefonáláshoz a telefontársaság átváltásához kell kapcsolódni, otthon wifikapcsolaton keresztül érjük el az internetet, a vezeték nélküli hangszóróhoz, fitnesszkarbólóhoz pedig Bluetooth segítségével tudunk kapcsoldni.

Amikor egy filmet nézünk, egy számítógépes játékkal játszunk, a képi hatás mellett fontos számunkra, hogy a hangzás is teljes legyen, ne csak a kijelző irányából jöjjön, hanem

► Félvezető alapú tároló (SSD)

► 8 bites játék szereplői – alacsony grafikus teljesítmény mellett is lehetnek hőseink, antihőseink. :-)

vegyen minket körbe. Ehhez speciális többcstornás hangrendszerre van szükségünk, ami-nek vezérlését egy hangkártya fogja elvégezni. Ez határozza meg, hogy hány hangszórót tudunk csatlakoztatni, milyen speciális hangeffektusokkal tudjuk kiegészíteni a hangzást.

A képi megjelenítésnél elvárjuk a nagy felbontást, az élethű színeket, az akadásmentes mozgást, a 3D élményt. A nagy számítási teljesítményre felkészített videokártya fogja biztosítani, hogy az operációs rendszer ablakkezelése látványos legyen, és egy videójátéknál a szereplők játékhelyzetéhez igazodva, de lehetőleg élethűen jelenjenek meg. Egy komoly, játékosoknak szánt videokártya ára egy számítógépben lehet akkora összeg, amennyiért egy szerényebb, de a legtöbb feladatra bőségesen elegendő grafikus képességgel megáldott komplett számítógépet lehet kapni.

Egy hordozható eszközben – laptop, táblagép, mobiltelefon – az utólagos bővítés lehetősége nagyon korlátozott. Egy laptopban cserélhető esetleg a memória vagy a háttértár nagyobbra, de például a processzor vagy a beépített vezetékes hálózati csatlakozás nem cserélhető nagyobb teljesítményűre. Egy táblagépben vagy mobiltelefonban ennyi fejlesztési lehetőség sincs. A legtöbbször a háttértár bővíthető egy-egy SD-memóriakártyával.

Feladatok, kérdések

1. Mit jelent, ha egy kerek kijelzős okosrához azt írják, hogy a felbontása 480×480 ?
2. Hogyan működik az e-papír, miben különbözik egy OLED-kijelzőtől?
3. Hány könyv fér el egy e-book-olvasóba?
4. Mit jelent, hogy egy hangrendszer 2.0, 2.1, 5.1 vagy 7.1 jelzést kap?
5. Mi a giroszkóp feladata?
6. Nézzünk utána, hogy egy laptop CPU-ja mekkora alapterületű, és hány tranzisztor tartalmaz!
7. Mit jelentenek egy okostelefonnal a következő jelölések: RAM 8 GB / 512 GB, 6,2”, 64 MP / 12 MP, 2,8 GHz Octa-core CPU, IP68?

Operációs rendszerek

Az elektronikus számítógépek első generációját azok a tudósok használták elsősorban, akik a gép megépítésében részt vettek, vagy legalábbis értették a gép működését, felépítését. Az általuk készített programok teljesen az adott számítógép fizikai összetevőire, hardverére épültek. Később egyre többen kezdtek használni számítógépeket, és egyre nagyobb igény merült fel egy olyan felhasználói felületre, amin keresztül az ember könnyebben tud a számítógéppel kommunikálni. Ez kezdetben kizárálag karakteres felületen történt (angolul command line interface, röviden CLI). A személyi számítógépeknél az 1980-as években megjelentek a grafikus felhasználói felületek (angolul graphical user interface, röviden GUI), amelyek már széles kör számára tették könnyebben elérhetővé a számítógépek szolgáltatásait.

A **karakteres felületen** jellemzően utasításokat, parancsokat adhatunk ki, amelyeknek eredményeként szöveges válaszokat kapunk a képernyőn. Ehhez ismernünk kell a kiadható utasításokat, azok használatának módját, paramétereit, és néha az eredmény értelmezése is csak megfelelő előismeretek birtokában lehetséges. Ezzel szemben a mai **grafikus felhasználói felületek** kialakításánál törekednek arra, hogy könnyen érhető, kevés előismerettel is használható legyen, a még esetleg nem ismert funkciók is intuitív módon felfedezhetők legyenek. A felhasználók széles körének készített operációs rendszerek szinte kivétel nélkül grafikus felhasználói felülettel rendelkeznek. Számítógépen ilyen például a *Windows*, a *macOS*, a *Chrome OS* és a különböző *Linuxok*, míg a mobiltelefonokon, tableteken például az *Android*, az *iOS*, valamint az *iPadOS*.

A különböző grafikus felhasználói felületek használata attól lesz a felhasználóknak könnyű, hogy nagyon sok elemükben azonos módon működnek, így az egyik megismerése segíti a másik használatát. Nézzünk pár példát! A felhasználói felületen az alkalmazások *ablakban* futnak, azaz a kijelző jól meghatározott területét használják. Persze ez adott esetben lehet akár az egész képernyő is. Az ablakokban általában *menüt* találhatunk, a menüpontokhoz almenüpontok tartozhatnak. Ha valamit be kell írnunk, akkor *beviteli mezőt* kell kitöltenünk, döntéseinket *gombokkal* jelezhetjük. Amennyiben egy rendszerben egy időben több programot futtathatunk, akkor lehetőségünk van közöttük váltani, vagy sok esetben akár több program képét is láthatjuk egymás mellett. Az említett és más hasonló tulajdonságok miatt mondhatjuk, hogy könnyű ezeknek a rendszereknek a használatát el-sajátítani. Ha valaki egy teljesen új rendszert szeretne készíteni, akkor figyelembe kell vennie, hogy a felhasználóknak ezek a már megszokott felületek, jelentősen eltérni tőlük nagy bátorság és kockázat.

A grafikus felhasználói felület kezelésének egyik szinte elengedhetetlen eszköze az *egér* vagy más *mutatóvezérlő* eszköz. Az operációs rendszerek viszonylag egységesek az egér-

```
raerek@laptop:/$ ls -l
drwxr-xr-x 1 root root 4096 Oct 28 2018 bin
drwxr-xr-x 1 root root 4096 Jul 25 2018 boot
drwxr-xr-x 1 root root 4096 Apr 26 10:39 dev
drwxr-xr-x 1 root root 4096 Apr 26 10:39 etc
drwxr-xr-x 1 root root 4096 Oct 29 2018 home
-rw-r--r-- 1 root root 591344 Jan 1 1970 init
drwxr-xr-x 1 root root 4096 Jul 25 2018 lib
drwxr-xr-x 1 root root 4096 Jul 25 2018 lib64
drwxr-xr-x 1 root root 4096 Jul 25 2018 media
drwxr-xr-x 1 root root 4096 Apr 20 11:40 mnt
drwxr-xr-x 1 root root 4096 Jul 25 2018 opt
dr-xr-xr-x 9 root root 0 Apr 26 10:39 proc
drwx----- 1 root root 4096 Jul 25 2018 root
drwxr-xr-x 1 root root 4096 Apr 26 10:39 run
drwxr-xr-x 1 root root 4096 Feb 24 16:07 sbin
drwxr-xr-x 1 root root 4096 Jul 19 2018 snap
drwxr-xr-x 1 root root 4096 Jul 25 2018 srv
dr-xr-xr-x 12 root root 0 Apr 26 10:39 sys
drwxrwxrwt 1 root root 4096 Apr 20 11:41 tmp
drwxr-xr-x 1 root root 4096 Jul 25 2018 usr
```

► Linux *ls* parancs és eredménye – karakteres felhasználói felület

használatban. Vegyük sorra, mik az alapvető egérmóveletek azon túl, hogy az egér segítségevel a kis nyilat lehet mozgatni a képernyőn.

Bal gombbal egy *szimpla kattintás*: ez a kiválasztás, a kijelölés, ami lehet például egy gomb, egy felirat, egy állomány. Az érintőpárnán vagy érintőképernyőn ezt egy koppintással érjük el.

Bal gombbal *dupla kattintás*: ez a kiválasztott állomány megnyitása, a kiválasztott program elindítása, mappáknál a mappába való belépés. Az érintőpárnán vagy érintőképernyőn dupla koppintással érjük el.

Jobb gombbal kattintás: ez jellemzően a helyi menüt hozza elő, amely az adott környezetben leginkább releváns műveletekhez ad gyors hozzáférést. Ezt érintőpárnán a legtöbb eszközönél kétujjas koppintással, míg érintőképernyőn ujjunkat hosszabban ott tartva érhetjük el.

Vonszolás: amikor az egér bal gombját lenyomjuk, és miközben nyomva tartjuk, mozgatjuk az egeret; ez egy objektum, ablak áthelyezését teszi lehetővé. Az érintőpárnán vagy érintőképernyőn ez dupla koppintással érhető el úgy, hogy a második koppintás után nem emeljük el az ujjunkat, hanem mozgatjuk a felületen. A vonszolást a gomb vagy érintőfelület engedésével fejezhetjük be.

Egyes programokban a többszörös kattintásnak is van funkciója. Próbáljuk ki például a szövegszerkesztőben, mi történik, ha egy szövegen belül egy szóra egyszer, kétszer, háromszor vagy négyszer kattintunk!

Természetesen a balkezes egérhasználathoz a jobb és a bal gomb felcserélhető az operációs rendszer beállításaiban.

Az egér mellett a billentyűzetnek is jelentős szerepe van az operációs rendszer kezelésében. Azért, hogy könnyen megtanulható legyen a különböző programok használata, a billentyűkombinációk sokszor ugyanazt vagy nagyon hasonló feladatokat látnak el. Nézzünk néhány gyakran használt gyorsbillentyűt!

CTRL + C: másolás. Ez sok esetben a **CTRL + INSERT** segítségével is elvégezhető.

CTRL + V: beillesztés. Sokszor lehet helyette **SHIFT + INSERT**.

CTRL + X: kivágás. Esetleg **SHIFT + Delete**.

CTRL + A: minden kijelöl (A: all, magyarul összes).

F1: a súgót nyitja meg.

F2: átnevezés. A fájlkezelőben a fájl vagy mappa átnevezésére szolgál, a táblázatkezelőben pedig a kijelölt cella szerkesztésére.

ALT + F4: ablak bezárása

CTRL + F4: egy ablak egy fülének bezárása, például böngészőben.

F5: frissítés. Amikor egy ablakban megjelenített tartalomról tudjuk, hogy az már megváltozott, de még a gép nem jelenítette meg, akkor ezzel frissíthetjük a tartalmat. Például a fájlkezelőben egy hálózati mappa megtekintésekor lehet jó, vagy a böngészőben, ha szeretnék a weboldalt ismét betölteni, frissíteni.

F10: a program menüpontjainak elérése.

CTRL + S: mentés (S: save, magyarul mentés).

CTRL + P: nyomtatás (P: print, magyarul nyomtatás).

Azzal, hogy a különböző programok hasonlóan viselkednek, ezáltal „kézre esnek”, a szolgáltatások megvalósítják a könnyű, kényelmes használhatóságot, azaz a **szoftverergő**-

nómiát. Ehhez még hozzátarozik a felület logikus elrendezése, átláthatósága, a program által megvalósítandó funkciók logikus elérése.

Az operációs rendszer feladata a felhasználóval való kapcsolattartás és a programok futtatásához szükséges környezet biztosítása, a programok futtatása. A leggyakrabban használt operációs rendszerek lehetővé teszik a programok párhuzamos futtatását, a változtatást közöttük. Ezt ma már teljesen természetesnek tekintjük.

Egy számítógépnél megszokott, hogy a gép indulásakor ki kell választani, hogy melyik felhasználó fogja használni, azaz minden felhasználónak elkülönített *felhasználói fiókot* hozhatunk létre. Ezzel elérhető, hogy legyen olyan tárterület a gépen, amit csak az egyik vagy csak a másik felhasználó érhet el. Ez az adatvédelem szempontjából nagyon fontos. Hasonlóan a tárterület biztosításához, felhasználónként azt is szabályozhatjuk, hogy kinek van lehetősége például programokat telepíteni, és kinek csak futtatni. Akár az is megadható, hogy melyik felhasználó melyik programot indíthatja el.

A mobiltelefonokat jellemzően mindig csak egy személy használja, így ott a több felhasználó felvétele a rendszerbe nem alapvető elvárás. Vannak olyan mobiltelefonok, ahol van lehetőség több felhasználói fiókot is létrehozni, és vannak olyanok is, amelyeken egy felhasználónak az üzleti és magánjellegű tevékenységeihez kapcsolódó adatokat – mint például a fényképeket, e-maileket – lehet jelszóval védetten elkülöníteni.

Alkalmazások telepítése

Rendszeresen találkozunk a következő kifejezésekkel: alkalmazás, applikáció vagy röviden app, program, szoftver. Ezek sok esetben egymás szinonimáiként jelennek meg. Bár van közöttük néha különbség, most tekinthetjük ezeket azonos jelentésűeknek. Ezek telepítéséről lesz szó a következőkben.

Az operációs rendszerek biztosítják számunkra a programok futtatását, a felhasználóval a kapcsolattartást, a fizikai eszköz erőforrásaihoz való hozzáférést. Ezen funkciókon kívül napjainkban egy halom olyan programot is kapunk az operációs rendszerrel együtt, amelyek szigorúan véve nem részei annak, de a rendszer használatbavételét nagymértékben egyszerűsítik. Ilyen lehet például egy szövegszerkesztő a laptopon, egy fényképező-alkalmazás az okostelefonon, egy lépésszámláló az okosórán.

Amikor egy digitális eszközt, például laptopot, mobiltelefont, tabletet, okosórát használunk, általában szükségünk van az alapfunkciókon kívül valami speciális feladatot ellátó szoftverre. Ilyen lehet például egy táblázatkezelő, egy levelezőprogram, egy azonnali üzenetküldő alkalmazás. Ezek a programok nem települnek minden digitális eszközünkre az operációs rendszerrel együtt. Egyrészt azért, mert ezek mindegyikére nincs mindenkinél szüksége, másrészt közük több nem ingyenes szoftver, azaz ki kellene fizetni az árat akkor is, ha nem is szeretnénk használni. Akkor hogyan juthatunk olyan szoftverhez, amire szükségünk van? Mivel már a programozás alapjait megismertük, erre jó válasz lehet, hogy írunk magunknak egyet. Mivel egy program kifejlesztése sok munkába, ezáltal sok időbe telik, egy-két egyszerű esettől eltekintve ez nem lesz jó általános megoldásnak. Szükségünk lesz szoftverfejlesztők által készített programokra.

A szoftverek ára

A szoftverek kifejlesztése időt igényel. Amennyiben a szoftver írója szeretné, hogy a programíráusra fordított idejét kifizessék, akkor az elkészített termékért pénzt kell kérnie. Ennek több módja is van, így előfordul, hogy egy számunkra ingyenes szoftverért a fejlesztője mégis kap pénzt. Nézzük a legáltalánosabb módjait ennek!

A programnak van egy ára, amit ki kell fizetnünk a termék beszerzésekor. Ekkor rendszerint az ár egy részét a termék forgalmazója, mint kereskedői jutaléket teheti el, de a szoftver fejlesztője is részesül a bevételből.

A programok egy másik köre számunkra ingyenes. Mitől is lehet ez ingyenes? Előfordul, hogy az otthoni vagy oktatási felhasználást ingyenesen biztosítják, míg az üzleti felhasználásért pénzt kérnek. Ekkor az üzleti célú felhasználás bevételéből végzik a fejlesztést, és mondhatjuk, „jófejségből” biztosítják a többi felhasználás ingyenességét. Ez azért egyfajta reklám a terméknek, mert aki magáncélra szívesen használ egy programot, nagy eséllyel megvásárolja, ha az üzleti tevékenységehez is erre volna szüksége.

Lehet, hogy egy program csak egy ideig ingyenes, vagy a funkcionalitása korlátozott, amíg nem fizetünk érte. Ebben az esetben kipróbálhatjuk az alkalmazást, és amennyiben tetszik nekünk, úgy gondoljuk, hogy érdemes beszerezni a korlátozásoktól mentes változatot, fizetnünk kell érte.

A mobilesközökön használható szoftverek-nél elterjedt a termékbe integrált reklámozás. Így a szoftverfejlesztő azért kap pénzt, hogy megjelenítse a reklámokat minél több ember-nek. Ekkor a szoftvert használó ingyen használhatja az appot, de el kell viselnie a reklámok megjelenéséből adódó kellemetlenséget. Erre az esetre is szokták biztosítani, hogy ha fizetünk a szoftverért, akkor annak a reklámmentes vál-tozatát használhatjuk.

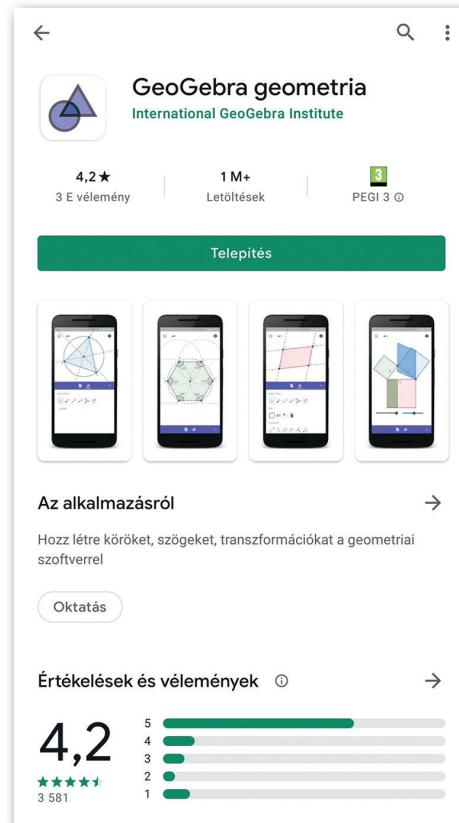
Az is előfordulhat, hogy az állam, miniszte-rium, iskola vásárolja meg a jogot, hogy a hozzá tartozó diákok használhassanak egy szoftvert, amely a tanulmányait segíti. Ebben az esetben a diáknak a szoftver használata ingyenes, de a terméket valaki mégis kifizeti. Ilyenkor a mennyiségi kedvezmény miatt jelentősen, akár nagyságrendekkel is olcsóbbá válhat a szoftver használatának joga, mint ha mindenki egyesével vásárolná meg magának.

Előfordul, hogy egy alkalmazás egy rendszer része, ahol a rendszer használatát fizeti ki valaki, de a hozzá tartozó alkalmazást a felhasználók ingyen telepíthetik és használhatják. Erre jó példa az elektronikus napló, ahol a diákok, szülők, tanárok ingyenesen telepíthetik eszközeikre azt az alkalmazást, amelyen keresztül hozzáférnek a napló adataihoz.

A szoftver árának kifizetése

Felmerül a kérdés, hogy ha egy szoftverért fizetni kell, hogyan tehetjük azt meg. Bár kevés-be elterjedten, mint régebben, de még ma is létezik a boltban, személyes jelenlettel törté-nő szoftvervásárlás. Erre az egyik jellemző példa, amikor az operációs rendszert vesszük a számítógéppel együtt, és a gép ára mellett megjelenik egy külön téteként a szoftver ára is a számlán. Másik jellemző példa, amikor egy számítógépes játékhöz a telepítő DVD-t vesszük meg számítógépünkhez vagy játékkonzolunkhoz. Ezekben az esetekben a teljesen klasszi-kus megoldások, mint a készpénz vagy bankkártyás fizetés jelenik meg. Előfordulhat az is, hogy a vételárát banki átutalással fizetjük ki, de ez inkább az üzleti ügyfeleknel jellemző.

A szoftvereket egyre elterjedtebben online vásároljuk meg. Ez azt jelenti, hogy a fizetést is online intézzük, és a megvásárolt programot sem kapjuk meg telepítőlemezen, hanem csak a letöltéséhez szükséges linket. Ilyenkor szinte kivétel nélkül valamilyen bankkártyás fizetési lehetőséget biztosítanak. Akinek nincs bankkártyája, az így nem tud vásárolni, ilyenkor lehet megkérni például a szülőket, hogy a terméket vásárolják meg számunkra sa-ját bankkártyájukkal. Fontos, hogy a bankkártyaadatinkat csak megbízható weboldalon

► GeoGebra telepítése Android telefonra a Google Play áruházból

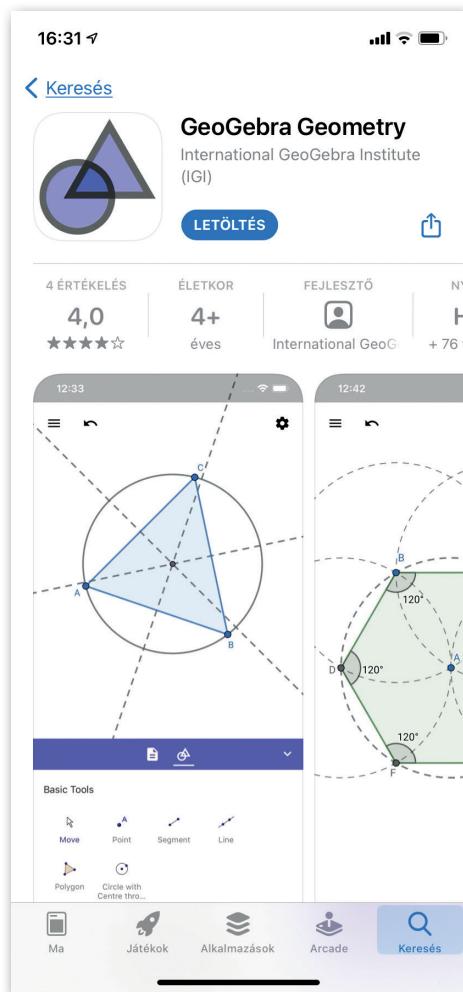
adjuk meg, azaz a legjobb, ha a webáruház a fizetéshez átirányít minket egy ismert bank titkositott, hitelesített fizetési oldalára.

Napjainkban elterjedtek az operációs rendszerekhez kötődő alkalmazásáruházak, ahol beszerezhetjük az ingyenes vagy fizetős szoftvereket. Ilyen például a Windows esetén a Microsoft Store, az Android esetén a Google Play, az iOS esetén az App Store, vagy az Ubuntu Linux esetén az Ubuntu Software. Itt a szoftverekért – amennyiben szükséges – a letöltéskor a megadott bankkártyával tudunk fizetni, illetve amennyiben a rendszer támogatja a családi csoportokat, arra is van lehetőség, hogy a szülő által feltöltött egyenleg keretéig a gyermek vásároljon alkalmazást. A szoftverekért lehet, hogy egyszeri díjat kell fizetni, de amennyiben egy online szolgáltatás is kapcsolódik hozzá, akkor havi vagy éves díjat kell fizetni. Ez utóbbi esetben a szoftvert, a szolgáltatást addig használhatjuk, ameddig fizetünk érte.

Az alkalmazás beszerzése

A programok beszerzésének több módja is van. Az egyik a korábban már említett bolti vásárlás, amikor úgynevezett dobozos terméket veszünk. Amennyiben megbízható boltban, eredeti csomagolásban vásároljuk meg a terméket, nem kell aggódnunk a programmal kapcsolatosan. Ha láthatóan másolt változatot kapunk, akkor nagy eséllyel nem lesz jogtiszta a termék, azaz hiába is fizetünk érte, a szoftver gyártója hamisított, illegális változatnak fogja tekinteni a példányunkat. Hasonló eset áll elő, ha online módon nem a szoftver készítőjétől vagy annak felhatalmazott kereskedőjétől vásároljuk meg azt.

Az operációs rendszer alkalmazásáruházából beszerzett programok esetében a termékért a fizetés is jellemzően az áruház rendszerén keresztül történik. Ilyenkor a szoftverfejlesztők az adott alkalmazásáruházat mint kereskedőt bízzák meg az alkalmazás értékesítésével. Nagyon sok program esetében elkészítik annak különböző változatait az egyes operációs rendszerekre. Ilyenkor keresztplatformos fejlesztésről beszélünk.

► GeoGebra letöltése iPhone-ra az App Store áruházból

A programok telepítése

Ahhoz, hogy szoftvert telepíthessünk egy digitális eszközre, szükségünk van egy speciális jogra, amely ezt lehetővé teszi. Ez az asztali operációs rendszereknél hagyományos telepítéskor – mint például Windows esetén .exe vagy .msi állományból indított telepítés – rendszergazdai jogokat jelent. Ha egy számítógépet otthon egyedül használunk, akkor jellemzően az adott gépen rendszergazdai jogainak vannak. Vállalati, iskolai környezetben az alkalmazottak, diákok az általuk használt gépre nem kapnak rendszergazdai jogokat, hogy a szoftverek telepítései a vállalat, iskola rendszergazdái által ellenőrzötték maradjanak. Így a meglévő programok mellett újabbakat önállóan nem feltétlenül tudnak telepíteni. Az operációs rendszerekhez tartozó alkalmazásboltkból jellemzően minden felhasználó saját maga számára tud telepíteni szoftvereket.

Nézzünk egy példát a szoftverek telepítésére a különböző operációs rendszerek alatt! A matematika tanulásához jól használható, ingyenesen telepíthető GeoGebra alkalmazás több platformon is elérhető.

Mobiltelefonra a telefon operációs rendszeréhez tartozó alkalmazásboltba kell belépnünk. Lépjünk be az App Store vagy a Google Play alkalmazásba! Itt a keresőfelületen adjuk meg, hogy GeoGebra. A megjelenő listából válasszuk ki a számunkra szükséges alkalmazást. Ilyenkor fontos megnézni, hogy az adott alkalmazást melyik cég készítette, mert sokszor találkozhatunk megtévesztően hasonló nevekkel, amivel igyekeznek minket olyan program telepítésére rávenni, amit nem is szerettünk volna. Az apphoz minden tartozik egy leírás, amelyben a szoftver készítője leírja, hogy mit tud, és milyen szolgáltatásokat nyújt a programra. Sokszor itt már el tudjuk dönten, hogy esetleg nem is erre a szoftverre lenne szükségünk, mert nem tudja az általunk kívánt szolgáltatást nyújtani.

A programok mellett láthatjuk, hogy az adott alkalmazást hányan töltötték már le, valamint azt is, hogy milyen átlagos értékelést kapott egy ötfokozatú skálán. Érdemes ezt az értéket figyelembe venni, főleg, ha kimondottan nagyszámú értékelés eredményeként adódik. Az alkalmazásokhoz véleményt is írhatunk, ahogy ezt mások is megtették. Ezeket a véleményeket is érdemes telepítés előtt elolvasni, mert megtudhatjuk, hogy az általunk választott program egyes szolgáltatásairól mi a többiek véleménye, mennyire tartják jól használhatónak, esetleg mennyire zavaróak a program használata közben megjelenő reklámok. Sokszor azt is megtudhatjuk ezekből a bejegyzésekben, hogy probléma esetén a szoftver készítői mennyire segítőkészek, egy esetleges hibát mennyi idő alatt javítanak ki. Ezek mind fontosak lehetnek számunkra, mert a későbbi használati élményünket vetítik előre. Ha egy szoftvert több tízezer felhasználó együttesen például hármasnál gyengébbre értékelt, akkor ne legyenek illúzióink arról, hogy majd nekünk biztosan jó és hasznos tárunk lesz.

Ha szeretnénk mi is véleményt írni egy programhoz, akkor azt mindig úgy fogalmazzuk meg, ahogy mi is hasznosnak látnánk azt másuktól. Ahol lehet, legünk objektívek, a véle-

► A programok telepítéséhez sok esetben rendszergazdai jogok szükségesek

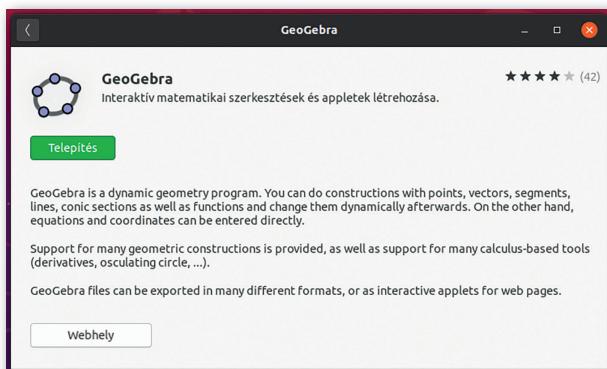
ményünket indokoljuk. Például nemtetszésünk esetén ne csak annyit írunk, hogy a program rossz, hanem röviden fogalmazzuk meg, miben nem kaptuk azt, amit vártunk.

Ha meghoztuk a döntést, és telepíteni szeretnénk az alkalmazást, akkor válasszuk a Telepítés vagy Letöltés lehetőséget. Azokért a szoftverekért, amelyekért fizetnünk kell, a következő lépésekben tehetjük ezt meg. Ilyenkor jellemzően bankkártyaadatokat kell megadni ennek érdekében. Ha már vásároltunk korábban, és elmentettük a kártyaadatainkat, akkor egy egyszerűsített folyamatot megoldható ez, de a fizetés jóváhagyását minden esetben meg kell tennünk. Nem fordulhat elő, hogy egy alkalmazás telepítésekor úgy vonnak le a kártyánkról díjat, hogy azt előre nem jelzik nekünk.

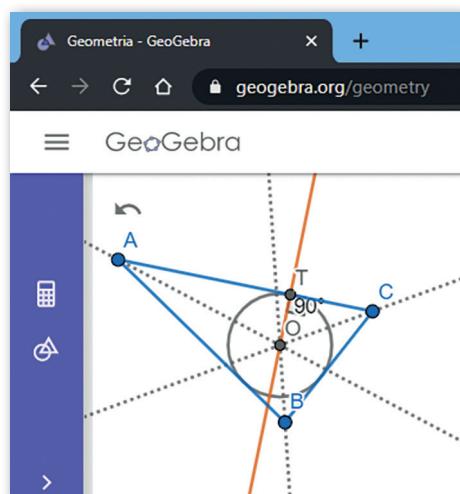
Számtológépre az operációs rendszertől függően akár többféle módon is telepíthetünk alkalmazást. Az Ubuntu esetében lehet az Ubuntu Software alkalmazásból, Windows esetén a Microsoft Store alkalmazásból telepíteni. Mindkét esetben a mobiltelefonokon megismert módon kereshetünk, nézhetjük meg az alkalmazás leírását, értékelését, a hozzá fűzött véleményeket. A telepítéshez kérheti a rendszer a rendszergazdai jogosultsággal rendelkező felhasználó hitelesítési adatait.

A programok egy széles köréhez a szoftverfejlesztő weboldalán keresztül férhetünk hozzá. Innen tölthetjük le a telepítőállományt. Ilyenkor nagyon figyeljünk arra, hogy megbízható oldalról töltük le a szoftvert. Előfordul, hogy egyes fizetős szoftvereket bizonyos weboldalak ingyen kínálnak, de ebben az esetben nagy az esélye, hogy a szoftver rosszindulatú összetevőket is tartalmaz, így a gépünk feletti irányítást vagy személyes adatainkat próbálják megszerezni az ingyenesen elérhető szoftverségi ségével.

Napjainkban egyre gyakoribb, hogy bizonyos szoftverek online érhetők el. Ilyen szoftverek lehetnek akár szövegszerkesztő, képszerkesztő alkalmazások is, vagy akár a fentebb példaként többször említett GeoGebra is. Ennek használatához nem szükséges újabb szoftvert telepítenünk a gépünkre, elegendő az alkalmazás weboldalát megnyitnunk a böngészőnkben. Itt is előfordulhat, hogy egy szolgáltatásért fizetnünk kell. Ilyenkor a weboldalon belül az alkalmazás használatához csak megfelelő felhasználói azonosítóval tudunk belépní.

► GeoGebra telepítése Ubuntu alatt az Ubuntu Software áruházból

► GeoGebra online használható változata

Hasznos szolgáltatások

Az operációs rendszerek azon kívül, hogy lehetőséget biztosítanak a programok futtatására, rengeteg segédprogramot tartalmaznak, amelyek nem elengedhetetlen részei az operációs rendszernek, de a digitális eszközünk használatát megkönnyítik. Ilyen program például egy **számológép**, egy egyszerű **képszerkesztő** vagy egy **stopperóra**, amelyek nem feltétlenül szükségesek, de hasznosak.

Nézzünk pár példát arra, hogy mik az operációs rendszer hasznos, a minden nap munka szempontjából nélkülözhetetlen segédprogramjai.

Védekezés a digitális kártevők ellen

Sokat hallunk a számítógépes vírusokról, férgekről, kémprogramokról, agresszív reklámprogramokról, arról, hogy ezek mennyi kellemetlenséget, problémát okozhatnak. Ezeket a programokat együttesen **rosszindulatú szoftvereknek** is szoktuk nevezni. A rosszindulatú szoftverek célja lehet a fájlok, adatok törlése, módosítása, a fájlok titkosítása annak érdekében, hogy a dekódolásért zsarolhassanak, jelszavak, bankkártyaadatok megszerzése, a megfertőzött gép használata illegális tevékenységekre, mint például a spamküldés.

Vegyük sorra a digitális kártevők csoportjait, és azt, hogy hogyan védekezhetünk ellenük. A leggyakrabban talán a **számítógépes vírusok** elnevezéssel találkozunk. Ezek olyan programok, amelyek másik programhoz vagy a rendszerbetöltésért felelős tárterületre írják magukat, ezzel elérve, hogy a digitális eszközünk, illetve a programok normális működésekor elinduljanak, és a rendszerben szinte tetszőleges műveletet végezhessenek. Ebből az egyik lépés az, hogy igyekeznek önmagukat újabb fájlokhoz másolni, ezzel biztosítani a szaporodást. A vírus elnevezés azért találó, mert ezek a programok is csak parazitaként, más programhoz kapcsolódva képesek szaporodni, mint a biológiai vírus egy élőlény sejtjében. Számítógépes vírus leggyakrabban nem megbízható forrásból származó programokkal jut a digitális eszközre. Ellenük a *tudatos, odafigyelő számítógép-használói magatartás* mellett a víruskereső és -irtó programmal tudunk védekezni. Ez sok esetben az operációs rendszer mellé adott segédprogramként áll a rendelkezésünkre. Sokakban él az a tévhít, hogy vírusos csak a Windows lehet, ezzel szemben viszont fontos tény, hogy minden digitális eszközünk ki van téve ennek a kockázatnak, legyen az Windows, Linux, macOS rendszert futtató számítógép vagy akár a táblagépünk, mobiltelefonunk.

A **féreg** (angolul: worm) a vírussal szemben nem más programokhoz kapcsolódva képes terjedni, hanem ezt teljesen önállóan teszi. Általában a számítógépes hálózaton terjed úgy, hogy kihasználja a rendszerekben fellelhető programhibákat, biztonsági réseket. Védekezni vírusirtó programokkal lehet ellene, valamint azzal, hogy az operációs rendszerünket és a gépünkre telepített programokat rendszeresen frissítjük, mert a frissítések sok esetben a fejlesztők által megismert biztonsági réseket foltozzák be, ezzel is megakadályozva a rosszindulatú programok terjedését. A féreg hálózati terjedésének megakadályozásában még nagy segítséget jelentenek a *tűzfal programok*, amelyek a számítógépes hálózaton keresztüli

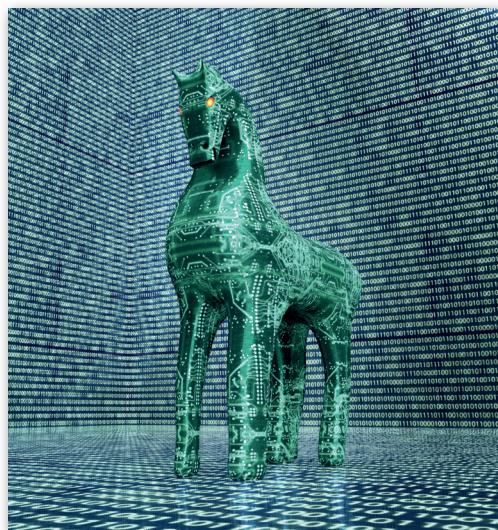
► Vírustalálat

forgalmat szűrik. A tűzfal programok is szinte kötelező segédprogramjai az operációs rendszereknek.

A **trójai program** a nevét a görög mitológiából ismert trójai falóról kapta. A trójai egy olyan program, amely másnak mutatja magát, mint ami valójában. Gyakori, hogy keresünk egy probléma megoldására egy programot az interneten, és nem megbízható forrásból, ellenőrizetlen programot telepítünk a gépünkre. A trójai program elvégzi azt a feladatot, amire beszerezük, de mellette olyan tevékenységeket is végez, amelyek kárt okozhatnak. Ilyen lehet például a gépen található állományok titkosítása, és ezáltal elérhetetlenné tétele. Miután egy ilyen program a tárolt adatok jelentős részét titkosította, megjelenít egy üzenetet, hogy hova milyen módon kell a „váltságdíjat” befizetni azért, hogy a feloldókódot megkapjuk. A lekövethetlenség érdekében napjainkban kriptovalutában (például bitcoinban) várják az összeget a szoftver készítői, de az, hogy fizetünk, még semmi garanciát nem jelent arra, hogy az adatainkhoz valóban hozzá fogunk utána férfi. A trójai programok sok esetben nem ilyen látványosan fejtik ki hatásukat, hanem csak egy „hátsó ajtót” nyitnak a gépen, azaz lehetőséget biztosítanak a szoftver készítőinek, hogy a gépünkre újabb programot juttassanak, a gépünk feletti irányítást magukhoz vehessék. Sok esetben ilyenkor a gépünk látszólag végzi a dolgát, csak kicsi lelassulást érzünk, esetleg az internetelérés sebességével leszünk elégedetlenek. Eközben a gépünk a háttérben ezerszámra küldi más felhasználók postaládaiba a kérhetlen reklámleveleket, más néven spameket. Védekezni tudatos géphasználattal lehet, azaz ellenőrizetlen forrásból nem telepítünk semmit, valamint a vírusirtó programok nyújtanak még segítséget.

A **kémprogramok** (angolul: spyware) olyan, főleg interneten terjedő szoftverek, melyeknek feladata felhasználói adatok megszerzése, mint például személyazonosító adatok, bankkártyaadatok, jelszavak, amelyek felhasználásával általában bűncselekményeket hajtanak végre. Ilyenek lehetnek mások nevében kötött szerződések, kötelezettségvállalások, bankszámlák megcsapolása, illetve a jelszavak felhasználásával akár nemkívánatos üzenetek küldése, a felhasználó ismerősei elérhetőségének megszerzése kéretlen reklámok továbbítása céljából.

A rosszindulatú szoftverek elleni védekezésnek több módja van, amelyek mindegyikét érdemes megtenni. Az elsődleges a tudatos géphasználat. *Megbízhatatlan forrásból nem telepítünk szoftvert*, hiába csábít, hogy egy egyébként drága programot majd ingyen használhatunk. A számítógépes kártevők egy része e-mail-mellékletként érkezhet meg hozzánk akár egy ismerősünk e-mail-címéről. Ezért legyünk minden elővigyázatosak a mellékletek megnyitásakor. A digitális eszközöinkön – legyen az számítógép vagy akár mobiltelefon – legyen víruspajzs program, amely minden állományt megvizsgál használat előtt. Mivel a kártevők újabb változatai naponta jelennek meg, fontos, hogy a vírusirtó program nap-

► Trójai faló

rakész legyen, ezért rendszeresen töltük le a vírusdefiníciós adatbázisát. Ezt általában a vírusirtók automatikusan megteszik, csak engedélyeznünk kell számukra ennek végrehajtását. A rosszindulatú programok sokszor a programokban található biztonsági hibákat használják ki. A szoftvergyártók az ismertté vált hibákat rendszeresen javítják, és frissítések kiadásával juttatják el a felhasználókhöz. Ezeket a frissítéseket a megjelenésük után a lehető leghamarabb telepítsük eszközeinkre! Amennyiben az operációs rendszerünkön van szoftveres tűzfal, azt tartsuk bekapcsolva. Ha valamelyen program a tűzfal miatt nem működik rendesen, akkor ne a tűzfal kikapcsolása legyen a megoldás, hanem keressük meg, hogy milyen beállítások mellett lesz a programunk működőképes úgy, hogy közben a rendszerünk védett marad.

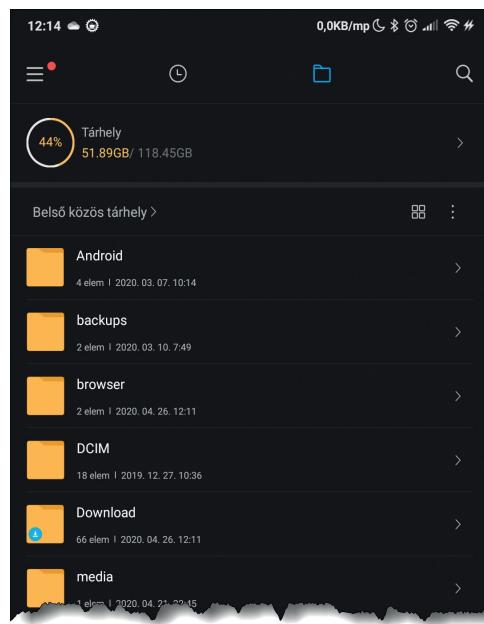
Készüljünk fel arra, hogy számítógépünk rosszindulatú támadás áldozatává válik. Ha más megoldás nincs, akkor az eszközünkön vissza kell állítani az operációs rendszer gyári állapotát. Ezzel minden feltelepített programjainkat, minden állományainkat (képeinket, dokumentumainkat) elveszítjük. Ezért készítünk rendszeresen biztonsági mentést adatainkról, programjainkról, és ezt tartsuk lehetőleg fizikailag külön az eszközünkötől. Lehet egy külső tárolón vagy akár egy felhőalapú tárterületen. A műveletet rendszeresen végezzük el, de ehhez akár beállíthatunk automatizált mentést is.

Fájlkezelés

A digitális eszközeinken állományokat tárolunk, amelyek kezelését egy **fájlkezelő** megkönnyíti. Itt mappákba rendezve láthatjuk az állományokat. Magunk is hozhatunk létre új mappákat, és áthelyezhetjük állományainkat, hogy később könnyen megtaláljuk azokat. Például e könyv készítése közben a könyvbe kerülő képállományokat fejezetenként külön-külön mappákba gyűjtöttük, hogy a kiadványszerkesztéssel foglalkozó kollégák számára jól kezelhető legyen. Érdemes a különböző projektek anyagait, azon belül a munkaanyagokat, részben vagy egészben feldolgozott fájlokat elkülönítetten tárolni. Így amikor a végeredményt be kell adni, akkor könnyen össze tudjuk gyűjteni a beadandó állományokat, ha viszont még újabb módosítási igények merülnek fel, akkor vissza tudunk nyúlni az eredeti források-

► Biztonsági mentés külső meghajtóra

► Fájlkezelő Android alatt

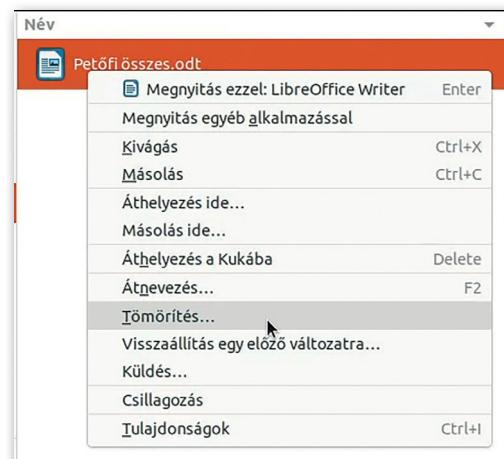
hoz. Amennyiben nem csak a saját eszközünkön szeretnénk tárolni az állományokat, esetleg meg szeretnénk osztani másokkal is az iskolában, akkor szükségünk lesz egy fájlszerver elérésére. Sok iskolában a helyben üzemeltetett szerveren lehet tárolni a tanuláshoz kapcsolódó anyagokat. Ilyenkor mindenkinél egyedi felhasználói azonosítóval és jelszóval kell rendelkeznie. Ezzel biztosítható, hogy mindenki a saját állományaihoz, mappáihoz hozzáérjen, a többiekét ne lássák, viszont legyenek olyan tárterületek, amelyeket a diákok egymással, a tanárral is közösen használhatnak. A mai operációs rendszerek a helyi fájlkezelés mellett a hálózati fájlkezelést is alapszolgáltatásként biztosítják, általában a hálózaton tárolt adatok elérése nem vagy csak kismértékben tér el a helyi tárolásnál megszokottól.

Tömörítés

Rendszeresen előfordul, hogy elkészült munkánkat másokkal kell megosztanunk. Ilyenkor probléma lehet az állomány mérete vagy esetleg az, hogy egy mappán belül sok állományt, esetleg mappát kellene átadnunk. Ebben az esetben segíthet a tömörítés. Elsőként gondoljuk végig, mit is jelent a tömörítés. Amikor adatokat akarunk tárolni, akkor az elfoglal valamekkora helyet a memoriában vagy a háttértáron. Hogyan lehet ezeket tömörebben, kisebb helyen tárolni? Ehhez fontos tudnunk, hogy hogyan tároljuk az adatokat. 9. évfolyamon, a Számítógépes grafika című fejezetben, a pixelgrafikus képszerkesztésnél volt már szó a tömörítésről. A tömöríthetőséget grafikus példával könnyű szemléltetni.

Képzeljünk el egy olyan rajzot, ahol a képfelő fele kék, alsó fele zöld színű. Ekkor tárolhatjuk minden egyes képpont színét egy számértékkal. Így a kép méretével egyenes arányban nő a tárolandó adat mennyisége. Ezzel szemben tárolhatnánk az egymás utáni azonos színű képpontok esetében azt, hogy hány darab és milyen színű képpont következik. A példánkat megnézve látható, hogy ezzel a tárolással az eredeti tárolási mérethez képest jelentősen kisebb tárterületre lesz szükségünk, de szükség esetén képpontról képpontra vissza tudjuk állítani az eredeti képet. A kép mérete kisebb lesz, cserébe számítási kapacitásokat igényel a folyamat. Ez a tárolási mód veszteségmentes, azaz teljesen pontosan visszaállítható az eredeti adathalmaz. A példa alapján elköpzelhetjük, hogy nemcsak képeken, hanem más állományokon is van lehetőségünk ismétlődő vagy gyakran megjelenő mintázatokat találni, amelyek rövidített formában helyettesíthetők.

Amikor egy vagy több állományt szeretnénk másnak átadni, és ezért tömörítjük, akkor egyértelműen veszteségmentes tömörítésre van szükségünk. Az operációs rendszerbe integrált vagy külön programként megjelenő fájltömörítők így működnek. A leggyakrabban használt ilyen tömörítési formátum a ZIP. Az operációs rendszerek fájlkezelő alkalmazásaiban általában a fájlokhoz vagy mappákhoz kapcsolódóan előhívható helyi menüben is megjelenik ez a lehetőség, ahogy az a képen is látható. Amennyiben több állományt vagy mappát jelölünk ki, akkor a tömörítés eredményeként egy darab tömörített állományt ka-

► Tömörítés – Ubuntu fájlkezelő

punk. Ez akkor is jól jöhét, ha sok állományt kellene továbbítanunk, mert így egy csomagban tehetjük ezt meg. Ebben az esetben a tömörített állományban a mappaszerkezet is tárolódik, azaz kibontás után ugyanabban a struktúrában lesznek elérhetőek az állományok, mint ahogy eredetileg a tömörítés előtt voltak. Fontos tudnunk a veszteségmentes tömörítés kapcsán, hogy egy már tömörített állomány tömörítésével már csak nagyon korlátozott mértékben tudunk helyet megtakarítani, ha egyáltalán lehet. Amennyiben olyan állományt próbálunk tömöríteni, amely már eleve (veszteséges vagy veszteségmentes) tömörített formátum, akkor az eredeti mérethez nagyon közeli méretet kapunk eredményül. Tömörített formátumok például a képek esetén a JPG, a PNG, hangok esetén az MP3, a FLAC, videók esetén az MP4, a MOV. A Microsoft Word által használt DOCX, és a LibreOffice Writer által használt ODT is már tömörített formátum, ráadásul a ZIP-állományok létrehozásához használt algoritmussal tömörítettek.

Felhőszolgáltatások

Felhőszolgáltatásoknak hívjuk az informatikai megoldásokat, ahol egy üzleti vállalkozó a saját hardvereszközein üzemelteti a szolgáltatásokat, és a felhasználó elől az üzemeltetés részletei rejte maradnak. Ilyenkor a felhasználó nem tudja, és nem is fontos tudnia, hogy fizikailag mely számítógépeken biztosítják számára a szolgáltatást. A felhasználó annyit tapasztal, hogy az internethez kapcsolódva bárhol is van, minden azonos módon éri el a szolgáltatásokat. A helyfüggetlenség mellett fontos, hogy méretezhetőség, más néven skálázhatóság jellemzi, azaz az igényeknek megfelelően képes növekedni. Amennyiben egy vállalkozás ilyen szolgáltatást vesz igénybe, és megnő a vállalkozás forgalma, akkor a szerverközpontokban üzemelő szolgáltatás több vagy nagyobb teljesítményű szerverekre tud automatizált formában költözni. Ennek természetesen növekvő költségei lesznek, de nagyobb forgalomból várhatóan nagyobb bevétel is következik. Mivel a szerverek üzemeltetését erre szakosodott szervezet végzi, a szolgáltatás rendelkezésre állása is magasabb, kevesebb rendszerhibából adódó időkieséssel kell számolni. Ez átlagosan éves szinten legfeljebb néhány perc. Egy szerverközpontban a feladatak a nagyszámú gép között jól eloszthatók, így egy cég igényeinek megfelelő szolgáltatás sokkal költséghatékonyabb, mintha azt saját eszközökkel, saját alkalmazásban lévő rendszergazdával kellene megoldania.

A felhőszolgáltatásoknak az egyik nagy előnyük, hogy több lehetőséggel támogatják a csapatmunkát. Sokszor az alapszolgáltatásokat ingyenesen elérhetővé teszik a szolgáltatók, csak a nagyobb tárterületért, speciális funkciók eléréséért, esetleg a reklámmennesséért kell havidíjat fizetni.

Nézzük a teljesség igénye nélkül, hogy egy projekthez a felhőszolgáltatásokból mit lehetünk igénybe. Legyen első a kommunikáció!

Lehetőségünk van levelezőszolgáltatást igénybe venni. Sokak által használt a Gmail, az Outlook, a Microsoft365, a ProtonMail vagy a Yahoo Mail levelezőszolgáltatás.

A levelezés mellett a kapcsolattartás rövid, azonnali szöveges üzenetekben is zajlik, ez a csevegés (angolul chat). Gyakran használt csevegőszolgáltatás a Messenger, a Viber, a Skype és a WhatsApp. Ha hangalapon szeretnénk kommunikálni, akkor azt általában a csevegő-programokkal is megtehetjük.

Videóhívásokra is lehetőséget szoktak biztosítani a csevegőprogramok, de vannak olyan szolgáltatások, amelyek kifejezetten ebben erősek. Ilyen például a Microsoft Teams, a Webex Meetings, a Zoom és a Google Meet.

Ha állományokat szeretnénk tárolni, másokkal megosztani, közösen használni, akkor a felhőalapú tárhelyszolgáltatásokat vehetjük igénybe, például a Microsoft OneDrive-ot, a Google Drive-ot vagy a Dropboxot. Ezeknél lehetőségünk van az automatikus szinkronizálás beállítására.

Ha beállítjuk, akkor a telefonunkon készített fényképek automatikusan a felhőalapú tárterületünkre másolódnak, így nem kell külön gondoskodnunk a biztonsági másolatukról. Ilyenkor beállíthatjuk, hogy a mobilhálózati adatforgalom esetén is engedélyezett legyen a szinkronizálás, ami külön költségeket jelenthet, vagy azt, hogy csak a wifikapcsolat esetén induljon a másolás. Ehhez hasonlóan a számítógépünkön tárolt állományokhoz is beállíthatjuk a szinkronizálást, amivel a biztonsági mentésünk lesz biztosított. Azon túl, hogy a magunk számára eltárolhatunk állományokat, lehetőségünk van őket másokkal is megosztani. A megosztásnál meghatározhatjuk, hogy az állományokat mindenki elérheti-e, vagy csak az általunk engedélyezett személyek. Beállíthatjuk, hogy csak megtekinteni tudják, vagy lehetőségük legyen módosítani is őket. Van olyan szolgáltatás, ahol még időkorlátot is be lehet állítani, például három napig elérhető a linken, utána már nem lesz megosztott. Ha egy projektfeladat kapcsán a mobiltelefonunkkal készítünk egy videót vagy fényképeket, akkor a telefonunkról a felhőtárhelyre másolhatjuk, majd a csapatunk többi tagjával megoszthatjuk. Ha egy megosztott mappába újabb állományokat teszünk, akkor azt a többiek azonnal elérik.

Ha dokumentumokat szeretnénk szerkeszteni a többiekkel egy időben, akkor használhatjuk például a Google Dokumentumok vagy a Microsoft365 szolgáltatást.

A felsorolt felhőszolgáltatásokban közös, hogy igénybevételük *eszközfüggetlen*, azaz laptopon, táblagépen, okostelefonon egyaránt elérhetők, sok esetben még alkalmazást sem kell telepíteni, elegendő egy böngészőből csatlakozni a szolgáltatás weboldalához. Itt egy felhasználói azonosítót és jelszót kell általában megadni. A biztonság növelhető az úgynevezett kétfaktoros hitelesítéssel, amikor a bejelentkezéshez nem elegendő e két adat, hanem egy fizikai eszközre is szükség van. A leggyakoribb megoldás, hogy a bejelentkezés kor kapunk a mobiltelefonunkra egy egyszer használatos kódöt, melyet a bejelentkezési felületen meg kell adnunk, vagy csak a mobiltelefonunkon nyugtázni kell a bejelentkezési kísérletet. Erre azért van szükség, mert egy felhasználónév és jelszó párost megszerezhetnek például egy kémprogram segítségével, de a kétfaktoros azonosítás révén nem tudnak a nevünkben bejelentkezni, ha a telefonunk mindenkorban nálunk van.

► Videókonferencia

Feladatok, kérdések

1. Nézzük meg, hogy mobiltelefonunkat be tudjuk-e úgy állítani, hogy azt kölcsönadva csak a telefonálás szolgáltatást tudják használni, az üzeneteinket, fényképeinket ne tudják megnézni, a telepített programokat ne tudják elindítani, nevünkben ne tudjanak üzenetet küldeni!
2. Hogyan lehet egy mobiltelefonra letöltött fájlt másik mappába áthelyezni?
3. Milyen módon tudunk egy mobiltelefonnal készített fényképet a teremben lévő osztálytársunknak átküldeni? Milyen lehetőségeink vannak nagyobb távolság esetén, például ha iskolaidő után már otthon vagyunk, és egy közös projekthez szükséges megosztanunk egy általunk készített képet?
4. Milyen műveleteket lehet végezni a szövegszerkesztő programban a funkcióbillentyűk segítségével? Nézzük meg a SHIFT, a CTRL és az ALT billentyűkkel együttes használatot is!
5. Hogyan lehet egy tömörített állományt jelszóval védetté tenni?
6. Egy képeket és szöveget is tartalmazó DOCX- vagy ODT-állomány kiterjesztését írjuk át ZIP-re, majd bontsuk ki! A megkapott könyvtárak és állományok között keressük meg a szövegszerkesztővel elkészített állományban lévő szöveget és képeket!
7. Milyen felhőszolgáltatásokat érdemes használni egy 3-4 fős csapatban megoldandó projekt kapcsán? A különböző projektek a használandó eszközökben is eltérhetnek, így érdemes többféle projekt esetében is végiggondolni a választ.

